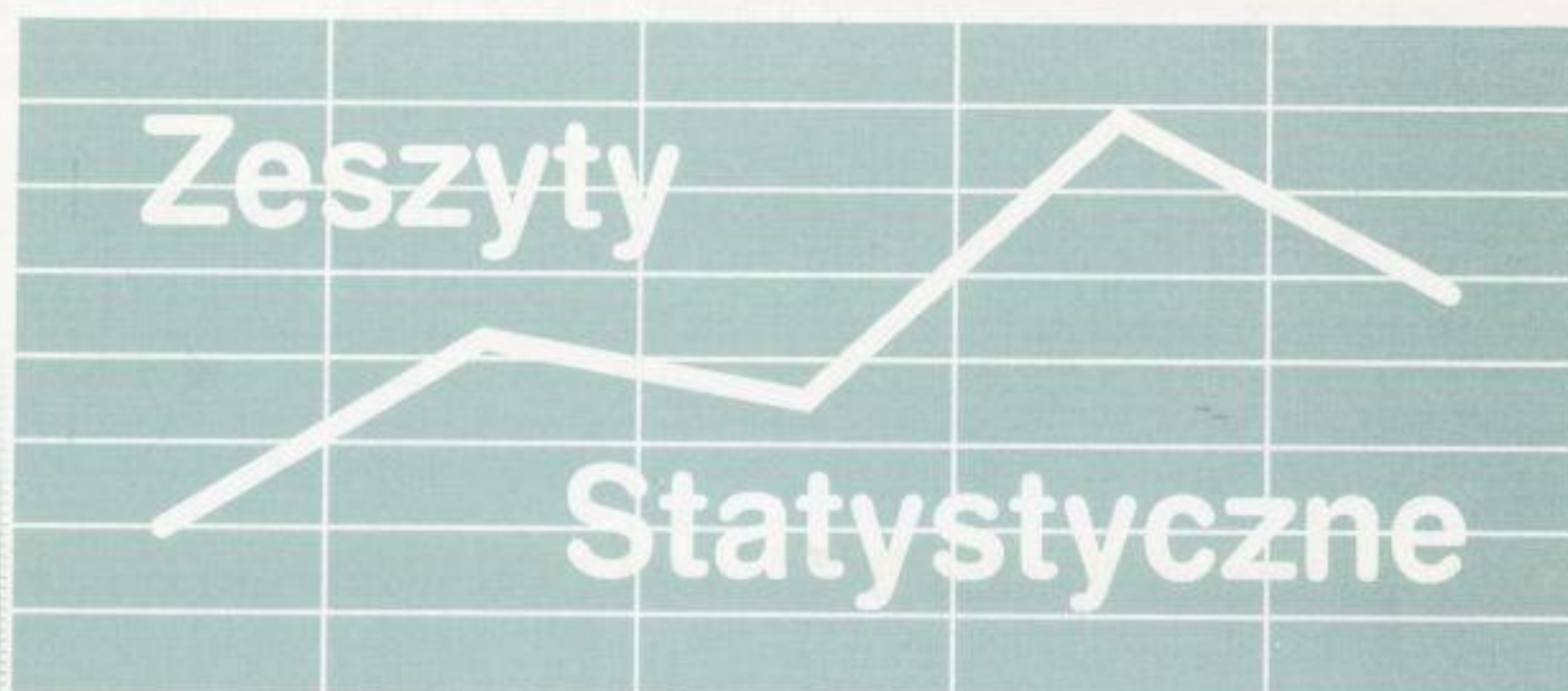

Witold Bartoszewicz, Teresa Skalska

**Zagraniczna turystyka
przyjazdowa do Polski
w 2001 roku**

Warszawa 2002

Instytut Turystyki

WPROWADZENIE, CEL I ZAKRES OPRACOWANIA	
Część I. METODOLOGIA I CHARAKTERYSTYKA BADAŃ ZAGRANICZNOJ TURYSTYKI PRZYJAZDOWEJ	
1.	Metody badania stosowane w wybranych krajach
1.1.	Sposób organizacji badań
1.2.	Charakterystyka wybranych przykładów badań
1.3.	Stwierdzenie metodologicznych i statystycznych wpływów demograficznych
2.	Metodologia polskich badań zagranicznosci i turystyki w 2001 roku
2.1.	Metody organizacyjne i programowe badań w 2001 roku
2.2.	Charakterystyka narzędzi badawczych
2.3.	Wzrost badań
2.4.	Charakterystyka badań
2.5.	Stwierdzenie metodologicznych i statystycznych wpływów demograficznych
2.6.	Stwierdzenie metodologicznych i statystycznych wpływów demograficznych
2.7.	Metoda oceny jakości globalnych psychodów z turystyki przyjazdowej

Witold Bartoszewicz, Teresa Skalska

Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2001 roku

4.	Podstawowe rynek gospodarki i turystyki przyjazdowej w wybranych krajach
5.	Psychodów deklaratywnych i rzeczywistych przyjazdowej zagranicznosci w wybranych krajach
Część III. WYNIKI BADAŃ INSTYTUTU TURYSTYKI STANOWIENIA WSKAZÓW	
6.	Rezerwa przyjazdowa do Polski
7.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.1.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.2.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.3.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.4.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.5.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.6.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.7.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.8.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.9.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
7.10.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.1.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.2.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.3.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.4.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.5.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.6.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.7.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.8.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.9.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
8.10.	Wpływ czynników w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
9.	Tendencje w rezerwie przyjazdowej w 2001 roku
9.1.	Ogólne charakterystyki rezerwy przyjazdowej w 2001 roku
9.2.	Szczególne charakterystyki rezerwy przyjazdowej w 2001 roku
9.3.	Ogólne charakterystyki rezerwy przyjazdowej w 2001 roku
9.4.	Szczególne charakterystyki rezerwy przyjazdowej w 2001 roku
10.	Podsumowanie

Warszawa 2002

9319

**Wykonano w Instytucie Turystyki
na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Departament Turystyki
w ramach Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej na rok 2002.
Temat nr 1.30.05(094) „Turystyka zagraniczna”.
Umowa nr U-8/w/02.**

**Instytut Turystyki, 02-511 Warszawa, ul. Merliniego 9a
tel. (22) 844-63-47, fax (22) 844-12-63
www.intur.com.pl, E-mail: it@intur.com.pl**

ISBN83-88376-90-X

**Druk: Pracownia Poligraficzna
Zakładu Obsługi Ministerstwa Gospodarki
00-507 Warszawa, Pl. Trzech Krzyży 3/5**

Spis treści

WPROWADZENIE. CEL I ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA	7
CZĘŚĆ I. METODOLOGIA I CHARAKTERYSTYKA BADAŃ ZAGRANICZNEJ TURYSTYKI PRYJAZDOWEJ	8
1. Metody badania stosowane w wybranych krajach.....	8
1.1. Sposób organizacji badań	9
1.2. Charakterystyka wybranych projektów badawczych	11
1.3. Stosowane metody szacowania globalnych wpływów dewizowych	15
2. Metodologia polskich badań granicznych: stan i kierunki doskonalenia.....	18
2.1. Sposób organizacji i przebieg badań w 2001 roku.....	18
2.2. Charakterystyka narzędzi badawczych.....	19
2.3. Losowanie próby.....	21
2.4. Charakterystyka badanej populacji.....	22
2.5. Szacowanie liczby turystów.....	23
2.6. Szacowanie przeciętnych wydatków turystów i odwiedzających jednodniowych	24
2.7. Metoda szacowania globalnych przychodów z turystyki przyjazdowej.....	25
CZĘŚĆ II. TENDENCJE W TURYSTYCE ŚWIATOWEJ I EUROPEJSKIEJ W LATACH 1996 - 2001	28
3. Sytuacja ogólna	28
3.1. Międzynarodowy ruch turystyczny	28
3.2. Przychody z turystyki międzynarodowej	28
3.3. Ocena sytuacji po 11 września.....	29
3.4. Trendy w turystyce europejskiej w 2001 roku	31
4. Podstawowe rynki generujące i przyjmujące międzynarodowy ruch turystyczny	32
5. Przychody dewizowe z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej w wybranych krajach	34
CZĘŚĆ III. WYNIKI BADAŃ INSTYTUTU TURYSTYKI: STAN I TENDENCJE WIELOLETNIE.....	37
6. Ruch przyjazdowy do Polski.....	37
7. Wydatki cudzoziemców w Polsce: podstawowe trendy i kierunki zmian.....	44
7.1. Wydatki turystów z uwzględnieniem wybranych segmentów rynku	44
7.2. Struktura wydatków według rodzajów i miejsca ponoszenia.....	49
7.3. Wydatki odwiedzających jednodniowych	54
7.4. Czynniki determinujące wielkość i strukturę wydatków	56
8. Cele, motywy i formy przyjazdów turystów do Polski w 2001 roku.....	61
8.1. Długość pobytu.....	61
8.2. Cele pobytu	61
8.3. Organizacja podróży	64
8.4. Typy turystyki: sposoby spędzania czasu podczas pobytu w Polsce	64
8.5. Miejsca noclegów	65
8.6. Krytykowane aspekty pobytu w Polsce.....	65
8.7. Liczba wizyt w ciągu roku	67
8.8. Rozmieszczenie terytorialne zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce.....	69
8.9. Charakterystyka demograficzna.....	72
8.10. Segmenty rynku.....	74
9. Tendencje wieloletnie	77
9.1. Ogólna charakterystyka turystyki przyjazdowej do Polski w latach 1996 - 2001	77
9.2. Szczegółowa charakterystyka według podstawowych rynków turystyki przyjazdowej	82
9.3. Ocena trendów i przewidywane kierunki zmian	85
9.4. Przychody dewizowe Polski z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej	88
10. Podsumowanie	94
OMÓWIENIE STOSOWANYCH POJĘĆ	96
LITERATURA	98

Spis tabel

Tab. 1. Organizacyjne aspekty badań granicznych, obejmujących wydatki cudzoziemców.....	9
Tab. 2. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według regionów	31
Tab. 3. Przyjazdy do krajów europejskich w latach 1990, 1995 i 1999 - 2001	32
Tab. 4. Kraje świata, których mieszkańcy wydają najwięcej na turystykę zagraniczną	34
Tab. 5. Wielkość i dynamika łącznych wpływów dewizowych z zagranicznej turystyki przyjazdowej w latach 1995 - 2001 (wybrane kraje europejskie)	34
Tab. 6. Wielkość i dynamika przeciętnych wpływów dewizowych uzyskanych z jednej podróży w latach 1995 - 2001 (wybrane kraje europejskie)	35
Tab. 7. Przyjazdy cudzoziemców do Polski według granic.....	38
Tab. 8. Przyjazdy cudzoziemców do Polski według krajów.....	40
Tab. 9. Przyjazdy turystów zagranicznych do Polski według krajów	43
Tab. 10. Przeciętne wydatki turystów zagranicznych poniesione na terenie Polski w latach 1999 - 2001.....	45
Tab. 11. Przeciętne wydatki turystów poniesione na terenie Polski w latach 2000 - 2001 według wybranych cech podróży	46
Tab. 12. Struktura wydatków poniesionych przez turystów na terenie Polski w latach 1999 - 2001	49
Tab. 13. Struktura wydatków turystów poniesionych przed podróżą w latach 1999 - 2001	51
Tab. 14. Przeciętne wydatki turystów w latach 1999 - 2001 według odwiedzanych województw.....	52
Tab. 15. Przeciętne wydatki turystów w latach 1999 - 2001 według odwiedzanych miast.....	52
Tab. 16. Przeciętne wydatki odwiedzających jednodniowych w latach 2000 - 2001	54
Tab. 17. Wydatki odwiedzających jednodniowych według krajów w 2001 roku	55
Tab. 18. Długość pobytu w Polsce.....	61
Tab. 19. Podstawowe cele pobytu w Polsce.....	62
Tab. 20. Struktura przyjazdów w interesach	63
Tab. 21. Organizacja podróży.....	64
Tab. 22. Sposób spędzania czasu podczas pobytu.....	64
Tab. 23. Główne miejsce noclegów.....	65
Tab. 24. Co krytykowano w związku z podróżą i pobytem	66
Tab. 25. Liczba wizyt w ciągu 12 miesięcy	67
Tab. 26. Wizyty turystów zagranicznych w wybranych miastach Polski.....	72
Tab. 27. Średnia długość wizyt w wybranych miastach	72
Tab. 28. Płeć	73
Tab. 29. Wiek.....	73
Tab. 30. Poziom wykształcenia	73
Tab. 31. Inne informacje o turystach	73
Tab. 32. Wielkość i struktura łącznych przychodów dewizowych Polski w latach 1999 - 2001	88
Tab. 33. Skorygowane przychody dewizowe Polski w latach 2000 - 2001 z tytułu turystyki.....	90
Tab. 34. Zmiany w PKB wybranych krajów w latach 2000 - 2002	91
Tab. 35. Przychody z tytułu przyjazdów cudzoziemców a wpływy z eksportu towarów i usług (1996 - 2001)....	93

Spis rysunków

Rys. 1. Zmiany w ruchu przyjazdowym w 2001 r. przed zamachem terrorystycznym i po nim	30
Rys. 2. Przeciętne roczne tempo wzrostu łącznych przychodów z turystyki zagranicznej w latach 1995–2000..	35
Rys. 3. Przeciętne roczne tempo wzrostu przychodów z jednej podróży w latach 1995–2000.....	36
Rys. 4. Przyjazdy cudzoziemców do Polski w latach 1989–2001	37
Rys. 5. Przyjazdy według miesięcy w latach 1998 - 2001	38
Rys. 6. Miesięczne zmiany w ruchu przyjazdowym drogą lotniczą w 2001 r.....	39
Rys. 7. Przyjazdy do Polski według głównych grup krajów	41
Rys. 8. Przyjazdy turystów do Polski.....	42
Rys. 9. Przeciętne wydatki turystów na osobę w latach 2000–2001.....	44
Rys. 10. Przeciętne wydatki turystów na jeden dzień pobytu w 2001 roku.....	45
Rys. 11. Wydatki turystów w latach 2000–2001 według celu podróży.....	47
Rys. 12. Wydatki turystów w 2001 roku według celu podróży w relacji do średniej ważonej	47
Rys. 13. Wydatki turystów w latach 2000–2001 według rodzaju wykorzystywanej bazy noclegowej	48
Rys. 14. Wydatki turystów w 2001 roku według rodzaju wykorzystywanej bazy noclegowej.....	48
Rys. 15. Wydatki turystów w 2001 roku według sposobu organizacji podróży.....	49
Rys. 16. Struktura wydatków poniesionych przez turystów na terenie Polski w latach 1999–2001	50
Rys. 17. Przeciętne wydatki turystów w 2001 roku według miejsca najdłuższego pobytu.....	51
Rys. 18. Przeciętne wydatki odwiedzających jednodniowych w 2001 roku według krajów	54
Rys. 19. Struktura wydatków odwiedzających jednodniowych w 2001 roku	55
Rys. 20. Zmiany kursów USD i EUR w ciągu 2001 roku.....	58
Rys. 21. Globalne przychody z turystyki w latach 1990–2001	60
Rys. 22. Zróznicowanie podstawowych celów pobytu według kwartałów	63
Rys. 23. Turystyka i wypoczynek a częstość wizyt.....	67
Rys. 24. Odwiedziny u krewnych lub znajomych a częstość wizyt.....	68
Rys. 25. Przyjazdy w interesach a częstość wizyt	68
Rys. 26. Przyjazdy na zakupy a częstość wizyt.....	68
Rys. 27. Podróże tranzytowe a częstość wizyt.....	69
Rys. 28. Rozmieszczenie ruchu przyjazdowego turystów według województw w 2001 r.....	69
Rys. 29. Rozmieszczenie ruchu przyjazdowego turystów według województw i celu pobytu	71
Rys. 30. Przyjazdy turystów według podstawowych cech pobytu	74
Rys. 31. Zmiany długości pobytu w Polsce.....	77
Rys. 32. Turystyka i wypoczynek.....	78
Rys. 33. Interesy lub sprawy służbowe	78
Rys. 34. Zakupy.....	79
Rys. 35. Uciążliwy dojazd, trudności komunikacyjne	79
Rys. 36. Koszty pobytu	80
Rys. 37. Jakość usług turystycznych	80
Rys. 38. Stan sanitarny.....	81
Rys. 39. Stan bezpieczeństwa.....	81
Rys. 40. Średnia liczba wizyt w ciągu 12 miesięcy	82
Rys. 41. Przyjazdy turystów do Polski według celu pobytu – z prognozą do 2007 r.	87
Rys. 42. Łączne przychody dewizowe Polski z tytułu przyjazdów cudzoziemców w latach 1996–2001.....	88
Rys. 43. Struktura przychodów dewizowych w latach 1998–2001 według grup krajów.....	90
Rys. 44. Przychody rejestrowane przez NBP w bilansie płatniczym na bazie płatności w latach 1996 - 2001	92

WPROWADZENIE. CEL I ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

Badania przyjazdowej turystyki zagranicznej do Polski prowadzi Instytut Turystyki w ramach Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej.

Przedmiotem tych badań są: charakterystyka turystów zagranicznych odwiedzających Polskę, charakterystyka ich pobytu w Polsce oraz określenie wielkości i struktury wydatków poniesionych w Polsce przez odwiedzających jednodniowych i turystów.

Uzyskane wyniki stanowią bazę źródłową dla szczegółowych analiz turystyki przyjazdowej pod kątem: kraju pochodzenia turystów, poszczególnych segmentów rynku, regionalnego zróżnicowania turystyki itp. Dzięki cykliczności badań możliwa jest obserwacja wieloletnich trendów. Badanie wydatków ponadto służy do oszacowania wpływów z turystyki przyjazdowej i wykonania analiz na potrzeby rachunku satelitarnego turystyki. Wyniki badań wykorzystuje się też do przygotowywania materiałów dla międzynarodowych organizacji zajmujących się statystyką turystyki jak WTO i Eurostat.

Dotychczas wyniki badań przedstawiano w dwu odrębnych publikacjach: jedna poświęcona była wydatkom cudzoziemców, zaś druga – szczegółowej charakterystyce przyjazdów turystów do Polski. Niniejsza publikacja stanowi prezentację wyników całości badań ankietowych zrealizowanych w ramach tematu „Turystyka zagraniczna” (oznaczonego w PBSSP numerem 31.30.05(094)).

W części I omawia się zagadnienia metodologiczne. Organizacja i przebieg badań wykonanych w Polsce w 2001 roku przedstawiona jest na tle charakterystyki badań zagranicznej turystyki przyjazdowej prowadzonych w innych krajach. Omówiono też metody szacowania globalnych wpływów dewizowych z turystyki przyjazdowej.

Część II poświęcona jest tendencjom w turystyce światowej i europejskiej w latach 1996 – 2001 (międzynarodowy ruch turystyczny, przychody z turystyki międzynarodowej, ocena sytuacji po 11 września i nowe zjawiska w turystyce europejskiej w 2001 roku).

Prezentacja wyników badań Instytutu Turystyki przedstawionych w części III nie ogranicza się do omówienia rezultatów uzyskanych w 2001 roku: stan obecny turystyki przyjazdowej pokazano na tle tendencji zaobserwowanych w latach 1996 - 2001. Tego samego okresu dotyczy oparta na danych GUS analiza ruchu przyjazdowego do Polski.

Szczegółowo omówiono następujące zagadnienia: cele pobytu w Polsce, długość pobytu, formę organizacyjną przyjazdów do Polski, wykorzystywaną bazę noclegową, sposoby spędzania czasu w Polsce, odwiedzane regiony i miasta, środki transportu, ocenę pobytu w Polsce i cechy demograficzne turystów. W rozdziałach poświęconych wydatkom określono przychody dewizowe Polski z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej na podstawie analizy wielkości wydatków turystów zagranicznych i odwiedzających jednodniowych oraz ich struktury według podstawowych grup (nocleg, wyżywienie, usługi rekreacyjne, zakupy oraz inne wydatki) z uwzględnieniem kraju zamieszkania cudzoziemców, długości i celu wizyty, typu wykorzystywanej bazy noclegowej, miejsca pobytu i innych zmiennych.

Publikację zamyka omówienie stosowanych pojęć, wykaz wykorzystanej literatury oraz aneks zawierający tabele z wynikami badań ankietowych przeprowadzonych w 2001 roku.

CZĘŚĆ I. METODOLOGIA I CHARAKTERYSTYKA BADAŃ ZAGRANICZNEJ TURYSTYKI PRZYJAZDOWEJ

1. Metody badania stosowane w wybranych krajach

Do niedawna w wielu krajach zachodniej Europy system zbierania danych opierał się (i często nadal opiera) na informacjach zbieranych bezpośrednio od turystów w miejscach ich zakwaterowania (hotelach, motelach, pensjonatach) bądź na przejściach granicznych.

Te dwa podejścia do statystyki turystyki stosowane przez różne kraje europejskie znajdują odzwierciedlenie w zbiorczych opracowaniach statystycznych ogłaszanych przez WTO. Informacje o liczbie turystów międzynarodowych odwiedzających poszczególne kraje (podane niżej w tab. 3) oznaczone są następująco:

- TF - międzynarodowe przyjazdy turystów na granicach (wyłączając odwiedzających jednodniowych);
- VF - międzynarodowe przyjazdy na granicach (włączając odwiedzających jednodniowych);
- TCE - turyści zagraniczni korzystający z obiektów noclegowych zakwaterowania zbiorowego

Tak więc dane gromadzone przy użyciu różnych metod są z konieczności prezentowane obok siebie w jednym zestawieniu. Tymczasem z różnych sposobów gromadzenia informacji statystycznych wynika ich ograniczona porównywalność. Jeśli porównujemy na przykład zbliżone liczby przyjazdów do Polski i Austrii, musimy być świadomi, że nie mówią one o tym samym: czym innym jest bowiem liczba turystów w ogóle, i czym innym liczba turystów zarejestrowanych w obiektach noclegowych zakwaterowania zbiorowego.

Na podstawie cytowanej tabeli¹ można stwierdzić, jakim rodzajem danych dysponują poszczególne kraje.

- Turyści zagraniczni korzystający z obiektów noclegowych zakwaterowania zbiorowego (oznaczane w tabelach WTO jako TCE): Austria, Niemcy, Holandia, Belgia, Chorwacja, Czechy, Norwegia, Szwecja, Dania, Słowenia, Słowacja, Luksemburg.
- Międzynarodowe przyjazdy turystów na granicach, wyłączając odwiedzających jednodniowych (oznaczane w tabelach WTO jako TF): Francja, Hiszpania, Włochy, Polska, Grecja, Portugalia, Szwajcaria, Turcja, Irlandia, Ukraina, Rumunia, Bułgaria, Finlandia, Cypr, Estonia, Malta, Litwa, Łotwa.
- Międzynarodowe przyjazdy na granicach, włączając odwiedzających jednodniowych (oznaczane w tabelach WTO jako VF): W. Brytania, Rosja.
- Proste oszacowanie polegające na podzieleniu liczby przyjazdów przez dwa ($VF/2$): Węgry.

Obok miejsca pomiaru, odrębnym zagadnieniem jest to, w jaki sposób dokonuje się pomiaru: czy stosuje się metodę reprezentacyjną, czy metodę pełną (rejestr całej populacji), czy wreszcie – metodę doboru celowego. W wielu wypadkach jest to metoda reprezentacyjna, z rozmaitymi korektami polegającymi na doszacowaniu brakujących wielkości i zastosowaniu wag korygujących próbę. Z reguły wynika to z ograniczeń finansowych – prawidłowo wykonane badanie ruchu turystycznego wymaga dużych prób i jest kosztowne.

¹ *Tourism Market Trends*, 2002 Edition (Preliminary Tables); Madrid, May 2002.

Jeśli chodzi o badanie wydatków turystów, to oprócz konieczności dobrego określenia wielkości badanej populacji, następuje ono dodatkowe trudności. Postęp w procesie integracji Europy, przystąpienie przez wielu członków Unii Europejskiej do układu z Schengen, likwidującego kontrole graniczne pomiędzy niektórymi krajami europejskimi oraz wprowadzenie jednolitej waluty powodują, że monitorowanie przepływu pieniądza podążającego za turystą staje się niemożliwe, a tam, gdzie jeszcze występuje, choć w okrojonej formie – nieadekwatne w stosunku do potrzeb. Oczekuje się, że po wprowadzeniu euro około 50% globalnych przepływów finansowych pomiędzy krajami członkowskimi UE przestanie być w ogóle uchwytny. W tej sytuacji jedynym wyjściem jest stworzenie takich mechanizmów statystycznej rejestracji zjawisk, które pozwolą ujawnić potoki podróży, ich wielkość, strukturę i kierunki oraz pozwolą ustalić rozmiar przeciętnych wydatków na osobę. Z kolei tam, gdzie ciągle możliwe jest szacowanie wartości transakcji dokonywanych przez jednostki gospodarki turystycznej lub szacowanie wielkości wydatków indywidualnych turystów, potrzebne są dane do analizy tych wydatków według poszczególnych kategorii, takich chociażby jak transport, żywność czy zakupy lub też w poszczególnych segmentach rynku. Dalsza analiza wydatków w takich kategoriach, jak: sposób przekroczenia granicy, kraj stałego pobytu, cele i motywy podróży, rodzaj zakwaterowania czy stopień „spakietyzowania” produktu, jest niezwykle pożyteczna, a jej rezultaty przydatne na różnych poziomach agregacji.

1.1. Sposób organizacji badań

Według analiz WTO, uwzględniających projekty badawcze Kanady, Finlandii, Francji, Włoch, Meksyku, Hiszpanii, Szwecji i USA, szacowanie wydatków cudzoziemców poniesionych na terenie odwiedzanego kraju z reguły związane jest ze stosowaniem kilku różnych, łączonych metod, uwzględniających zarówno rejestrację zjawisk (administracyjna rejestracja ruchu na granicach, liczenie przejeżdżających pojazdów, rejestracja przepływów finansowych dokonywana przez banki centralne itp.), jak i badania ankietowe (na granicach, w obiektach bazy noclegowej, na stacjach benzynowych). Wymagają one zróżnicowanych sposobów organizacji. Co więcej, w poszczególnych krajach badania te przeprowadzane są według niejednorodnych metodologii, co zagraża porównywalności danych w skali międzynarodowej. Różnorodność dotyczy nie tylko sposobu projektowania narzędzi badawczych, ale także aspektów organizacyjnych. Stąd próba zaproponowania przez instytucje współpracujące w ramach WTO takiej metody prowadzenia badań, która byłaby w miarę jednolita i porównywalna.

Tab. 1. Organizacyjne aspekty badań granicznych, obejmujących wydatki cudzoziemców (wybrane kraje)

Charakterystyka badań	Fr	W	M	H	S	U
Czy badanie jest włączone do państwowego planu badań statystycznych?	x			x		
Czy badanie jest włączone do projektów międzynarodowych?		x				
Na jakich granicach badanie jest prowadzone?						
• granice lądowe (samochodowe)	x	x	x	x	x	
• lotniska	x	x	x	x	x	
• przejścia kolejowe	x	x				
• porty morskie	x	x			x	
Wielkość próby (w tys. rocznie)	100	150	19,2	86	18	63
Częstotliwość badań						
• badanie ciągłe					x	

Charakterystyka badań	Fr	W	M	H	S	U
• co miesiąc	x	x	x	x		x
• co kwartał/sezonowo	x	x		x		x
• rocznie	x	x		x		x
Czy w projekcie współuczestniczą instytucje publiczne?	x	x	x	x	x	x
Czy w projekcie współuczestniczą instytucje prywatne?	x	x		x	x	
Czy w projekcie uczestniczą eksperci?			x	x		
Łączny koszt projektu (w mln)	3,3	2			4	
Waluta	FRF	USD			SEK	

Fr – Francja, W – Włochy, M – Meksyk, H – Hiszpania, S – Szwecja, U – USA.

Źródło: *Research on International Experiences in Measuring Tourism Expenditure Associated with Inbound Tourism. Materiał roboczy. Wersja 1.0. WTO luty 2002, s. 33 i nast.*

W działaniach podejmowanych przez WTO podkreśla się, że powodzenie badań reprezentacyjnych związane jest z koniecznością współpracy merytorycznej i organizacyjnej co najmniej kilku instytucji centralnych w kraju². Przede wszystkim praca na granicach – a tam zazwyczaj prowadzone są badania – nie jest możliwa bez wsparcia służb granicznych bądź urzędów imigracyjnych. Do projektu – zarówno na etapie konstrukcji narzędzi badawczych, doboru próby, opracowywania i uogólniania wyników, jak i w fazie praktycznej realizacji badań – powinny być włączone również inne instytucje: centralne urzędy statystyczne, administracja turystyczna i bank centralny. Taka współpraca nie tylko nadaje odpowiednią rangę i rozmach przedsięwzięciu: często pozwala rozszerzyć zakres merytoryczny i wielkość próby, ale także gwarantuje zaufanie do wyników badań przedstawicieli wszystkich zaangażowanych instytucji i – co też nie jest bez znaczenia – pozwala łączyć środki finansowe. Legitymizacja wyników badań przez wszystkich zainteresowanych odbiorców jest elementem bardzo ważnym, często zdarza się bowiem, że instytucje te, z konieczności prowadzące własne badania na mniejszą skalę, podważają nawzajem wiarygodność konkurencyjnych danych. Doświadczenia krajów współpracujących w ramach WTO dowodzą, że dzieje się tak nie tylko w Polsce.

Światowa Organizacja Turystyki, postulując współpracę kilku instytucji centralnych najbardziej zainteresowanych wynikami badań wydatków turystów zagranicznych, wskazuje na następujące obszary zainteresowań istotne dla każdej z nich:

- dla organów administracji turystycznej – zaspokojenie zapotrzebowania sektora turystyki na wiarygodne dane statystyczne dotyczące poziomu i struktury wydatków turystów według krajów stałego zamieszkania, czy też wydatków związanych z wybranymi rodzajami produktu turystycznego; dostarczenie danych do analiz regionalnych;
- dla banku centralnego – źródło weryfikacji danych dla bilansu płatniczego, pochodzących z rejestracji transakcji dokonywanych w gospodarce turystycznej lub – co zdarza się coraz częściej – alternatywne źródło danych o przepływach finansowych związanych z turystyką;
- dla centralnych urzędów statystycznych – źródło danych do rachunków narodowych w zakresie wielkości i struktury przychodów i rozchodów, danych według rodzajów produktów i usług, rozmiarów konsumpcji bezpośredniej i pośredniej (podróże służbowe), pomoc w rozdzieleniu pakietów turystycznych i oszacowaniu wartości netto ich części składowych³.

² *Research on International Experiences in Measuring Tourism Expenditure Associated With Inbound Tourism. Materiał roboczy. Wersja 1.0. WTO, luty 2002, s. 57 i nast.*

³ Por. także *Research on...*, op. cit., s. 58 – 59.

1.2. Charakterystyka wybranych projektów badawczych⁴

Hiszpania (projekt FRONTUR)

Do 1993 roku (a więc do momentu podpisania przez władze Hiszpanii układu z Schengen) rejestracji turystycznego ruchu przyjazdowego do Hiszpanii dokonywała policja (straż) graniczna, a zadaniem instytucji publikujących dane było jedynie odpowiednie agregowanie wyników. Nie dokonywano podziału ruchu przyjezdnych na turystyczny (co najmniej z jednym noclegiem) i jednodniowy, gdyż Światowa Organizacja Turystyki zaleciła taką dezagregację dopiero w 1991 roku, na konferencji w Ottawie. Równocześnie z podpisaniem układu z Schengen Instytut Turystyki w Madrycie, na zlecenie Narodowego Instytutu Statystyki, rozpoczął proces zastępowania metody polegającej na *rejestracji ruchu* metodą *badania reprezentacyjnych*. Przez pewien okres, uznany za okres przejściowy (tzn. przez drugą połowę 1993 r. i cały 1994 r.) stosowano równolegle obydwie metody. Rezultaty uzyskane na podstawie reprezentacyjnych badań granicznych na tyle odbiegały od danych szacowanych na podstawie rejestracji, że trzeba było zastosować kombinację obydwu sposobów pomiaru. Porównywalność danych z tego okresu jest uznawana za wątpliwą; jeszcze do dziś w hiszpańskiej statystyce następują korekty poprzednich szeregów czasowych.⁵

Statystyki Hiszpanii, odnoszące się do turystyki międzynarodowej, oparte są obecnie na trzech źródłach:

- kontroli administracyjnej (w miejscach, w których to jest jeszcze możliwe, oraz w stosunku do grup turystów, których taką kontrolą można jeszcze objąć – np. samoloty z krajów spoza Unii Europejskiej lub z krajów, które nie przystąpiły do układu z Schengen),
- pomiarze na granicach, dokonywanym na przejściach (zarówno lądowych, jak i na lotniskach) przez ankieterów,
- badaniach reprezentacyjnych na wylosowanych próbach.

W 1996 roku, po czteroletnim okresie przygotowawczym, rozpoczęto realizację trwającego do dziś projektu badawczego FRONTUR, w którym współpracują trzy kraje: Hiszpania, Francja i Portugalia. Główne cele tego badania to:

- oszacowanie wielkości i struktury ruchu w podziale na turystów i odwiedzających jednodniowych oraz w podziale na główne kraje generujące ruch przyjazdowy do Hiszpanii,
- charakterystyka wizyt ze względu na ich cele, używane środki transportu, charakterystyka produktu turystycznego, m.in. ze względu na zakres usług w pakietach turystycznych,
- badanie zachowań turystów, sposobów spędzania czasu, stopnia satysfakcji co do poziomu cen, jakości zakwaterowania, bezpieczeństwa, czystości, jakości infrastruktury turystycznej itp.,
- badanie wydatków w wyraźnym podziale na wydatki ponoszone przed podróżą, poza granicami Hiszpanii i wydatki ponoszone na jej terenie.

Badania prowadzi się na 22 drogowych przejściach granicznych i w 17 portach lotniczych. Badania realizuje Instytut Turystyki we współpracy z *Direction General de Trafico* (podlegającą Ministerstwu

⁴ Witold Bartoszewicz, wsp. Teresa Skalska, Teresa Buczak: *Metodologia badań statystycznych turystyki w Europie i na świecie. Aktualny stan i kierunki doskonalenia*. Instytut Turystyki, Warszawa 2001, materiał niepublikowany.

⁵ Dodatkowe badania wśród pasażerów samolotów pozwoliły skorygować wstecz (np. dla 1995 r.) liczbę turystów odwiedzających Hiszpanię drogą lotniczą. Uznano, że we wcześniejszych szacunkach do turystów zagranicznych niesłusznie zaliczono pewną liczbę odwiedzających jednodniowych i osób przejeżdżających tranzytem (bez noclegu). Por. *Notes on the Revision of FRONTUR'S Series of Incoming Visitors by Air*. Ministerio de Economia. Materiał przedstawiony na konferencji WTO, Madryt 30. 01. 2001.

Spraw Wewnętrznych),⁶ która jest odpowiedzialna za dostarczanie informacji o natężeniu ruchu drogowego na przejściach granicznych, w szczegółowym rozbiciu na miesiące i dni tygodnia. Rejestracja ruchu podróżnych jest wspomagana przez automatyczne liczenie przejeżdżających samochodów. Informacja ta, wzbogacona o dane dotyczące rodzaju samochodów przekraczających granice, szacunkowej liczby osób podróżujących w samochodzie oraz rodzaju rejestracji, jest wykorzystywana do uogólniania wyników i losowania próby do bardziej szczegółowych badań (służy do określenia tzw. zbiorowości generalnej, na bazie której można dokonywać losowania próby). Przy uogólnianiu wyników dużą uwagę przywiązuje się do dnia tygodnia, typu dnia roboczego w Hiszpanii (w powiązaniu z dniami świątecznymi) oraz dnia roboczego w kraju sąsiedzkim (również w powiązaniu z dniami świątecznymi w krajach sąsiedzkich). Pomiar ruchu na granicach przeprowadzany jest przez ankieterów wyposażonych w urządzenia służące do elektronicznego zapisu i natychmiastowego przekazywania informacji do centralnego komputera.

Włochy

Przystąpienie Włoch do Układu z Schengen (w końcu 1997 r.) wywołało w statystyce turystyki podobne problemy i – począwszy od 1998 roku – wymusiło zmiany zbliżone do tych, o których wspomniano w przypadku Hiszpanii. Włoskie instytucje statystyczne odpowiedzialne za zbieranie danych zdają sobie sprawę, że dotychczasowe badania i systemy rejestracji ruchu muszą być zmodyfikowane i zastąpione kilkoma uzupełniającymi się działaniami:

- rejestracją w bazie noclegowej,
- badaniami budżetów gospodarstw domowych,
- statystykami transportu,
- badaniami prowadzonymi przez *Ufficio Italiano dei Cambi* (instytucję wchodzącą w skład włoskiego banku centralnego),
- uzupełniającymi danymi z granic (we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych).

We włoskich badaniach granicznych zaangażowane są trzy instytucje:

ISTAT (narodowy urząd statystyczny), współpracujący z policją graniczną,

UIC (*Ufficio Italiano dei Cambi*),

DOXA – Instytut Badania Opinii Publicznej i Analiz Statystycznych z Mediolanu.

Narodowy urząd statystyczny (ISTAT) odpowiedzialny jest za badania, których efektem jest szacowanie ruchu podróżnych na granicach. Główne badanie ISTAT, przeprowadzane w blisko 300 punktach granicznych, wspierane jest przez dane o liczbie rejestrowanych noclegów w hotelach i wyniki uproszczonego badania, przeprowadzanego w 5-ciu charakterystycznych okresach roku (Wielkanoc, początek, środek i koniec lata oraz Boże Narodzenie).

Ciekawym badaniem jest prowadzone od 1995 roku przez *Ufficio Italiano dei Cambi* badanie, które służy przede wszystkim konstruowaniu bilansu płatniczego Włoch. W założeniu stanowi ono uzupełnienie szacunków dokonywanych na podstawie pomiarów elektronicznych. Przy doborze próby uwzględnione są wszystkie typy granic i najważniejsze przejścia graniczne: wybrane do badania przejścia obsługują od 90% (drogowe) do 98% (kolejowe) ruchu podróżnych. To badanie może być jednak reprezentacyjne dopiero w powiązaniu z dobrymi szacunkami ruchu podróżnych i dlatego ma charakter dwufazowy: pierwsza faza polega na szacowaniu wielkości ruchu (w latach 1996 – 1998 szacun-

⁶ Z Instytutem Turystyki współpracują ponadto: AENA (Narodowe Porty Lotnicze), RENFE (koleje państwowe), Puertos del Estado (porty morskie, w gestii Ministerstwa Środowiska).

ków dokonano na podstawie około 1,7 mln operacji zliczania podróży), druga zaś – na pogłębionych wywiadach na wylosowanej próbie podróży opuszczających Włochy (w latach 1996 – 1998 przeprowadzono po około 160 tys. wywiadów rocznie).

W badaniach wydatków realizowanych przez UIC, podobnie jak w badaniach hiszpańskich, zwraca się dużą uwagę na odpowiedni dobór momentu ankietowania. Analizuje się nie tylko podstawowe sezony, ale także dni tygodnia, fakt połączenia dni, w których jest przeprowadzone badanie, z dniami wolnymi we Włoszech oraz ze świętami w krajach sąsiednich. Wybierając moment badania decyduje się nie tylko o dniu tygodnia, ale także o porze dnia.

Rejestrowanie podróży i pogłębione ankietowanie odbywa się w tym samym czasie, tak aby do celów uogólnień można było wyniki odrębnych badań zaliczyć do tego samego zbioru. W wielu punktach granicznych technika zbierania danych przypomina tę zastosowaną w hiszpańskim badaniu FRONTUR. Wykorzystywanie elektronicznych urządzeń do rejestracji odpowiedzi pozwala podnieść jakość badania i skrócić czas oczekiwania na wyniki. Zdaniem realizatorów badania taki sposób rejestracji sprawdza się jednak tylko w niektórych warunkach (np. na lotniskach), gdyż przeciętny czas potrzebny na wypełnienie ankiety jest o jedną trzecią dłuższy.

Głównym mankamentem zakrojonych na dużą skalę reprezentacyjnych badań granicznych jest, podkreślany przez realizatorów, duży koszt ich przeprowadzenia. W 1999 roku w badaniu włoskim uczestniczyło około 200 ankieterów, a koszt uzyskania jednego wywiadu szacowano na ok. 15 USD. Na badania FRONTUR przeznaczono w okresie od maja 1997 roku do kwietnia 1998 ok. 112 mln peset, z czego trzy czwarte stanowiły koszty przeprowadzenia badań terenowych. W Hiszpanii w badania zaangażowany był w 1998 roku zespół pracowników naukowych Instytutu Turystyki, osobny zespół ds. obliczania i ekstrapolacji wyników oraz zastosowania szczegółowych metod statystycznych i ekonometrycznych, a także kilkudziesięcioosobowy zespół ankieterów.

W przeciwieństwie do badania FRONTUR, w którym współpracują trzy sąsiadujące ze sobą kraje, badania włoskie są organizowane przez jeden kraj, a ich organizatorzy narzekają na brak współpracy z sąsiadami. Dopiero w 1997 roku nastąpiła – po raz pierwszy – wymiana informacji z bankami centralnymi Austrii, Francji i Niemiec.

Wielka Brytania

Szeroko znany brytyjski projekt badawczy *International Passenger Survey (IPS)* jest prowadzony przez Państwowy Urząd Statystyczny (*Office for National Statistics*). Wyniki publikuje się w cyklach miesięcznych, kwartalnych i rocznych. Badanie obejmuje dwie odrębne grupy podróży: cudzoziemców odwiedzających Zjednoczone Królestwo oraz mieszkańców Zjednoczonego Królestwa podróżujących za granicę. Dla każdej z tych grup zbiera się informacje o: liczbie podróży, wydatkach na podróż i długości pobytu (w noclegach).

Dane te są następnie analizowane według szeregu pomocniczych zmiennych, jak.:

- rodzaj podróży;
- odwiedzane kraje (dla mieszkańców UK);
- kraj zamieszkania (dla cudzoziemców);
- główny cel pobytu;
- termin podróży;
- wiek, płeć;
- środek transportu;
- regiony odwiedzane przez cudzoziemców;
- miejsce przyjazdu lub wyjazdu.

Na pełną bazę danych gromadzonych w ramach IPS składa się ponad 110 zmiennych, co umożliwia dalsze, bardziej szczegółowe analizy.

Metoda badań.

Wywiady bezpośrednie (*face to face*) prowadzi się w głównych portach lotniczych, morskich i na stacjach kolejowych obsługujących Tunel. Pokażna liczba wywiadów (261 000 w 2000 r.) pozwala na wszechstronne analizy i umożliwia dobre oszacowania badanych wielkości, także dla niewielkich nawet segmentów ruchu turystycznego.

Inaczej niż w większości tego rodzaju badań, wywiady przeprowadza się zarówno na początku podróży (w wypadku Brytyjczyków – przy wyjeździe, a w wypadku cudzoziemców – przy wjeździe), jak i na końcu podróży. Kwestionariusze są odpowiednio zróżnicowane. Wywiady przeprowadza się regularnie w ciągu całego roku (aczkolwiek nie codziennie).

Próba jest warstwowana według rodzaju przejścia granicznego (morskie, lotnicze i Tunel) oraz pory dnia. Na każdym rodzaju przejścia, a nawet na niektórych konkretnych przejściach stosuje się odmienne interwały (to znaczy określenie, co który podróżny ma być badany). W istocie mamy więc do czynienia z szeregiem prób dla poszczególnych przejść granicznych.

Stosuje się godną uwagi metodę dopasowania wielkości próby na poszczególnych przejściach ze względu na zróżnicowanie wydatków turystycznych. Otóż jeśli na danym przejściu wielkości wydatków podawane przez badanych są bardzo zróżnicowane, wyznacza się większą próbę, niż wynikałoby to z nasilenia ruchu na tym przejściu.

Na ogół miejscem przeprowadzania wywiadów jest przejście graniczne (port lotniczy, morski lub stacja kolejowa). Ale stosuje się też wyjątki: przy niektórych rejsach za wygodniejsze rozwiązanie uznano prowadzenie wywiadów na pokładzie promu. Podobnie pracuje się z pasażerami podróżującymi przez Tunel własnymi środkami transportu.

Uogólnienie wyników z próby (a właściwie prób) przeprowadza się stosując bardzo staranne i drobiazgowo metody. Braki odpowiedzi na bardziej szczegółowe pytania (np. o wydatki) doszacowuje się metodą poszukiwania maksymalnie zbliżonych przypadków (ten sam kraj pochodzenia, cel i rodzaj podróży, ta sama kategoria społeczno-zawodowa itp.).

Dane o ruchu na rzadko uczęszczanych przejściach, oraz o pewnych nietypowych, rzadko występujących formach podróży (które nie są objęte badaniem), doszacowuje się na podstawie innych źródeł administracyjnych lub komercyjnych. Podsumowanie wyników badań zawiera publikacja *Travel Trends*, dostępna również w Internecie⁷.

Finlandia

Finlandia⁸ wykorzystuje doświadczenia brytyjskiego *International Passenger Survey*, ale jej badania mają dużo mniejszą skalę. Badania fińskie można uznać za przykład minimalnego zestawu zagadnień typowych dla badań statystycznych, uzupełnionych kilkoma innymi o znaczeniu marketingowym:

- liczba wizyt w Finlandii według kraju zamieszkania;
- cel wizyty;
- długość i miejsce pobytu;
- wydatki według podstawowych rodzajów;

⁷ <http://www.statistics.gov.uk/products/p1391.asp>.

⁸ *The Finnish Border Interview Survey: Background, Technical Aspects and Solving of Specific Problems*; Jyrki Krzywacki, Project Leader / Border Interview Survey, Statistics Finland 1998.

- źródło informacji o Finlandii i czy te informacje wpłynęły na decyzję o przyjeździe; poprzednia wizyta w Finlandii;
- rodzaj zajęć rekreacyjnych podczas pobytu.

Do uogólnienia wyników wykorzystuje się także niezależne dane pochodzące od przewoźników i straży granicznej. Losowy charakter próby może spowodować nadmiar lub niedostatek liczby pomiarów w okresach o szczególnie nasilonym ruchu. W efekcie liczba turystów może być przeszacowana lub niedoszacowana. Aby temu zapobiec, wprowadza się korekty na podstawie danych ze wspomnianych wyżej niezależnych źródeł.

Metoda doboru próby jest zbliżona do tej z *International Passenger Survey*. Kwestionariusze są dostępne w dziewięciu wersjach językowych. Długość wywiadu (od 3 do 5 minut) nie sprawia kłopotu badanym, o czym świadczy praktyczny brak odmów (tylko 2%).

Bezpośrednio po zakończeniu pracy na przejściu granicznym ankietę wprowadza dane do komputera (ankieterzy wyposażeni są w laptopy). Dwa razy w miesiącu dane przekazuje się elektronicznie do centrali w Urzędzie Statystycznym. Badacze fińscy podkreślają walory tego rozwiązania.

Litwa

Litwa jest przykładem kraju, który prowadzi badania skromne i oszczędne, ale dobrze zaprojektowane. W 1994 roku Litewski Departament Turystyki⁹ rozpoczął badania turystów odwiedzających Litwę. (Bardzo pobieżne wywiady prowadzi się również z odwiedzającymi jednodniowymi).

Próba losowa obejmuje populację turystów opuszczających kraj. Kwestionariusze przygotowano w następujących językach: angielskim, polskim, rosyjskim i niemieckim. W 2000 roku badanie prowadzono w trzech turach: początek maja, sierpień i listopad. Na większych przejściach badanie trwało tydzień, na mniejszych 3-4 dni. Kwestionariusz zawiera podstawowy zestaw pytań charakteryzujących turystę i jego pobyt na Litwie (w tym wydatki).

Próba jest niewielka: 1320 turystów i 1795 odwiedzających jednodniowych. Pytania o wydatki dotyczą osób podróżujących razem i wspólnie ponoszących koszty, a zatem obejmują większą liczbę osób.

Ze względu na to, że rozkład turystów według krajów pochodzenia jest w próbie odmienny od struktury całej populacji turystów, przy uogólnianiu wyników zastosowano metodę post-stratyfikacji, czyli ważenia wyników w celu wyrównania proporcji.

1.3. Stosowane metody szacowania globalnych wpływów dewizowych

Jeszcze w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych w krajach europejskich o dobrze rozwiniętych systemach bankowych istniało szereg sposobów uzyskiwania informacji na temat wydatków turystów i szacowania na tej podstawie łącznych przychodów dewizowych kraju z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej. Tradycyjnym, wykorzystywanym w wielu krajach bezpośrednim źródłem pozyskiwania danych była rejestracja bankowa tych transakcji międzynarodowych dokonywanych między państwami, które dotyczą zarówno wydatków mieszkańców danego kraju ponoszonych w związku z ich podróżami za granicą, jak i wydatków cudzoziemców ponoszonych na terenie odwiedzanego kraju. Teoretycznie bowiem wszystkie transakcje zawarte między krajowymi rezydentami a zagranicą i dokonane w związku z tym płatności powinny się znaleźć się w bilansie płatniczym kraju.

Bilans płatniczy powinien obejmować wszystkie transfery, także te związane z turystyką. Nie jest to jednak niezawodne narzędzie oceny przychodów z zagranicznej turystyki przyjazdowej¹⁰. Duże

⁹ <http://www.tourism.lt>.

rozproszenie tytułów płatności związanych bezpośrednio z turystyką bądź przez nią pobudzonych nie pozwala na wychwycenie wszystkich pozycji interesujących z punktu widzenia bilansu turystycznego. *Bilans płatniczy w obecnej jego konstrukcji nie umożliwia określenia pełnych transferów związanych bądź pobudzonych przez import i eksport turystyczny. Różnorodne płatności są tam ukryte wśród zagregowanych tytułów*¹⁰. A zatem informacje wykorzystywane do zestawiania bilansów płatniczych dość powszechnie uznawane są za niekompletne i nie w pełni oddające rozmiar obrotów – ani po stronie wpływów, ani po stronie rozchodów.

Ponadto postęp w procesie integracji Europy, przystąpienie przez wielu członków Unii Europejskiej do układu z Schengen likwidującego kontrole graniczne pomiędzy niektórymi krajami europejskimi oraz wprowadzenie jednolitej waluty powodują, że taki system monitorowania przepływu pieniądza podążającego za turystą staje się niemożliwy, a tam, gdzie jeszcze występuje, choć w okrojonej formie – nieadekwatny w stosunku do potrzeb. Przewiduje się, że po wprowadzeniu euro około 50% globalnych przepływów finansowych między krajami członkowskimi UE przestanie być w ogóle uchwytny.

Pomijając problem rzetelności i kompletności uzyskiwanych w ten sposób informacji, tak pozyskiwane dane nie mogą być wykorzystywane na potrzeby analizy marketingowej, nie dostarczają bowiem żadnej wiedzy na temat tego, kto i jak wydaje pieniądze. Tymczasem w interesie całej gospodarki turystycznej kraju ważne jest, aby można było nie tylko poznać makroekonomiczne oddziaływanie przychodów z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej, istotne dla banku centralnego, narodowych organizacji turystycznych czy centralnych urzędów statystycznych, ale także dostarczyć informacji dla prywatnych przedsiębiorców, zainteresowanych współzależnościami między wielkością przeciętnych wydatków a szeregiem cech charakteryzujących podróż (takich jak choćby sposób jej zorganizowania, kraj pochodzenia turysty, środek transportu, czy też preferowany rodzaj bazy noclegowej).

W tej sytuacji jedynym wyjściem jest stworzenie takich mechanizmów statystycznej rejestracji zjawisk, które pozwolą ujawnić potoki podróźnych, ich wielkość, strukturę i kierunki oraz ustalić wielkość przeciętnych wydatków na osobę. Z kolei tam, gdzie ciągle możliwe jest szacowanie wartości transakcji dokonywanych przez jednostki gospodarki turystycznej lub szacowanie wielkości wydatków indywidualnych turystów, potrzebne są dane do analizy tych wydatków według poszczególnych kategorii, takich chociażby jak transport, żywność czy zakupy, lub też w poszczególnych segmentach rynku. Dalsza analiza wydatków według takich zmiennych, jak: sposób przekroczenia granicy, kraj stałego pobytu, cele i motywy podróży, rodzaj zakwaterowania czy stopień „spakietyzowania” produktu jest niezwykle pożyteczna, a jej rezultaty przydatne na różnych poziomach agregacji.

W wielu krajach Europy system kolekcjonowania danych i szacowania na tej podstawie łącznych przychodów kraju z tytułu turystyki przyjazdowej coraz częściej opiera się na informacjach zbieranych bezpośrednio od turystów. Może się to odbywać – tak jak np. w Szwecji – w miejscach ich zakwaterowania w czasie podróży (hotelach, motelach, pensjonatach), na wszystkich rodzajach przejść granicznych (np. Hiszpania, Włochy, Polska), na najważniejszych dla danego kraju przejściach (np. USA, gdzie prowadzi się badania wyłącznie w portach lotniczych), bądź poprzez badanie budżetów gospodarstw domowych. Mimo że każda z tych metod ma zarówno wady, jak i zalety, to właśnie takie badania reprezentacyjne coraz częściej zastępują i muszą zastąpić rejestrację bankową przepływów finansowych między krajami.

¹⁰ S. Wodejko: *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*. Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Warszawa 1998, s. 120 i nast.

¹¹ Jw., s. 124.

W końcu lat dziewięćdziesiątych coraz częściej zaczęto podnosić problem porównywalności danych statystycznych dotyczących wydatków turystów i wpływów poszczególnych krajów z turystyki międzynarodowej. Wynikiem tego jest propozycja kilku światowych ośrodków badawczych współpracujących z WTO¹², zmierzająca do ujednolicenia sposobu prowadzenia badań i zastosowania – przynajmniej przez grupy sąsiadujących ze sobą krajów – projektów opartych na wspólnych założeniach metodologicznych¹³. Opracowywany jest jednolity kwestionariusz badawczy, zalecany przede wszystkim tym krajom, w których zagraniczna turystyka przyjazdowa odgrywa istotną rolę i w których ruch graniczny nie jest zdominowany przez wizyty odwiedzających jednodniowych. Kwestionariusz ten powinien z założenia zachęcić do współpracy wiele instytucji zainteresowanych uzyskanymi wynikami: przede wszystkim narodowe organizacje turystyczne, centralne urzędy statystyczne i banki centralne. Powinien być tak skonstruowany, aby dostarczać informacji marketingowych (dla NOT), pozwolić oszacować wielkość konsumpcji turystycznej nierezydentów na terenie odwiedzanego kraju (dane dla rachunków narodowych) i dostarczyć dane do bilansu płatniczego kraju (przychody w pozycji *podróże*). Niezbędna jest tu merytoryczna i organizacyjna współpraca kilku instytucji najbardziej zainteresowanych wynikami badań.

¹² M.in.: Canadian Tourism Commission, Instituto de Estudios Turísticos, Swedish Tourist Authority.

¹³ *Research on International Experiences in Measuring Tourism Expenditure Associated with Inbound Tourism*. Materiał roboczy. Wersja 1.0. WTO, luty 2002.

2. Metodologia polskich badań granicznych: stan i kierunki doskonalenia

Instytut Turystyki prowadzi regularne (sześć razy w roku) badania sondażowe na przejściach granicznych. Podstawą tych badań są zamówienia rządowe w ramach Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej.

Realizując badania wśród turystów i odwiedzających jednodniowych, Instytut Turystyki posługuje się trzema narzędziami badawczymi:

1. ankietą przeznaczoną dla turystów (osób korzystających na terenie Polski przynajmniej z jednego noclegu), ukierunkowaną na badanie celów, motywów i form przyjazdów do Polski (ITTZ-2),
2. rozbudowaną ankietą przeznaczoną dla turystów, ukierunkowaną na badanie wydatków poniesionych w związku z pobytem w Polsce – zarówno na terenie naszego kraju, jak i przed podróżą (ITTZ-1),
3. skróconym kwestionariuszem dla odwiedzających jednodniowych, dostosowanym do charakteru ich pobytu w Polsce (ITTZ-4). Osobne badanie wśród odwiedzających jednodniowych przeprowadzane jest od wielu lat ze względu na specyfikę ruchu podróżnych do Polski, a zwłaszcza ze względu na duży udział wydatków na zakupy, spowodowany różnicami cen oraz niejednorodną sytuacją gospodarczą na rynkach polskim i krajów ościennych.

2.1. Sposób organizacji i przebieg badań w 2001 roku

Ankiety realizowane są podczas wspólnie organizowanych badań terenowych na przejściach granicznych. Ankieterzy rozdają ankiety cudzoziemcom opuszczającym nasz kraj. Dysponują dziesięcioma wersjami językowymi, łącznie z polską. Wszystkie trzy ankiety są wręczane niezależnie, różnym respondentom. Badaniem objęte są wszystkie grupy wiekowe, przy czym jeśli chodzi o kwestionariusz ITTZ-2, to istnieje możliwość wydzielenia dzieci do 15 lat.

Ankiety ITTZ-2 wypełniają pojedyncze osoby.

Ankiety ITTZ-1 i ITTZ-4 może wypełnić osoba bądź grupa osób wspólnie ponoszących wydatki w czasie pobytu w Polsce i dysponujących na ten czas wspólnym budżetem.

Badania wykonano w sześciu turach: w lutym, kwietniu, na przełomie czerwca i lipca, w sierpniu, październiku i grudniu 2001 roku. Każda tura badań obejmuje 12 lub 13 przejść granicznych.

Łącznie w ciągu całego roku prowadzono badania na 33 przejściach granicznych:

- granica wschodnia i północna: Bezledy, Bobrowniki, Budzisko, Dorohusk, Gronowo, Hrebenne, Kuźnica (drogowe), Medyka (drogowe), Ogrodniki, Sławatycze, Terespol (drogowe);
- granica południowa: Barwinek, Chałupki, Chyżne, Cieszyn, Jakuszyce, Kudowa-Słone, Łysa Polana, Pietrowice-Głubczyce;
- granica zachodnia: Jędrzychowice, Kolbaskowo, Kostrzyń, Krajnik Dln, Kunowice (kolejowe), Lubieszyn, Olszyna, Słubice, Świecko, Zgorzelec (drogowe);
- porty lotnicze: Warszawa – Okęcie, Kraków – Balice;
- porty morskie: Gdynia, Świnoujście.

Nie określa się godzin realizacji badań ankietowych, uzależniając to od specyfiki poszczególnych przejść granicznych.

2.2. Charakterystyka narzędzi badawczych

Ankieta ITTZ-2 (cele, motywy i formy przyjazdów)

Jeśli chodzi o pierwszą z ankiet (ITTZ-2), warto zwrócić uwagę na możliwy do uzyskania na jej podstawie podział respondentów ze względu na stopień korzystania z usług pośredniczących i stopień „spakietyzowania” usług, w podziale na:

- osoby korzystające z wyjazdów w całości zorganizowanych przez biuro podróży lub inne organizacje (zakupione wszystkie podstawowe usługi: noclegi, transport, wyżywienie),
- osoby wykupujące część usług,
- korzystających jedynie z rezerwacji,
- organizujących wyjazd zupełnie samodzielnie, bez wcześniejszej rezerwacji i pośrednictwa.

Istnieje ponadto możliwość dezagregacji zawodowych lub służbowych celów podróży (udział w targach, kongresach, prowadzenie samodzielnych interesów, prowadzenie interesów w imieniu firmy itp.). Jeśli chodzi o przestrzenną alokację popytu turystów-nierezydentów (pyt. 6), jest ona utrudniona przede wszystkim ze względu na to, że respondenci wskazują na odwiedzenie kilku regionów (województw) w czasie tej samej podróży, nie podając liczby noclegów związanych z tymi pobytami w różnych miejscach. Istnieje tylko możliwość wyodrębnienia długości pobytu w wybranych dużych miastach (pyt. 7). Podobne zastrzeżenia dotyczą kwestionariusza ITTZ-1, omówionego niżej.

Ankiety ITTZ-1 i ITTZ-4 (wydatki turystów)

Jeśli chodzi o ankiety ukierunkowane na badanie wydatków poniesionych w związku z pobytem w Polsce, trzeba przede wszystkim podkreślić, że badanie wydatków konsumentów, w tym także turystów, jest zadaniem niezwykle trudnym, z reguły obciążonym dużym ryzykiem błędu. Wynika to z trzech głównych powodów:

- łatwego zapomnienia, ile, gdzie i na co konsumenci wydali pieniądze, oraz częstego niedoszacowania bądź przeszacowania podawanych sum, w zależności od miejsca i czasu badania,
- braku możliwości podziału wydatków ponoszonych w grupach (np. rodzinach) na wydatki indywidualne,
- często spotykanej niechęci do podawania informacji na ten temat.

Utrudnienia te napotyka się również w badaniach wydatków cudzoziemców (nierezydentów) – nie tylko w Polsce, ale i w innych krajach. Mimo świadomości, że uzyskiwane wyniki nie są precyzyjne, warto pamiętać, że w turystyce międzynarodowej, zwłaszcza europejskiej, badanie ankietowe jest w praktyce podstawowym sposobem ustalania poziomu wydatków.

We wszystkich dotychczasowych badaniach Instytutu Turystyki przyjęto zasadę, że jedną ankietę może wypełnić osoba bądź grupa osób wspólnie ponoszących wydatki w czasie pobytu w Polsce i dysponujących na ten czas wspólnym budżetem (w jęz. angielskim nazywana często *travelling party*). Taki sposób badania dopuszczany jest w zaleceniach metodologicznych WTO¹⁴, jak również stosowany w innych krajach, zarówno europejskich, jak i pozaeuropejskich (np. w Hiszpanii, Finlandii, Szwecji, Kanadzie, USA). Warto podkreślić ponadto, że istotną z punktu widzenia metodologii badań wydatków zasadą ustalania ich wielkości jest w pierwszym rzędzie pytanie o całą pozostawioną w Polsce sumę, a następnie o szacunkowy podział ogółu wydatków na wymienione w ankiecie grupy. Podobna zasada ustalania wielkości wydatków przyjęta jest np. w badaniach kanadyjskich, amerykań-

¹⁴ *Collection of Tourism Expenditure Statistics. A Technical Manual*. WTO Madryt 1995, s. 37.

skich czy fińskich. Należy pamiętać, że jest to jedna z podstawowych różnic metodologicznych między badaniami Instytutu Turystyki a GUS.

Zgodnie z zaleceniami WTO, w badaniu Instytutu Turystyki z grupy wydatków na turystykę wyłączono: a) zakupy w celach handlowych, tj. w celu odsprzedaży, b) inwestycje kapitałowe dokonywane na terenie odwiedzanego kraju, c) darowizny gotówkowe na rzecz krewnych i znajomych, a także darowizny dla instytucji. Ta pierwsza grupa wydatków może być wyłączona zarówno za pomocą pytania o główne cele przyjazdu do Polski (ITTZ-1: pyt. 9), jak i o rodzajową strukturę wydatków (ITTZ-1: pyt. 7). Ankieta pozwoliła także na pominięcie wydatków na transport międzynarodowy (zgodnie z zaleceniami MFW) – kwestionariusz ITTZ-1: pyt. 6.

Warto zwrócić uwagę, że w ankiecie zastosowanej w 2001 roku do badania wydatków turystów-nierezydentów odrębnemu badaniu poddano wydatki czterech grup respondentów, wyróżnionych ze względu na sposób organizacji podróży i stopień zaangażowania organizatorów turystyki (ankieta ITTZ-1: pyt. 3):

- tych, którzy korzystali z pełnej obsługi biur podróży (przyjeżdżali na zorganizowane, z reguły grupowe wycieczki, pobyty) lub przyjeżdżali indywidualnie, ale korzystali z pośrednictwa biur podróży bądź agencji turystycznych wykupując wszystkie podstawowe świadczenia;
- tych, którzy wykupili w biurach podróży lub agencjach część usług (np. tylko noclegi);
- tych, którzy korzystali jedynie z pośrednictwa w rezerwacji;
- tych, którzy przyjeżdżali indywidualnie i w ogóle nie korzystali z usług pośredników.

Taki podział respondentów oznacza, że pytanie 3 w połączeniu z pytaniem 6 pozwala w przybliżeniu oszacować wartość usług sprzedawanych w formie pakietów w miejscu zamieszkania turystów. Wynika to z zawartości pytania 6, w którym poproszono turystów o podjęcie próby określenia wysokości i podziału wydatków poniesionych przed podróżą na trzy podstawowe kategorie:

1. koszty zakupu całego pakietu bądź przedpłaty na rzecz części usług,
2. koszty transportu,
3. inne wydatki.

Należy jednak pamiętać, że dane o wydatkach ponoszonych przed podróżą nie są w pełni miarodajne i nie mogą służyć jako źródło informacji o ewentualnych wpływach dewizowych Polski. W tej grupie wydatków znalazły się bowiem zarówno sumy, które wpłynęły pośrednio do Polski poprzez biura podróży i polskich przewoźników, jak i sumy, które pozostały za granicą (koszty usług transportowych zakupionych u obcych przewoźników, prowizje zagranicznych biur podróży itp.). A zatem uzyskane dane nie dają możliwości wyodrębnienia tej części wydatków, która jest przeznaczona na pokrycie kosztów świadczenia usług na terenie Polski. Nie dają również odpowiedzi na pytanie o strukturę pakietów.

Osoby, które przyjechały indywidualnie i nie korzystały z usług pośredników, oraz osoby, które korzystały jedynie z pośrednictwa w rezerwacji, poproszone zostały o dokonanie podziału wydatków poniesionych na terenie Polski na sześć podstawowych rodzajów:

1. koszty noclegów,
2. wydatki na wyżywienie,
3. koszty transportu (w tym zakup paliwa),
4. usługi rekreacyjne, sportowe, związane ze zwiedzaniem,
5. wydatki na zakupy (upominki bądź zakupy przeznaczone na własny użytek, bez zamiaru odsprzedaży),
6. wydatki na zakupy dokonane w celu odsprzedaży,
7. inne koszty, nie uwzględnione w sześciu poprzednich punktach.

Zastosowana rodzajowa dezagregacja wydatków poniesionych na terenie Polski może być pomocna nie tylko do wyeliminowania wydatków nie uznawanych za turystyczne (wydatki na zakupy dokonane w celu odsprzedaży), ale wespół z wynikami badań granicznych GUS dotyczącymi wydatków cudzoziemców w ruchu przygranicznym, a zwłaszcza ich struktury rodzajowej, może służyć do dezagregacji wpływów z poszczególnych rodzajów działalności (usługi noclegowe, transport, gastronomia itd.)

Skrócona i uproszczona wersja ankiety dla odwiedzających jednodniowych (ITTZ-4) ma przede wszystkim na celu ustalenie łącznych wydatków tej grupy nierezydentów. Wprawdzie w kwestionariuszu nie dopuszczono możliwości wskazania na *zakupy w celu odsprzedaży* jako jeden z celów podróży (można się spodziewać, że ta grupa podróżnych wskazała na *służbowy lub handlowy* charakter podróży), poproszono jednak o podział dokonanych wydatków na wyżywienie, transport, usługi rekreacyjne, zakupy (w tym: na własne potrzeby i w celu odsprzedaży) oraz inne wydatki. Taka konstrukcja pytania jest z pewnością lepiej dostosowana do specyfiki jednodniowego ruchu przyjazdowego do Polski, zwłaszcza z krajów sąsiedzkich. Pozwala na ujawnienie wielkości zakupów, a co za tym idzie, oszacowanie udziału wydatków na zakupy w strukturze wydatków ogółem. Pozwala również na wyłączenie – zgodnie z zaleceniami WTO – zakupów w celach handlowych (tj. w celu odsprzedaży) z grupy wydatków na turystykę. Zmiany te pozwalają też skorygować sposób liczenia łącznych przychodów dewizowych i w pełni dostosować go do wymagań metodologicznych WTO. Badanie rodzajowej struktury wydatków jest badaniem stosunkowo nowym, a więc jego wyniki – do czasu potwierdzenia w kolejnych latach – powinny być wykorzystywane z dużą ostrożnością.

2.3. Losowanie próby

Na procedurę losowania próby składa się kilka etapów.

I. Na podstawie danych GUS z poprzedniego roku o liczbie cudzoziemców wyjeżdżających z Polski wybiera się bazę losowania: są to najistotniejsze pod względem liczby przekroczeń granicy przejścia lądowe (uwzględniając również przejścia kolejowe) oraz lotniska – Okęcie, Kraków-Balice i porty morskie – Świnoujście i Gdynia. W 2001 roku, podobnie jak w poprzednim, były to:

- 16 przejść na granicy północnej i wschodniej (w tym 3 kolejowe),
- 22 na południowej: 6 – granica ze Słowacją i 16 – z Czechami (w tym 2 kolejowe),
- 20 na zachodniej (w tym 1 kolejowe),
- dwa porty morskie: Świnoujście, Gdynia,
- dwa porty lotnicze: Okęcie, Kraków-Balice.

Przejścia te reprezentują 90% ruchu cudzoziemców (wyjeżdżających z Polski).

II. Oszacowanie udziału turystów (czyli cudzoziemców nocujących w Polsce) w całkowitym ruchu wyjazdowym na poszczególnych typach granic. Na tej podstawie oblicza się strukturę ruchu na granicach: północnej, wschodniej, południowej i zachodniej ze względu na udział turystów i odwiedzających jednodniowych – udział ten jest różny zależnie od kierunku i typu granic.

III. Następnie – odrębnie dla każdej tury badań – dokonuje się celowego wyboru przejść o dużym i różnorodnym pod względem krajów pochodzenia ruchu podróżnych (Cieszyn, Świecko) lub o ruchu niedużym, ale charakterystycznym (Gdynia, Świnoujście i Okęcie). Potem dołosowuje się pozostałych reprezentantów poszczególnych granic tak, by suma wszystkich przejść objętych badaniami w danej turze wyniosła 12 lub 13. Łącznie w ciągu 2001 roku badania prowadzono na 33 przejściach, które obsługiwały około 60% całkowitego ruchu cudzoziemców wyjeżdżających z Polski.

IV. Wyznaczenie liczby ankiet do realizacji na przejściach wybranych dla danej tury. Na podstawie oszacowanej (w etapie II) struktury ruchu na poszczególnych kierunkach (granica wschodnia, południowa, zachodnia, morska, porty lotnicze) wylicza się przypadające na nie liczby ankiet. Z kolei z udziału wylosowanych przejść w ruchu na odpowiedniej granicy wynika liczba ankiet dla poszczególnych punktów badawczych.

Liczby ankiet dla przejść lotniczych i promowych ustala się z niewielką nadwyżką. Ta nadreprezentacja ma na celu uzyskanie danych o turystach przybywających z krajów o niewielkim udziale w całym ruchu turystycznym, a stosunkowo często korzystających tych przejść (Ameryka, Europa Zachodnia, Skandynawia).

Na tych przejściach, o których na podstawie danych GUS wiemy, że są uczęszczane również przez cudzoziemców z krajów nie sąsiadujących z Polską, określono górny limit ankiet do przeprowadzenia z Czechami, Słowakami i Niemcami (na południu - ok. 35%, na zachodzie - ok. 65%).

2.4. Charakterystyka badanej populacji

Turyści

Na pytania ankiety poświęconej szczegółowej charakterystyce turystów i ich pobytowi w Polsce odpowiedziało w 2001 roku 12017 osób.

Jeśli chodzi o tę część badań granicznych, która została poświęcona wydatkom, to liczba ankiet prawidłowo wypełnionych przez turystów w 2001 roku we wszystkich turach badań wyniosła 12110. Łącznie uzyskano informację o wielkości i strukturze wydatków poniesionych przez 20727 osób (jedną ankietę mogła wypełnić cała rodzina bądź grupa osób podróżujących razem, pod warunkiem korzystania ze wspólnego budżetu).

Wyniki całorocznych badań wskazują, że wśród turystów dominowały osoby podróżujące z rodziną lub znajomymi. Stanowiły one nieco mniej niż w poprzednich latach: blisko 72% respondentów. Najliczniejszą grupę badanych stanowili turyści z Niemiec. Struktura próby według krajów zamieszkania respondentów różni się nieco od oszacowanej struktury zbiorowości generalnej; wynika to z konieczności objęcia badaniem wielu ważnych rynków generujących ruch turystyczny do Polski i zapewnienia im dostatecznej reprezentacji.

Odwiedzający jednodniowi

Liczba ankiet prawidłowo wypełnionych przez odwiedzających jednodniowych w 2001 roku we wszystkich turach badań wyniosła 10 095. Łącznie uzyskano informację o wielkości i strukturze wydatków poniesionych przez 17 216 osób (podobnie jak w wypadku turystów, jedną ankietę mogła wypełnić cała rodzina bądź grupa osób podróżujących razem). Wśród badanych przeważali Niemcy. Blisko 74% respondentów wskazało na prywatny, turystyczny cel wizyty, 19,7% – na cel służbowy lub handlowy; co szesnasty badany przejeżdżał przez Polskę tranzytem. Zdecydowana większość odwiedzających jednodniowych to osoby podróżujące wspólnie z rodziną bądź znajomymi (blisko 70%).

2.5. Szacowanie liczby turystów

W Polsce wielkość populacji turystów zagranicznych nie jest dokładnie mierzona. Dysponujemy jedynie ogłaszanymi przez GUS danymi o liczbie cudzoziemców przekraczających granice. Z braku innych źródeł określających liczbę przyjazdów turystycznych musimy się opierać na przybliżonych oszacowaniach. Punktem wyjścia oszacowań są: analiza wyników badań z poprzednich lat, sprawozdania ankietatorów Instytutu Turystyki z przebiegu pracy na przejściach granicznych (gdzie podają oni na podstawie własnych obserwacji proporcje ruchu jednodniowego i turystycznego), analiza danych GUS o strukturze ruchu na poszczególnych przejściach według krajów pochodzenia oraz – pomocniczo – szacowane przez GUS rozmiary ruchu pieszego¹⁵.

Zasadniczo badania sondażowe Instytutu Turystyki prowadzone na przejściach granicznych są nastawione na określenie struktury ruchu przyjazdowego i profilu odwiedzających Polskę turystów. Pomiar bezwzględnej liczby przyjazdów turystycznych nie jest ich zasadniczym celem. Oszacowania Instytutu Turystyki są zatem koniecznością wynikającą z braku niezależnych informacji o rzeczywistej liczbie turystów odwiedzających Polskę. Należy rozważyć możliwość udoskonalenia pomiaru liczby turystów odwiedzających Polskę.

Najlepszym rozwiązaniem byłoby przeprowadzenie odrębnych badań, specjalnie w tym celu zaprojektowanych – na większej próbie przejść granicznych i co najmniej dwanaście razy w roku, przy czym każda tura badań powinna na każdym wylosowanym przejściu granicznym trwać siedem dni. Konieczne byłoby też objęcie całego okresu działania danego przejścia: jeśli jest czynne całą dobę, badania powinno się prowadzić w równych interwałach czasowych przez cały ten czas. Wydaje się, że badania takie – niewątpliwie kosztowne – wystarczyłoby prowadzić raz na 3 - 4 lata.

Innym rozwiązaniem może być oparcie się na danych uzyskanych w bazie noclegowej. Porównanie oficjalnych danych z tej bazy z wielkościami szacowanymi przez Instytut Turystyki wykazuje znaczne rozbieżności. Największe różnice dotyczą sąsiadów ze wschodu: Białorusi, Litwy, Ukrainy i Rosji. Być może ich liczba jest przeszacowana. Ale z drugiej strony wiele obserwacji świadczy, że turyści z tych krajów szczególnie często korzystają z takich obiektów, które umykają statystyce bazy noclegowej. Niemal równie duże różnice stwierdza się w odniesieniu do takich krajów jak Grecja, Austria, Belgia, Holandia, Węgry i Francja, czyli należących do grupy, której rozmiarów Instytut Turystyki nie szacuje przyjmując, że liczba turystów jest zbliżona do liczby przyjazdów ogółem. Jeśli porównamy liczby przyjazdów z tych krajów rejestrowane przez Straż Graniczną z danymi z bazy noclegowej, to po odliczeniu gości, o których na podstawie ankiet wiemy, że nocowali w kwaterach prywatnych i u krewnych lub znajomych, otrzymamy nawet kilkukrotne różnice.

Tak więc wydaje się, że w statystyce bazy noclegowej wciąż mamy do czynienia z „ciemną liczbą” noclegów nierejestrowanych, której wielkość jest trudna do określenia. W konkluzji można uznać, że doskonalenia wymagają oba sposoby mierzenia rozmiarów ruchu turystycznego – zarówno na granicach, jak i w obiektach noclegowych.

¹⁵ Por. *Ruch graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce oraz Polaków za granicą w 2000 r.* GUS 2001.

2.6. Szacowanie przeciętnych wydatków turystów i odwiedzających jednodniowych¹⁶

Podstawą do analizy przeciętnych wydatków turystów (i odwiedzających jednodniowych), jak też łącznych wpływów z poszczególnych krajów są średnie arytmetyczne z próby (na osobę i na dzień pobytu) i średnie ważone. Średnie arytmetyczne z całej próby nie są upowszechniane, gdyż powielaliby błąd wynikający ze struktury próby nie odpowiadającej strukturze zbiorowości generalnej. Próba nie jest proporcjonalna do struktury przyjazdów wynikającej z danych Straży Granicznej, o czym była mowa w części poświęconej zasadom losowania. We wszystkich dotychczasowych badaniach średnia arytmetyczna z próby była zawsze niższa od średniej ważonej, która jest podstawą do dalszych analiz.

Jako średnie arytmetyczne z próby liczone są jednak i upowszechniane przeciętne wydatki turystów i odwiedzających jednodniowych z poszczególnych krajów i poszczególnych grup wyróżnionych ze względu na wybrane cechy (np. wg celu podróży, środków transportu, miejsc zakwaterowania). Należy podkreślić, że możliwość i zasadność posługiwania się średnimi arytmetycznymi z próby dla wybranych segmentów rynku jest – w wypadku niektórych krajów – dość ograniczona. Dotyczy to zwłaszcza tych grup turystów i odwiedzających jednodniowych, które nie są w próbie dostatecznie licznie reprezentowane. Posługując się średnimi arytmetycznymi z próby podzielonej ze względu na wybrane cechy należy zawsze mieć na względzie liczebność tej próby w danym segmencie rynku. Tak więc na przykład wykorzystywanie do dalszych analiz średnich arytmetycznych z próby w grupie turystów korzystających z transportu lotniczego z krajów, z których ruch lotniczy jest ograniczony (np. z Białorusi, Litwy, Ukrainy czy Słowacji), jest nieuprawnione. W próbie znalazły się bowiem pojedyncze osoby korzystające z tego rodzaju transportu, co nie upoważnia do uogólniania wyników uzyskanych na podstawie wypełnionych przez nie ankiet.

Wydatki na osobę oraz wydatki na dzień pobytu - *średnie ważne* - liczone są następująco:

- Na podstawie oszacowanych wielkości przyjazdów turystów i odwiedzających jednodniowych do Polski oraz struktury tych przyjazdów (w podziale na kraje) obliczane są udziały przyjazdów z poszczególnych krajów w przyjazdach ogółem (tzw. wagi). Wagi przemnożone przez średnie arytmetyczne wydatki z próby dla danego kraju dają udział danego kraju w wartościach bezwzględnych. Zsumowane udziały poszczególnych krajów pozwalają obliczyć średnią ważoną dla całej zbiorowości. Ta średnia jest upowszechniana jako *średnie ważne wydatki ogółu turystów i odwiedzających jednodniowych na osobę*. W dotychczasowych badaniach średnia ważona była zawsze nieco wyższa niż średnie z próby. Wynika to z niewielkich różnic między strukturą próby a strukturą zbiorowości generalnej.
- Wydatki na dzień pobytu liczone są w analogiczny sposób, przy czym wagi mnożone są przez średnie arytmetyczne wydatki z próby na jeden dzień pobytu. Ta średnia jest upowszechniana jako *średnie ważne wydatki ogółu turystów na jeden osobodzień*. W dotychczasowych badaniach średnia ważona była również nieco wyższa niż średnie z próby. Wynika to z niewielkich różnic między strukturą próby a strukturą zbiorowości generalnej.

Średnie ważne nie są i nie powinny być wykorzystywane do dalszych oszacowań (np. do obliczania globalnych przychodów dewizowych z tytułu przyjazdów turystów). Średnie te, zarówno obliczone dla turystów, jak i odwiedzających jednodniowych, służą głównie do analizy dynamiki zmian przeciętnych wydatków w poszczególnych latach. Ani średnie z próby, ani średnie ważne nie obejmują wydatków poniesionych przed podróżą.

¹⁶ Metoda szacowania wydatków została omówiona szerzej w opracowaniach: T. Skalska: *Wydatki cudzoziemców w Polsce w 1998 r.* Warszawa Instytut Turystyki 1999 oraz T. Skalska: *Wydatki cudzoziemców w Polsce w 1999 r.* Warszawa Instytut Turystyki 2000.

2.7. Metoda szacowania globalnych przychodów z turystyki przyjazdowej

We wszystkich dotychczasowych badaniach oszacowane przychody kraju z tytułu przyjazdu cudzoziemców (tzn. turystów i odwiedzających jednodniowych łącznie)¹⁷ składają się z trzech części:

- wydatków poniesionych przez turystów,
- wydatków poniesionych przez odwiedzających jednodniowych podczas ich pobytu w Polsce, niezależnie od celu przyjazdu, z wyjątkiem wykonywania pracy zarobkowej,
- zarejestrowanych przez NBP dochodów podmiotów gospodarczych pochodzących z eksportu polskich usług turystycznych.

Szacując wielkość przychodów Polski uzyskanych z tytułu *przyjazdów turystów i odwiedzających jednodniowych* wykorzystuje się następujące źródła informacji:

- wyniki przeprowadzonych na granicach, odrębnie wśród turystów zagranicznych i odwiedzających jednodniowych, badań ankietowych dotyczących ich wydatków poniesionych podczas pobytu w Polsce (badania graniczne Instytutu Turystyki),
- dane o wielkości i strukturze przyjazdów z poszczególnych krajów (informacje publikowane przez GUS na podstawie rejestracji przekroczeń granicy dokonywanej przez Straż Graniczną),
- szacunki Instytutu Turystyki dotyczące struktury ruchu granicznego w podziale na turystów nocujących na terenie Polski i odwiedzających jednodniowych¹⁸,
- zarejestrowane przez NBP wpływy ze sprzedaży polskich usług turystycznych za granicą (dane z bilansu płatniczego).

Łączne przychody z poszczególnych krajów składają się z dwóch części:

- wydatków turystów poniesionych na terenie Polski,
- wydatków odwiedzających jednodniowych poniesionych na terenie Polski.

Warto podkreślić, że łączne przychody z poszczególnych rynków nie zawierają tej części wpływów, które są zarejestrowane przez NBP, a pochodzą ze sprzedaży polskich usług turystycznych na terenie tych rynków. Wynika to z braku informacji o strukturze danych NBP w podziale na kraje, które są źródłem przychodów. Dane NBP są dołączane do kwoty globalnych wpływów kraju z tytułu przyjazdów cudzoziemców i nie są w żaden sposób dezagregowane¹⁹.

Przychody z tytułu przyjazdu turystów z danego kraju obliczane są przez pomnożenie przeciętnych wydatków na osobę dla danego kraju (średnia arytmetyczna uzyskana z próby) przez skorygowaną²⁰ liczbę przyjazdów turystów z tego kraju.

Przychody z tytułu przyjazdów odwiedzających jednodniowych z danego kraju oblicza się mnożąc przeciętne wydatki na osobę dla danego kraju (średnia arytmetyczna uzyskana z próby) przez skorygowaną liczbę przyjazdów odwiedzających jednodniowych z tego kraju.

Łączne wydatki podróży są obliczane oddzielnie dla każdego kraju, a następnie sumowane. Dla państw ościennych obliczenia takie dokonywane są z podziałem na wydatki turystów i odwiedzających jednodniowych. Udział odwiedzających jednodniowych w przyjazdach z innych krajów niż

¹⁷ Przychody dewizowe kraju z turystyki międzynarodowej to łączne wydatki osób odwiedzających dany kraj, w tym opłaty za transport międzynarodowy na rzecz miejscowych przewoźników oraz wszystkie przedpłaty na dobra i usługi odbierane w kraju docelowym. Należy do nich zaliczyć również przychody od odwiedzających jednodniowych, poza przypadkami, kiedy ich wielkość usprawiedliwia ich wyodrębnienie (WTO).

¹⁸ Por. także: W. Bartoszewicz: *Cele i motywy przyjazdów do Polski w 1998 r.* Warszawa Instytut Turystyki 1999.

¹⁹ Ani w podziale na kraje, ani też w podziale na wpływy od turystów i od odwiedzających jednodniowych.

²⁰ Korygowanie dotyczy przyjazdów z krajów ościennych, a jego metoda zostanie omówiona w dalszych fragmentach opracowania.

sąsiedzkie szacowany jest na około 2-3%. Liczba ankiet przeprowadzonych w tej grupie przyjezdnych jest tak niewielka, że nie upoważnia do osobnego oszacowania przeciętnych wydatków. Dla uproszczenia rachunku przyjmuje się więc, że wszystkie przyjazdy z krajów pozasąsiedzkich mają charakter turystyczny.

Metoda liczenia globalnych przychodów kraju z turystyki przyjazdowej powinna także uwzględniać wydatki ponoszone za granicą, jeszcze przed podróżą, na rzecz polskich podmiotów gospodarczych. Ta część przychodów jest częściowo uwzględniona w pozycji "płatności rejestrowane przez NBP". Wielkość kwot rejestrowanych przez NBP pozwala przypuszczać, że nie odzwierciedlają one w pełni tej pozycji wydatków turystów²¹. Chodzi tu przede wszystkim o koszty zakupu całych pakietów turystycznych oraz przedpłat na niektóre usługi (np. koszty zakwaterowania).

Wśród tych wydatków znajdują się jednak zarówno kwoty pozostające w kraju, w którym pakiet został zakupiony (np. marża, część kosztów transportu krajowego), jak i kwoty przekazywane do kraju, na którego terenie usługa jest świadczona. Problem znalezienia metody pozwalającej na oszacowanie poszczególnych elementów pakietu turystycznego nie został jeszcze rozwiązany i wymaga odrębnych badań. W 2001 roku przed dokonaniem rachunku łącznych przychodów z tytułu przyjazdów turystów i odwiedzających jednodniowych przyjęto następujące założenia, wynikające z szacunkowej struktury podróży:

- ogólna liczba przyjazdów ze wszystkich krajów ościennych została podzielona na ruch jednodniowy i turystyczny,
- w 2001 roku liczbę przyjazdów z Ukrainy (po odjęciu ruchu jednodniowego) pomniejszono o 10%, a z Białorusi o 5% – na nielegalne czasowe migracje zarobkowe,
- przyjęto, że nielegalne czasowe migracje zarobkowe z Litwy i Rosji są od kilku lat minimalne i nie dokonano z tego tytułu żadnych korekt liczby przyjazdów turystów.

Zmiany wprowadzone w 2000 roku do ankiety, za której pomocą badano odwiedzających jednodniowych, a zwłaszcza możliwość wyłączenia z analizy wydatków na zakupy w celu odsprzedania (zarówno w grupie turystów, jak i odwiedzających jednodniowych) pozwalają – począwszy od 2000 roku – korygować sposób liczenia łącznych przychodów dewizowych i dostosować go do wymagań metodologicznych WTO.

Warto poświęcić nieco uwagi bilansowi płatniczemu jako źródłu danych o obrotach z tytułu podróży zagranicznych, gdyż sumy rejestrowane przez system bankowy z roku na rok rosną. Należy podkreślić, że w bilansie płatniczym rejestracja obrotów z tytułu podróży opiera się na podstawowych definicjach *podróży* i *podróżnego*, zalecanych przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Warto pamiętać, że pojęcia te nie są w pełni tożsame z rozumieniem *turystyki* i *turysty*, jakie znajdujemy w zaleceniach WTO. Różnice wynikają m.in. z włączania do wydatków podróży zakupów dokonywanych przez pracowników sezonowych i przygranicznych, co w polskiej rzeczywistości gospodarczej może w sposób istotny zmieniać poziom wydatków. Także problem wydatków tych nierezydentów, którzy wykonują na terenie odwiedzanego kraju innego rodzaju pracę zarobkową (poza pracownikami sezonowymi i przygranicznymi), nie jest do końca jasny. Wprawdzie w metodologicznych zaleceniach MFW, przygotowanych na potrzeby zestawiania bilansu płatniczego, z grona *podróżnych* wyłącza się osoby wykonujące bezpośrednio działalność produkcyjną na rzecz jednostki-rezydenta danej gospodarki, trudno jednak ustalić, czy w praktyce wyłączenie to obejmuje wszystkich cudzoziemców podejmujących na terenie Polski pracę zarobkową. Natomiast w rozumieniu WTO – a takie jest przyjęte w badaniach

²¹ Zwłaszcza jeśli uwzględnimy, że w strukturze przychodów lwia część stanowią rozliczenia z tytułu kart płatniczych, nie zaś z tytułu przyjazdów obcokrajowców.

granicznych Instytutu Turystyki – nierezydenci podejmujący pracę zarobkową na terenie odwiedzanego kraju nie są zaliczani do turystów, a ich wydatki nie powinny być zaliczane do wydatków turystycznych.

W polskim systemie bilansu płatniczego dane dotyczące przepływu dewiz z tytułu przyjazdów turystów (nierezydentów) i wyjazdów mieszkańców Polski za granicę znajdują się przede wszystkim w:

- bilansie płatniczym na bazie płatności, zestawianym co miesiąc przez Narodowy Bank Polski na podstawie danych polskich banków dewizowych; przedstawia on obroty polskich rezydentów z zagranicą i obejmuje głównie salda rozliczeń z nierezydentami z tytułu usług dokonanych przez polskie banki,
- bilansie płatniczym na bazie transakcji (do 1998 r. zwanym bilansem rozrachunkowym)²², w którym dane bilansu płatniczego są uzupełniane o dodatkowe informacje ze sprawozdań polskich podmiotów uczestniczących w obrotach z zagranicą²³.

Zgodnie z zaleceniami MFV – zarówno w bilansie płatniczym na bazie płatności, jak i w bilansie płatniczym na bazie transakcji – usługi z tytułu podróży zagranicznych i usługi transportowe (w tym przewozy pasażerów) analizowane są oddzielnie.

Począwszy od 2000 roku wartość informacyjna obydwu zestawień jest diametralnie różna. Wprowadzone przez NBP zmiany metodologiczne, polegające przede wszystkim na rozszacowaniu tzw. *niesklasyfikowanych obrotów bieżących*²⁴, spowodowały, że dane w *bilansie płatniczym na bazie transakcji* znacznie się różnią od tych, które znaleźć można w *bilansie płatniczym na bazie płatności*. Dotyczy to zarówno obrotów towarowych (eksport i import towarów), jak i obrotów usługowych (w tym podróży zagranicznych). Istotna zmiana metodologiczna wprowadzona ostatnio przez NBP polega na tym, że niesklasyfikowane obroty bieżące, zasilające dotychczas bilans wielkością salda (zarówno w pozycji *towary*, jak i w pozycji *usługi*), zostały oszacowane w wielkościach brutto, odrębnie po stronie przychodów i rozchodów. W metodzie tej posłużono się danymi Instytutu Turystyki (*usługi*) i WUS w Zielonej Górze (*towary*). Wobec wprowadzonych zmian dane w obydwu pozycjach są nieporównywalne w stosunku do poprzednich lat, zachowano jednak porównywalność sald.

Warto podkreślić, że ta część przychodów oszacowanych przez Instytut Turystyki, która obejmuje towary przewożone przez podróżnych w ruchu turystycznym, a zakupione z zamiarem ich odsprzedaży, nie jest włączana do pozycji *podróże zagraniczne* bilansu płatniczego na bazie transakcji. Wartość towarów zakupionych z zamiarem odsprzedaży została oszacowana na podstawie danych z badania GUS w Zielonej Górze i włączona do pozycji *towary*. W ten sposób doszacowano część tych obrotów z zagranicą, które nie są zarejestrowane w dokumentach celnych SAD.

²² Por. H. Górski, B. Kosek, R. Kowalska: *Podróże zagraniczne w bilansie płatniczym*. W: *Rachunek satelitarne turystyki*. Red. A. Baran. GUS Biblioteka Wiadomości Statystycznych Warszawa 1997, s. 143 – 149.

²³ W 2000 roku wykorzystano w tym celu dane z ponad 50 tys. sprawozdań dotyczących m.in. bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce oraz polskich za granicą, kredytów, sald i obrotów na rachunkach w bankach za granicą, reinwestycji zysków i innych pozycji. Są to zarówno transakcje związane z przepływem dewiz, jak rozliczane przez wzajemne kompensowanie należności ze zobowiązaniami. Por. *Bilans płatniczy na bazie transakcji oraz bilans aktywów i pasywów zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej za 2000 rok*. Narodowy Bank Polski Warszawa 2001, s. 58 i następn.

²⁴ „Pozycja niesklasyfikowane obroty bieżące wprowadzona została w 1996 roku jako odrębna pozycja bilansu płatniczego, sporządzanego na bazie płatności (...). Zawiera ona kwotę netto wynikającą z dokonanych w kasach bankowych transakcji skupu i sprzedaży walut obcych, które nie zostały opatrzone klasyfikacją statystyczną bilansu płatniczego. Pozycja ta uwzględnia również saldo gotówkowych wpłat i podjęć z rachunków walutowych rezydentów (osób fizycznych) zrealizowanych przez kasy walutowe polskich banków”. Por. *Bilans płatniczy na bazie transakcji...*, op. cit., s. 59 i 61.

CZĘŚĆ II. TENDENCJE W TURYSTYCE ŚWIATOWEJ I EUROPEJSKIEJ W LATACH 1996 - 2001

3. Sytuacja ogólna

3.1. Międzynarodowy ruch turystyczny

Według najnowszych²⁵, ogłoszonych w czerwcu 2002 danych WTO, po ponad pięćdziesięciu latach stałego wzrostu, liczba międzynarodowych podróży na świecie w 2001 roku spadła o 0,6% w stosunku do poprzedniego roku. Największy spadek liczby przyjazdów zanotowano na Środkowym Wschodzie, w Ameryce Północnej i Południowej oraz Południowej Azji.

Liczba przyjazdów do krajów europejskich spadła o 0,6% i wyniosła 400 milionów. Liczba ta stanowiła, podobnie jak w roku poprzednim, 58% wszystkich podróży międzynarodowych. Spośród regionów europejskich wzrost liczby przyjazdów nastąpił jedynie w regionie południowym (wzrost o 0,8%, do 127,6 mln przyjazdów). Region wschodnio-śroziemnomorski utrzymał liczbę przyjazdów na poziomie 2000 roku (14,7 mln).

Mniej gości niż w 2000 roku przyjeły kraje Europy Północnej (spadek o 2,2 mln) i Zachodniej (spadek o 1,0 mln). Na północy Europy największy spadek liczby przyjazdów odnotowano w Wielkiej Brytanii (-7,4%) oraz Irlandii (-7%), największy wzrost zaś w Szwecji (+4,7%) i Finlandii (+2,5%). Na zachodzie największy spadek nastąpił w Niemczech (-5,9%), Holandii i Szwajcarii. Wzrosły liczby przyjazdów do Austrii i Francji (odpowiednio o 1,1% i 1,2%).

Kraje Europy Południowej przyjeły o 1 mln więcej gości niż w poprzednim roku. Największy wzrost w tym regionie miał miejsce w Chorwacji (+12,2%), Słowenii (+11,8%) i Hiszpanii (+3,4%), natomiast Włochy zanotowały spadek o 5,3%.

Region wschodnio-śroziemnomorski miał bardzo zróżnicowane wyniki: od znacznego wzrostu liczby przyjazdów do Turcji (+12,5%), niewielkiego na Cyprze (+0,4%) po ogromny spadek w Izraelu (-50%).

Wyniki Europy środkowo-wschodniej pogorszyły się nieznacznie. Liczba przyjazdów spadła tylko o 0,3 mln. W kilku krajach regionu nastąpił wzrost liczby przyjazdów; największy na Litwie (+17,4%), Łotwie (+16,1%), Słowacji (+15,8%), w Bułgarii (+14,4%) i Estonii (+6,5%). Na Węgrzech liczba przyjazdów utrzymała się na poziomie 2000 roku. Spadek nastąpił w Czechach, Polsce i Rumunii. Udział regionu w rynku europejskim pozostał na poziomie 19%.

3.2. Przychody z turystyki międzynarodowej

Według szacunków WTO, światowe przychody z turystyki międzynarodowej liczone w USD aż do 2000 roku wzrastały, by osiągnąć poziom 474,4 mld USD²⁶. W 2001 roku zanotowano spadek łącznych przychodów do poziomu 462,2 mld USD (tzn. o 2,6%). W 2001 roku na liście najlepiej zarabiających na turystyce państw znalazły się: USA (łączne przychody 72,3 mld USD), Hiszpania (32,9 mld USD), Francja (29,6 mld USD), Włochy (25,9 mld USD) i Chiny (17,8 mld USD).

²⁵ http://www.world-tourism.org/newsroom/Releases/more_releases/june2002/wto_release_june2002.pdf.

²⁶ *World Tourism Organisation (WTO) Preliminary report for 2000*. WTO Madryt 2001.

Tendencje zaobserwowane w 2001 roku w Europie były bardzo niejednorodne. Według oszacowań WTO z czerwca 2002 łączne przychody krajów europejskich wyniosły 230,1 mld USD, o 1,2% mniej niż w roku poprzednim²⁷. Kraje Europy Północnej zanotowały spadek przychodów o ok. 12,7%, głównie za sprawą załamania się turystyki przyjazdowej do Wielkiej Brytanii (spadek łącznych przychodów o ok. 16,2%). Obok krajów, w których zanotowano znaczący spadek liczby przyjazdów i wielkości przychodów (np. Polska, Wielka Brytania czy Niemcy) znalazły się jednak i takie, które notują szybki wzrost wpływów (Węgry Słowacja, Austria) lub przeżywają wielki powrót na rynek turystyki europejskiej (Bułgaria)²⁸.

3.3. Ocena sytuacji po 11 września

W pierwszych ośmiu miesiącach 2001 roku liczba podróży międzynarodowych na świecie wzrosła o 3%. Okres wrzesień-grudzień 2001 przyniósł znaczny spadek liczby podróży w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku: w skali świata wyniósł on 9% (mniej niż wykazywały pierwsze oszacowania), a w Południowej Azji i obu Amerykach zanotowano spadek o ponad 20%. Najmniej ucierpiała Afryka (spadek jedynie o 1,4%). W Europie ogółem spadek wyniósł 6%, najmniejszy w krajach Europy Południowej, a zdecydowanie największy w regionie wschodnio-śródziemnomorskim (o 17%). Należy przypomnieć, że do tego regionu WTO zalicza Cypr, Izrael i Turcję.

Poczucie zagrożenia, wywołane atakami terrorystycznymi spowodowało podważenie zaufania konsumentów i wpłynęło na wstrzymanie się od wydatków, a zatem i wyjazdów turystów z USA. Wstępne dane opublikowane przez WTO pozwalają wyróżnić trzy grupy krajów, w których zanotowano największe straty w turystyce, wywołane atakiem na Nowy Jork:

1. kraje, które są w szczególny sposób uzależnione od ruchu przyjazdowego z USA (na rynku europejskim np. W. Brytania),
2. kraje, które dzieli duża odległość od głównych rynków generujących turystykę przyjazdową,
3. kraje muzułmańskie²⁹.

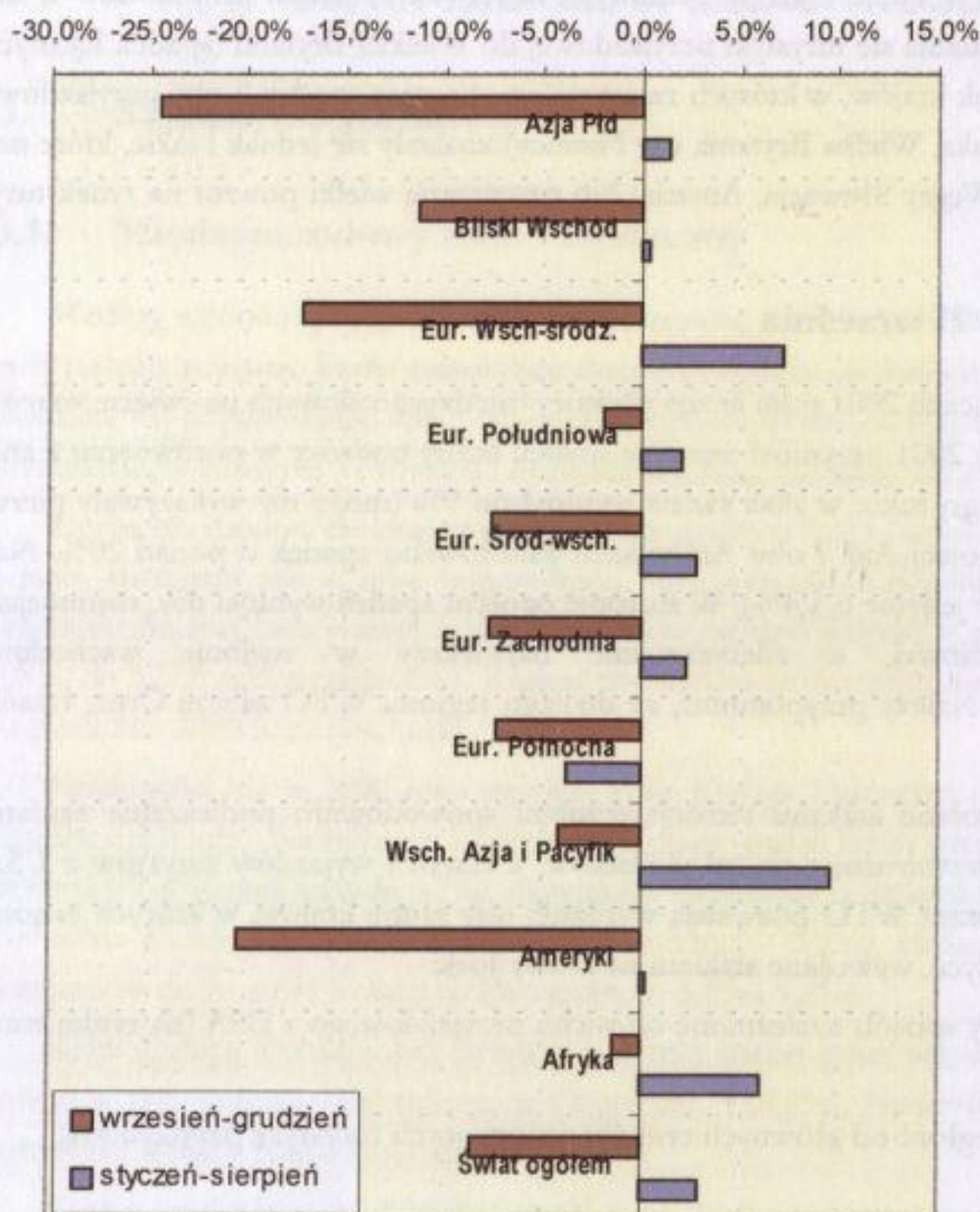
Według szacunków WTTC, wydarzenia z 11 września 2001 roku spowodowały w okresie 2001-2002 spadek popytu turystycznego o 7,4%. Spadek popytu stał się powodem zmniejszenia zatrudnienia w turystyce o ponad 10 mln miejsc pracy. WTTC szacuje, że Stany Zjednoczone oraz Niemcy to kraje najbardziej dotknięte kryzysem wywołanym przez wydarzenia 11 września. Na przełomie lat 2001-2002 spadek popytu turystycznego w tych krajach szacuje się odpowiednio na 92,3 mld USD i 24,7 mld USD. WTTC przewiduje, że kryzys zostanie zażegnany w drugiej połowie 2002 roku. Przewiduje się w skali całego roku 2002 wzrost popytu turystycznego o 6% oraz wzrost liczby miejsc pracy w turystyce o 6,8 mln.

²⁷ *Tourism proves as a resilient and stable economic sector*. [Http://world-tourism.org](http://world-tourism.org).

²⁸ *Preliminary Tables, 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe*. WTO, Madryt maj 2002. Materiał niepublikowany.

²⁹ *World tourism stalls in 2001*. <http://www.world-tourism.org/>

Rys. 1. Zmiany w ruchu przyjazdowym w 2001 r. według regionów przed zamachem terrorystycznym i po nim

Źródło: Światowa Organizacja Turystyki (WTO)

Zmiany, jakie zaszły w 2001 roku na rynkach europejskich, były – podobnie jak w skali całego świata – rezultatem oddziaływania także innych czynników wpływających na popyt turystyczny. Do najważniejszych zaliczyć należy:

- Ogólnoświatową dekonjunkturę w gospodarce, a zwłaszcza pogarszającą się sytuację na głównych rynkach generujących ruch turystyczny (USA, Niemcy, Japonia); skutki tej dekonjunktury dały się odczuć nim doszło do zamachów terrorystycznych w Nowym Jorku.
- Zmiany preferencji wakacyjnych na korzyść turystyki krajowej, wyjazdów do państw sąsiedzkich lub położonych w niedalekiej odległości, wyboru naziemnych środków transportu w miejsce podróży lotniczych (co w sposób naturalny zmniejszyło poziom wydatków), częstszego wyboru kameralnych form zakwaterowania (obiekty agroturystyczne, pensjonaty), co również powoduje obniżenie poziomu wydatków.
- Epidemię pryszczycy w Wielkiej Brytanii, która miała ogromne znaczenie dla rynku; w ciągu pierwszych ośmiu miesięcy 2001 roku jej skutki odczuł również sektor turystyki w Irlandii i Holandii.

Tab. 2. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według regionów (w mln)

							Zmiana (%)	Średnia stopa wzrostu
	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2001/2000	1990-2000
Świat ogółem	457,2	550,3	626,7	652,6	696,7	692,7	-0,6	4,3
Afryka	15,0	20,1	25,0	26,3	27,2	28,2	3,8	6,1
Ameryki	92,8	108,9	119,5	122,3	128,4	120,8	-5,9	3,3
Wsch. Azja i Pacyfik	54,6	81,4	87,9	96,8	109,1	115,1	5,5	7,2
Europa	282,7	324,7	373,7	381,0	402,7	400,3	-0,6	3,6
region północny	29,1	37,6	43,9	43,6	44,2	42,0	-4,8	4,3
region zachodni	113,8	116,7	131,4	135,7	141,2	140,2	-0,7	2,2
region środkowo-wsch.	43,8	67,1	74,8	73,7	76,1	75,8	-0,3	5,7
region południowy	88,6	91,8	110,5	116,3	126,6	127,6	0,8	3,6
region wschodnio- środiemnomorski	7,4	11,4	13,1	11,6	14,7	14,7	-0,1	7,1
Bliski Wschód	9,0	12,4	15,3	20,5	23,2	22,5	-3,1	10,0
Azja Płd.	3,2	4,2	5,2	5,8	6,1	5,7	-6,3	6,8

Źródło: Światowa Organizacja Turystyki (WTO); *Tourism Market Trends: World Overview and Tourism Topics - May 2001, Provisional Edition*; dane za 2000 i 2001 według kolejnej aktualizacji WTO ogłoszonej w czerwcu 2002 r.

3.4. Trendy w turystyce europejskiej w 2001 roku

IPK International, ocenia, że w 2001 roku dorośli mieszkańcy Europy (powyżej 15 roku życia) odbyli 340 mln podróży zagranicznych przynajmniej z jednym noclegiem, o 0,9% mniej niż w poprzednim roku.

Jednocześnie jednak liczba udzielonych noclegów wzrosła o 3,2%, do 3,21 mld, co oznacza, że pobyty uległy dalszemu wydłużeniu – średni czas zagranicznej podróży mieszkańca Europy w 2001 roku wyniósł 9,4 nocy.

Znacznie wzrosły łączne wydatki Europejczyków na zagraniczne podróże, osiągając sumę 322 mld euro, co oznacza wzrost o 10,6% w stosunku do roku poprzedniego. Przeciętne wydatki na podróż wyniosły 953 euro, a przeciętne wydatki na jedną noc 100 euro. Wzrost ten związany był nie tylko ze wzrostem wydatków turystów z krajów o najwyższych wydatkach na turystykę, czyli Brytyjczyków, Szwajcarów czy Rosjan, ale też z niekorzystnym kursem euro w stosunku do dolara, zmuszającym Europejczyków podróżujących do strefy dolarowej do poniesienia większych wydatków, oraz z wpływem inflacji na wzrost kosztów podróży.

Ponad dwie trzecie podróży podejmowano w celach wakacyjnych-rekreacyjnych (226 mln podróży, co stanowiło 67% ogółu podróży zagranicznych; wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 3%). Podróże służbowe i biznesowe stanowiły 16% (znaczný spadek w stosunku do roku poprzedniego), a odwiedziny u krewnych lub znajomych stanowiły 17% podróży (znaczný wzrost).

W 2001 roku największy wzrost osiągnęły *wyjazdy nad morze* (o 2,3 mln podróży wakacyjnych), a następnie *wakacje nad wodą* (o 1,6 mln podróży). Liczba *krótkich wakacji na wsi* wzrosła o 1,5 mln.

Wydarzenia roku 2001 wzmocniły i przyspieszyły obserwowane od kilku lat zmiany w poszczególnych segmentach turystyki. Likwidacja granic między państwami Unii Europejskiej i wprowadzenie euro przyspieszyły proces zaniku rozróżnienia między turystyką krajową

a międzynarodową. Ogromny rozwój tanich form transportu lotniczego, a zwłaszcza tanich połączeń lotniczych między stolicami europejskimi, i rozwój przewozów czarterowych spowodowały zmianę konfiguracji dostępnych atrakcji turystycznych. Jak przewidują specjaliści, nawet wydarzenia z 11 września i wzrost międzynarodowego terroryzmu tylko na krótko mogą zahamować istniejące trendy.

W Europie do rozwijających się form turystyki wypoczynkowej zaliczyć należy:

- wyjazdy nad Morze Śródziemne (zahamowanie tendencji spadkowych);
- wakacje narciarskie;
- krótkie pobyty w cywilizacyjnych i kulturalnych stolicach europejskich (często związane z wielkimi imprezami i wydarzeniami kulturalnymi);
- turystykę morską (przechwytyjącą grupę najbogatszych klientów);
- wodną turystykę śródlądową;
- wyjazdy podmiejskie do centrów rozrywkowo-handlowych (łącznie sport, rekreację, atrakcje kulturalne i zakupy z atrakcyjnymi formami spędzania wieczoru, gastronomią i dobrą bazą noclegową);
- renesans wyjazdów podmiejskich związanych z pobytem w atrakcjach przyrodniczych.

4. Podstawowe rynki generujące i przyjmujące międzynarodowy ruch turystyczny

W latach dziewięćdziesiątych do najczęściej odwiedzanych krajów na świecie należały: Francja, Hiszpania, USA, Włochy, Chiny i Wielka Brytania. Skład tej czołówki pozostał niezmienny również w bieżącej dekadzie. Do czołowej dziesiątki w Europie należą ponadto: Rosja, Austria, Niemcy, Węgry, Polska i Grecja.

Tab. 3. Przyjazdy do krajów europejskich w latach 1990, 1995 i 1999 - 2001 (w tysiącach)

	1990	1995	1999	2000	2001*	Zmiana 00/99	Zmiana 01*/00	Średnia roczna zmiana 00/95	Rodzaj danych
Francja	52 497	60 033	73 042	75 595	76 500	3,5	1,2	4,7	TF
Hiszpania	34 085	34 920	46 776	47 898	49 519	2,4	3,4	6,5	TF
Włochy	26 679	31 052	36 516	41 181	39 001	12,8	-5,3	5,8	TF
W. Brytania	18 013	23 537	25 394	25 209	23 350	-0,7	-7,4	1,4	VF
Rosja	..	10 290	18 496	21 169	..	14,5	..	15,5	VF
Austria	19 011	17 173	17 467	17 982	18 180	2,9	1,1	0,9	TCE
Niemcy	17 045	14 847	17 116	18 983	17 861	10,9	-5,9	5,0	TCE
Węgry	20 510	19 620	14 402	15 571	15 340	8,1	-1,5	-4,5	F/2
Polska	..	19 215	17 950	17 400	15 000	-3,1	-13,8	-2,0	TF
Grecja	8 873	10 130	12 164	12 750	..	4,8	..	4,7	TF
Portugalia	8 020	9 511	11 632	12 097	12 182	4,0	0,7	4,9	TF
Szwajcaria	13 200	11 500	10 700	11 000	..	2,8	..	-0,9	TF
Holandia	5 795	6 574	9 874	10 003	..	1,3	..	8,8	TCE
Turcja	4 799	7 083	6 893	9 586	10 784	39,1	12,5	6,2	TF
Irlandia	3 666	4 818	6 403	6 749	..	5,4	..	7,0	TF
Belgia	..	5 560	6 369	6 457	..	1,4	..	3,0	TCE
Chorwacja	7 049	1 485	3 805	5 831	6 544	53,2	12,2	31,5	TCE
Czechy	..	3 381	5 610	4 666	..	-16,8	..	6,7	TCE

	1990	1995	1999	2000	2001*	Zmiana 00/99	Zmiana 01*/00	Średnia roczna zmiana 00/95	Rodzaj danych
Ukraina	..	3 716	4 232	4 406	..	4,1		3,5	TF
Norwegia	1 955	2 880	4 481	4 348	4 243	-3,0	-2,4	8,6	TCE
Rumunia	3 099	2 757	3 209	3 274	..	2,0	..	3,5	TF
Bułgaria	..	3 466	2 472	2 785	3 186	12,7	14,4	-4,3	TF
Szwecja	..	2 310	2 595	2 746	..	5,8	..	3,5	TCE
Finlandia	..	1 779	2 454	2 714	..	10,6	..	8,8	TF
Cypr	1 561	2 100	2 434	2 686	2 696	10,4	0,4	5,0	TF
Dania	..	..	2 023	2 088	2 028	3,2	-2,9		TCE
Estonia	..	530	950	1 240	1 320	30,5	6,5	18,5	TF
Malta	872	1 116	1 214	1 216	..	0,2	..	1,7	TF
Słowenia	..	732	884	1 090	1 219	23,3	11,8	8,3	TCE
Litwa	..	650	1 422	1 083	1 271	-23,8	17,4	10,7	TF
Słowacja	822	903	975	1 053	1 219	8,0	15,8	3,1	TCE
Luksemburg	820	768	837	807	..	-3,6	..	1,0	TCE
Łotwa	..	539	544	509	591	-6,4	16,1	-1,1	TF

Źródło: *Tourism Market Trends, 2002 Edition (Preliminary Tables)*. Madryt, maj 2002

Według danych WTO, największą roczną stopę wzrostu w latach 1995 - 2000 osiągnęły: Chorwacja, Estonia, Rosja i Litwa (ponad 10%), a następnie Holandia, Finlandia, Norwegia, Słowenia, Irlandia, Czechy, Hiszpania, Turcja, Włochy, Niemcy i Cypr (od 5% do 9%). Spadek w tym okresie zanotowały Łotwa, Polska, Bułgaria i Węgry. Warto podkreślić, że Polska i Węgry zapoczątkowały ten okres stosunkowo wysokim poziomem ruchu przyjazdowego (po ponad 19 mln przyjazdów turystów w 1995 r.), a obecnie zabiegają o utrzymanie pozycji na rynku.

Jeśli chodzi o turystykę wyjazdową, zdecydowanym liderem w Europie są Niemcy. Za Niemcami czołową pozycję zajmują: Wielka Brytania, Francja, Włochy i Holandia.

Warto wskazać za *IPK International* te regiony europejskie, które generują największy międzynarodowy ruch turystyczny. Są to:

- północna Nadrenia - Westfalia (miasta: Kolonia, Düsseldorf),
- południowo-wschodnia Anglia (aglomeracja londyńska),
- Bawaria (Monachium, Norymberga),
- Badenia - Wirtembergia (Stuttgart, Mannheim, Karlsruhe),
- północna Anglia (Manchester, Newcastle),
- Randstad (Amsterdam, Rotterdam, Haga),
- środkowa Szwecja (Sztokholm),
- wschodnia Austria (Wiedeń).

Stosunkowe aktualne informacje o wydatkach ponoszonych na turystykę międzynarodową przez mieszkańców poszczególnych krajów można znaleźć w najnowszej publikacji WTO³⁰.

³⁰ http://www.world-tourism.org/newsroom/Releases/more_releases/june2002/wto_release_june2002.pdf.

Tab. 4. Kraje świata, których mieszkańcy wydają najwięcej na turystykę zagraniczną (wielkość wydatków w mld USD)

	1998	1999	2000	2001	Zmiana 2001/2000 (%)	Udział w 2001 (%)
USA	56,1	59,4	64,5	58,9	-8,7	12,7
Niemcy	46,9	48,5	47,8	45,9	-3,9	9,9
W. Brytania	32,3	35,6	36,3	36,9	1,8	8,0
Japonia	28,8	32,8	31,9	.	.	.
Francja	17,8	18,6	17,7	17,5	-1,4	3,8
Włochy	17,7	16,9	15,7	14,2	-9,3	3,1
Kanada	10,8	11,3	12,1	.	.	.
Holandia	11,0	11,4	12,2	.	.	.
Chiny	9,2	10,9	13,1	.	.	.
Belgia	8,8	10,1	10,2	.	.	.
Austria	9,5	9,8	9,3	9,7	4,0	2,1
Szwecja	7,7	7,6	8,0	6,8	-15,1	1,5
Rosja	8,3	7,4	.	.	.	.
Korea Płd.	.	.	6,2	6,9	11,5	1,5
Szwajcaria	7,1	6,8	6,2	6,6	5,2	1,4
Tajwan	.	.	6,4	.	.	.
Australia	5,4	5,8	.	.	.	.

Źródło: Światowa Organizacja Turystyki (WTO)

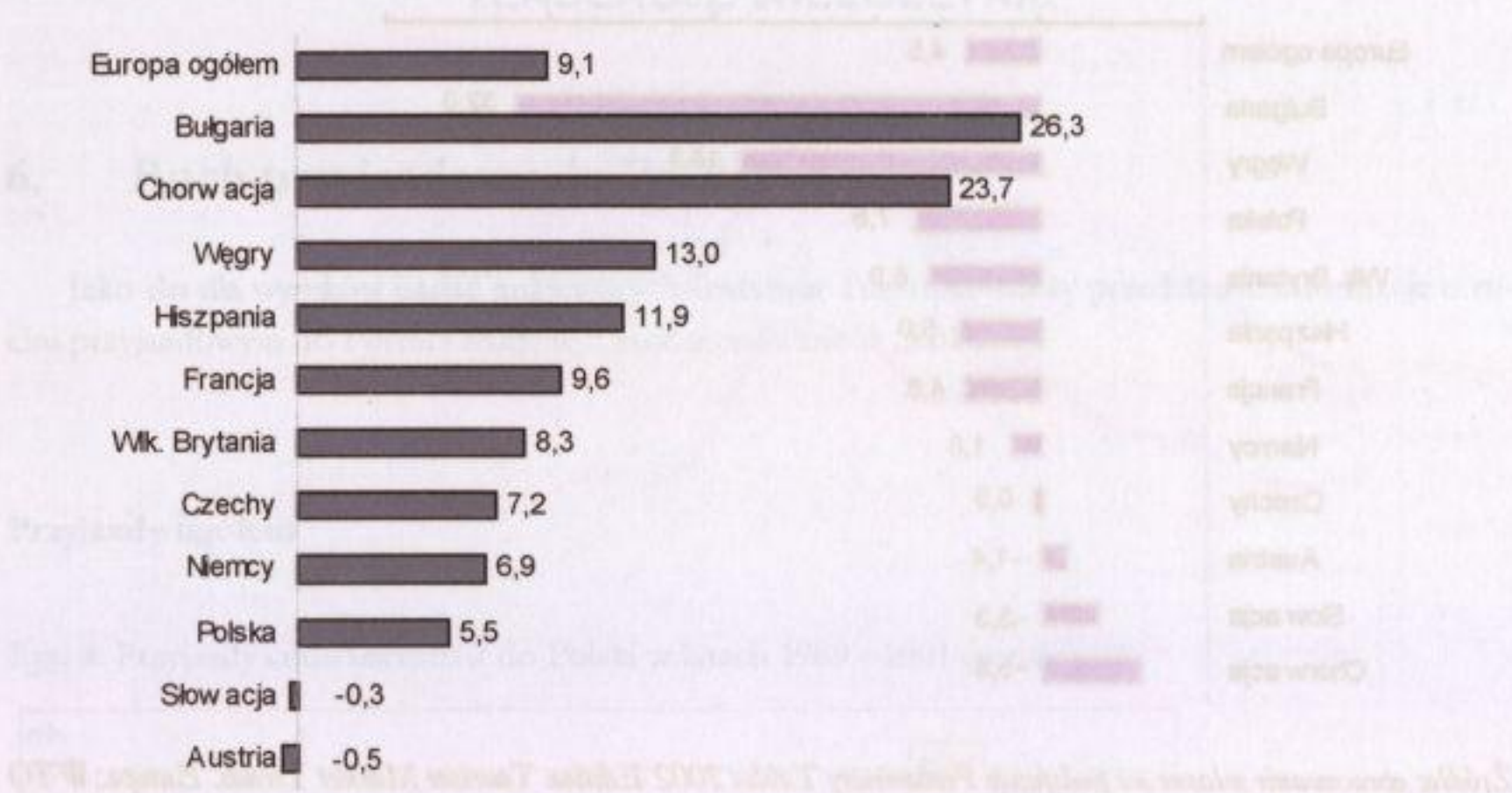
5. Przychody dewizowe z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej w wybranych krajach

Tab. 5. Wielkość i dynamika łącznych wpływów dewizowych z zagranicznej turystyki przyjazdowej w latach 1995 - 2001 (wybrane kraje europejskie)

	Łączne wpływy (w mld EUR)				2001:2000 (w %)	Przeciętne roczne tempo wzrostu w latach 1995-2000 (w %)
	1995	1999	2000	2001		
Europa ogółem	163,3	219,4	252,9	.	.	9,1
Hiszpania	19,4	30,5	34,1	.	.	11,9
Francja	21,0	29,6	33,2	34,0	-0,7	9,6
Niemcy	13,9	15,7	19,4	19,2	-0,7	6,9
W. Brytania	14,2	19,0	21,2	17,7	-16,2	8,3
Austria	11,2	11,8	10,9	13,4	23,5	-0,5
Węgry	2,0	3,2	3,7	5,5	47,4	13,0
Polska	5,1	5,7	6,6	5,4	-18,6	5,5
Czechy	2,2	2,8	3,1	.	.	7,2
Chorwacja	1,0	2,3	3,0	.	.	23,7
Bułgaria	0,4	0,9	1,2	1,3	15,3	26,3
Słowacja	0,5	0,4	0,5	0,6	36,5	-0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe. WTO Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.

Rys. 2. Przeciętne roczne tempo wzrostu łącznych przychodów z turystyki zagranicznej w latach 1995 - 2000 (w %)

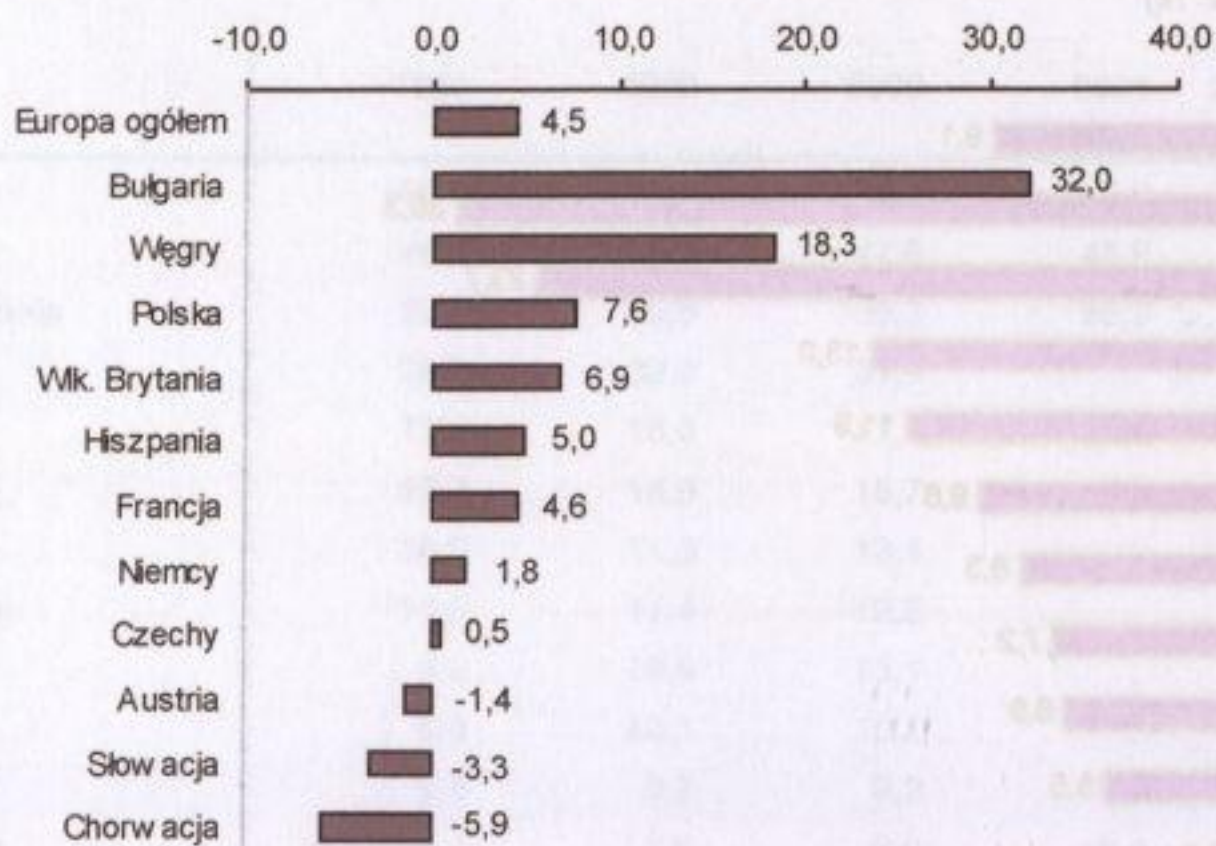
Źródło: opracowanie własne na podstawie Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe. WTO Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.

Tab. 6. Wielkość i dynamika przeciętnych wpływów dewizowych uzyskanych z jednej podróży w latach 1995 - 2001 (wybrane kraje europejskie)

	Przeciętne wpływy z 1 podróży (w EUR)				2001:2000 (w %)	Przeciętne roczne tempo wzrostu w latach 1995-2000 (w %)
	1995	1999	2000	2001		
Europa ogółem	503	576	628	.	.	4,5
Hiszpania	556	652	711	.	.	5,0
Francja	351	405	439	431	-1,9	4,6
Niemcy	934	917	1020	1076	5,5	1,8
W. Brytania	603	747	839	759	-9,5	6,9
Austria	649	673	604	738	22,1	-1,4
Węgry	103	221	238	357	49,6	18,3
Polska	263	319	380	358	-5,6	7,6
Czechy	650	508	666	.	.	0,5
Chorwacja	695	615	512	.	.	-5,9
Bulgaria	104	354	418	421	0,8	32,0
Słowacja	525	444	444	524	18,0	-3,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe. WTO Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.

Rys. 3. Przeciętne roczne tempo wzrostu przychodów z jednej podróży w latach 1995 - 2000 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends, Europe*. WTO, Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.

Tendencje zaobserwowane w 2000 roku nie pozostały bez wpływu na te, które cechują następny okres. Rok milenijny był rokiem szczególnym, obfitującym w liczne wydarzenia zachęcające do podróży. Łączne wpływy dewizowe krajów europejskich wzrosły w 2000 roku w stosunku do 1999 roku aż o 15,3%, a przeciętne przychody z jednej podróży – o 9%³¹. Zanotowano wzrost we wszystkich regionach europejskich i prawie we wszystkich krajach. Spadek wpływów Austrii (łącznych – o 7,6%, a uzyskanych z jednej podróży – o 10,3%), związany z serią tragicznych katastrof w regionach narciarskich (np. pożar w kolejce na Kitzsteinhorn) jest jedynym wyjątkiem wśród krajów o znaczących wpływach z turystyki. W następnym roku, kiedy z kolei wystąpił szereg czynników zmniejszających skłonność do podróżowania, trudno było zatem osiągnąć równie wysoki poziom.

Analizując dane na rysunkach 2 i 3, warto zwrócić uwagę, że dwa kraje europejskie (Austria i Słowacja) zanotowały w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ujemne roczne tempo wzrostu zarówno łącznych przychodów z turystyki przyjazdowej, jak i przychodów uzyskanych z jednej podróży. Ciekawe zjawisko można zaobserwować analizując dane dla Chorwacji. W kraju tym zanotowano bardzo wysokie dodatnie tempo wzrostu przychodów łącznych (+27,3% rocznie) i zdecydowanie ujemne tempo wzrostu przychodów z jednej podróży (- 5,9%). Świadczy to o bardzo szybkim przyroście liczby podróży do Chorwacji i o nastawieniu się na turystykę tańszą, bardziej masową.

Jeśli chodzi o Polskę, druga połowa lat dziewięćdziesiątych przyniosła szybsze tempo wzrostu przychodów z jednej podróży niż przeciętne dla całej Europy (7,6% rocznie w Polsce wobec 4,5% w Europie), wolniejsze zaś – przychodów łącznych (5,5% wobec 9,1%).

³¹ *Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends, Europe*. WTO, Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.

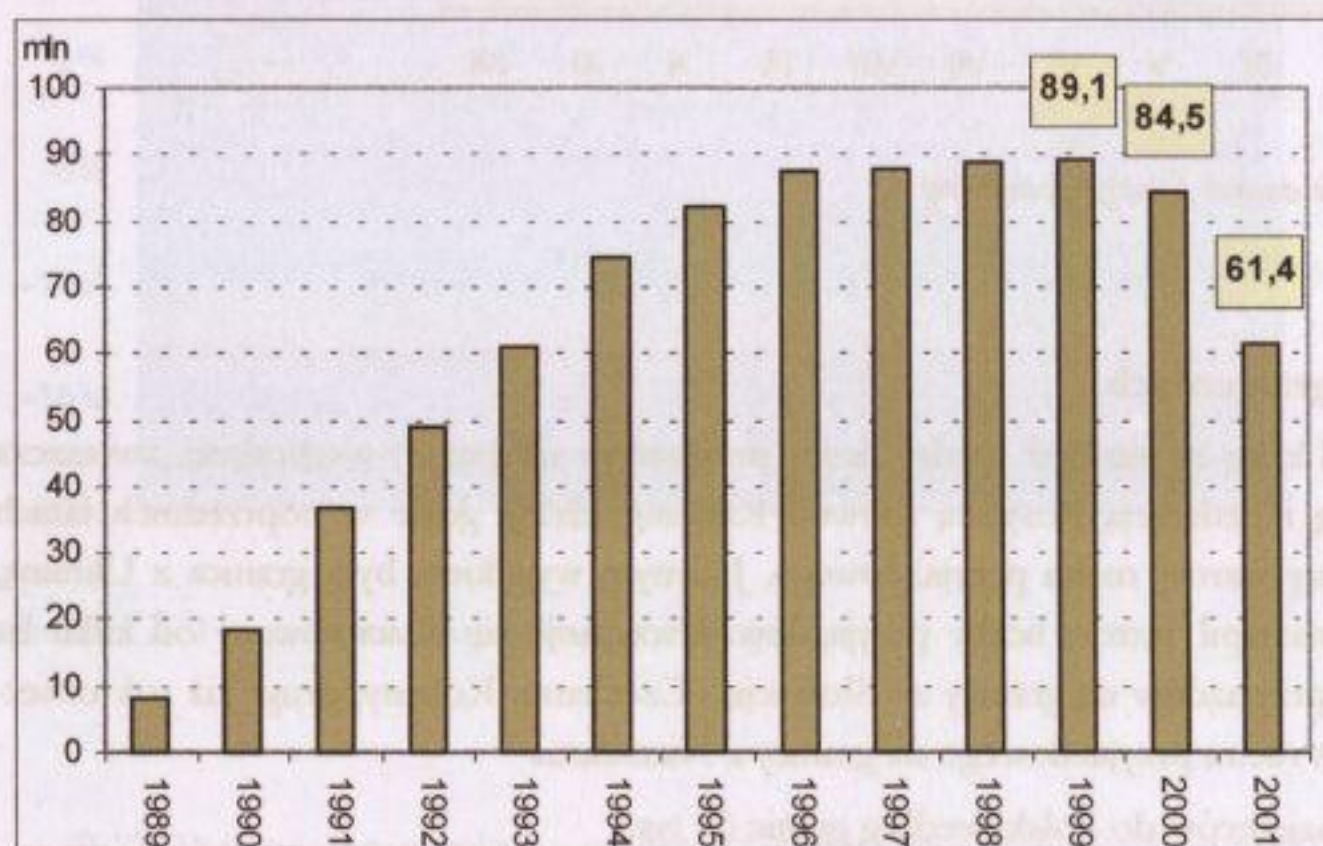
CZĘŚĆ III. WYNIKI BADAŃ INSTYTUTU TURYSTYKI: STAN I TENDENCJE WIELOLETNIE

6. Ruch przyjazdowy do Polski

Jako tło dla wyników badań ankietowych Instytutu Turystyki należy przedstawić informacje o ruchu przyjazdowym do Polski i tendencje zaobserwowane w 2001 roku.

Przyjazdy ogółem

Rys. 4. Przyjazdy cudzoziemców do Polski w latach 1989 - 2001 (w mln)

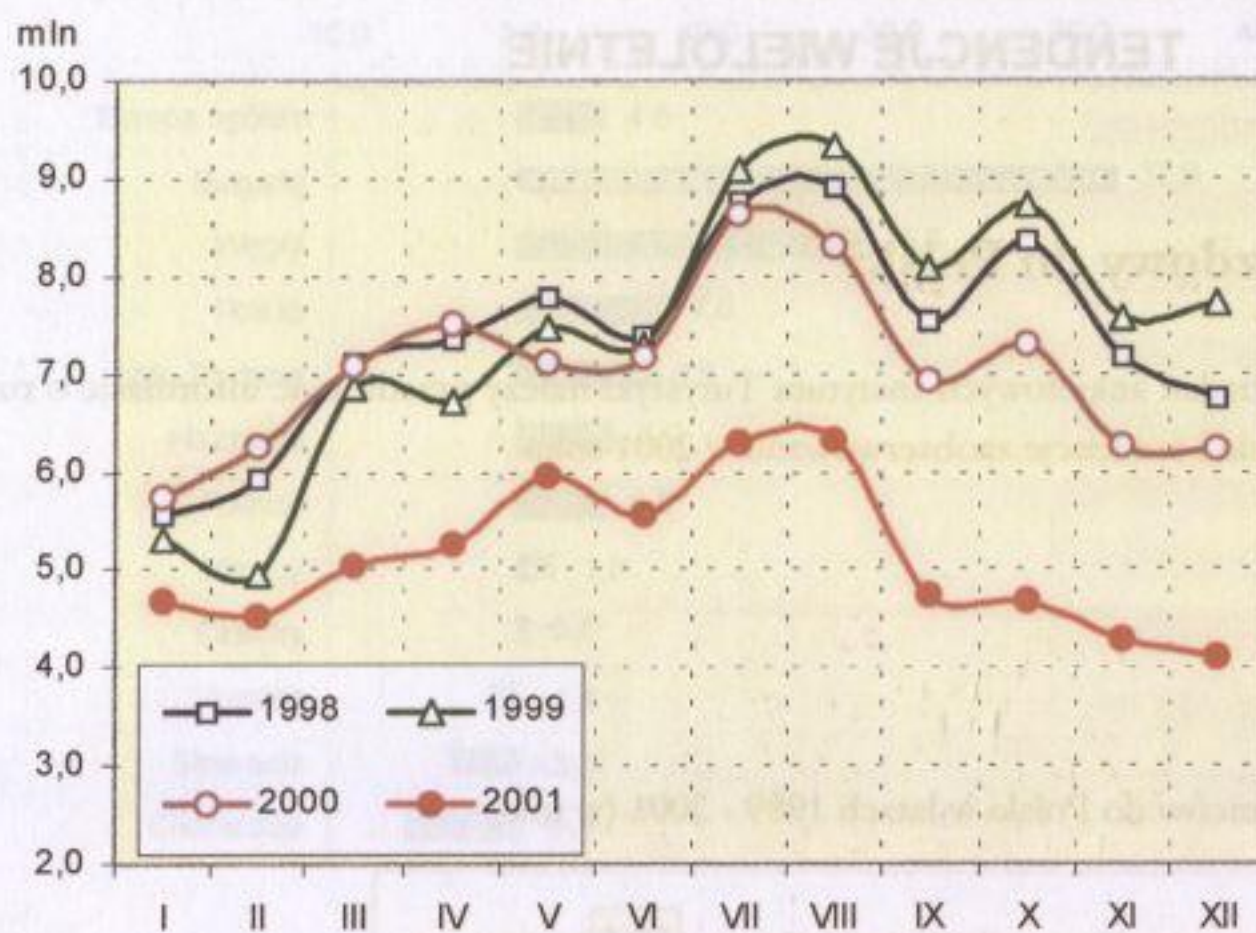

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

W ciągu dwunastu miesięcy 2001 roku granice Polski przekroczyło 61,4 milionów cudzoziemców. Był to bardzo poważny spadek (o 27,3%) w stosunku do poprzedniego roku. Najbardziej spadł ruch przyjazdowy na granicach południowej i zachodniej, co wynika głównie ze zmniejszenia się liczby wizyt na przygranicznych bazarach.

Mimo że tendencje spadkowe zarysowały się już w drugim półroczu 2000 roku, dostrzegalny był również wpływ ataku terrorystycznego. We wrześniu 2001 roku w porównaniu do września 2000 liczba przyjazdów zmalała o 31,6%, w październiku o 36%, w listopadzie o 31,5%, a w grudniu o 34,3%; były to największe spadki w ciągu roku.

Rys. 5. Przyjazdy według miesięcy w latach 1998 - 2001

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

Ruch na przejściach granicznych

Po raz pierwszy od kilku lat nastąpił spadek liczby przyjazdów na granicy wschodniej, zwłaszcza na granicy z Białorusią i Federacją Rosyjską (obwód Kaliningradzki), gdzie w poprzednich latach obserwowano największy wzrost ruchu przyjazdowego. Jedynym wyjątkiem była granica z Ukrainą, gdzie kolejny już rok nastąpił wzrost liczby przyjazdów. Utrzymuje się obserwowany od kilku lat znaczny spadek liczby przyjazdów na granicy ze Słowacją i Czechami. Kolejny, drugi już rok obserwuje się znaczny spadek ruchu przyjazdowego na granicy z Niemcami.

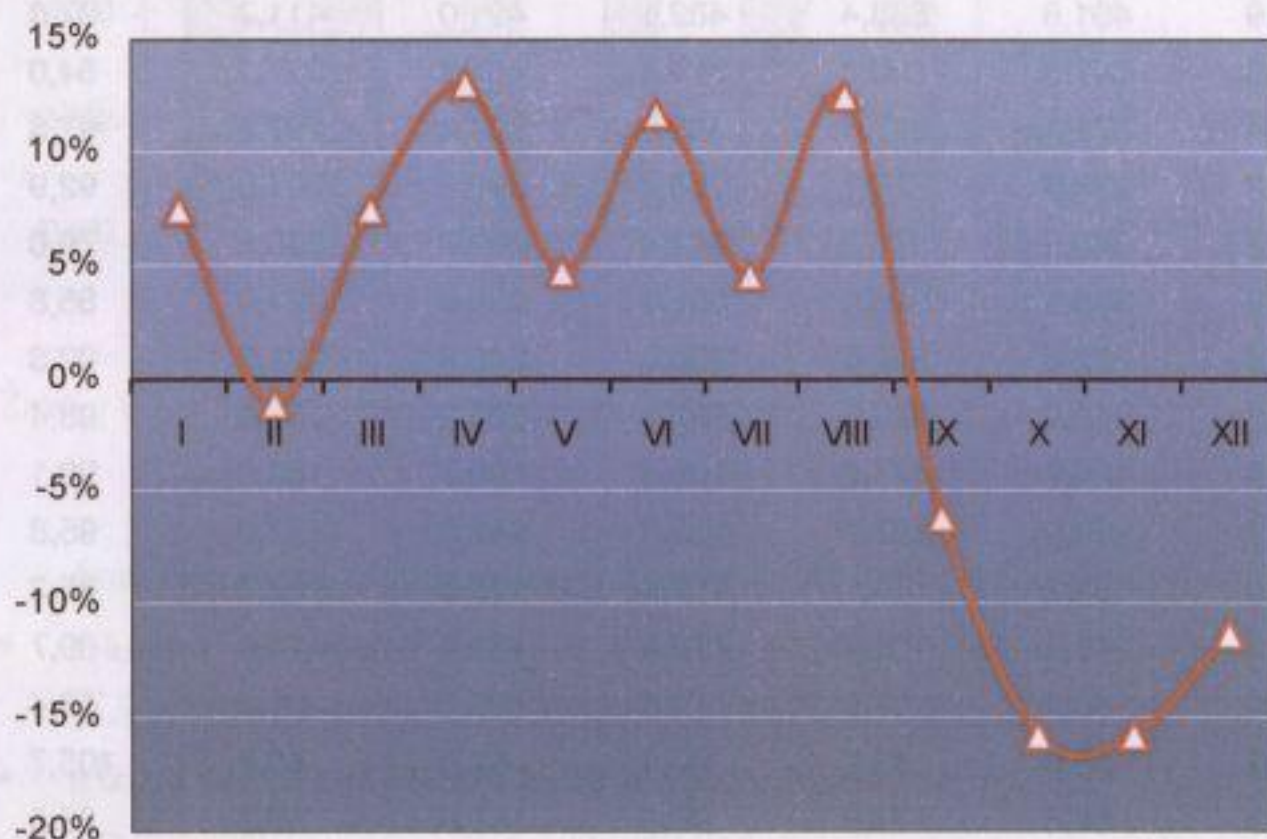
Tab. 7. Przyjazdy cudzoziemców do Polski według granic (w tys.)

	1998	1999	2000	2001	2000=100
Przyjazdy ogółem	88 592,4	89 117,9	84 514,9	61 431,3	72,7
Niemcy	50 700,0	52 448,2	47 046,6	29 606,5	62,9
Republika Czeska	21 373,3	18 239,1	16 803,2	13 442,4	80,0
Ukraina	4 392,4	4 840,6	5 743,3	5 941,6	103,5
Republika Białoruś	3 170,0	5 124,9	6 514,8	5 610,0	86,1
Republika Słowacka	4 092,2	3 512,2	3 133,4	2 016,6	64,4
Republika Litewska	1 738,1	1 483,9	1 390,1	1 373,4	98,8
Granica morska	1 384,2	1 339,8	1 512,7	1 224,5	80,9
Lotniska	1 011,0	1 069,4	1 160,7	1 174,2	101,2
Federacja Rosyjska	731,1	1 059,8	1 210,0	1 042,0	86,1

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

Utrzymująca się od dłuższego czasu tendencja wzrostowa w ruchu lotniczym od września 2001 roku uległa odwróceniu. Jeszcze w sierpniu liczba przyjazdów cudzoziemców w portach lotniczych wzrosła o 12,5% w porównaniu z odpowiednim miesiącem roku poprzedniego. Natomiast we wrześniu liczba przyjazdów spadła o 6,1% (czyli o 7 tys.), w październiku oraz w listopadzie o 15,8% (odpowiednio o 16,5 tys. i 13,7 tys.), a w grudniu o 11,2% (o 11,2 tys.). Pomimo tak wielkich spadków liczby przyjazdów w ruchu lotniczym w ostatnich miesiącach, w skali całego roku nastąpił nieznaczny (o 1,2%) wzrost.

Rys. 6. Miesięczne zmiany w ruchu przyjazdowym drogą lotniczą w 2001 r.

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

W 2001 roku zmniejszyło się nasilenie ruchu tranzytowego wschód-zachód na przejściu w Świecku, choć nadal pozostaje ono głównym przejściem tranzytowym na tym kierunku, oraz w Słubicach. Wzrosło znaczenie ruchu tranzytowego na przejściu w Jędrzychowicach, które wysunęło się na drugie miejsce pod względem znaczenia dla ruchu tranzytowego w kierunku wschód-zachód, oraz w Olszynie, Kolbaskowie i Kostrzynie. Wzrosła rola Jakuszyca jako przejścia obsługującego ruch tranzytowy z północno-zachodniej Europy na południe. Z roku na rok notuje się w Jakuszycach większą liczbę przyjazdów mieszkańców Holandii, podobnie jak na przejściu Porajów-Hradek (w 2001 r. odpowiednio 32,5 tys. i 26,0 tys.). Zarazem od trzech lat w Jakuszycach notuje się spadek liczby przyjazdów Szwedów i Duńczyków. W 2001 roku spadek ten był znaczny, zwłaszcza w wypadku Duńczyków, których liczba przyjazdów na tym przejściu zmalała z 5,2 tys. w 2000 roku do 3,2 tys. w 2001 roku; liczba przyjazdów Szwedów zmalała z 1,6 tys. do 1,0 tys.

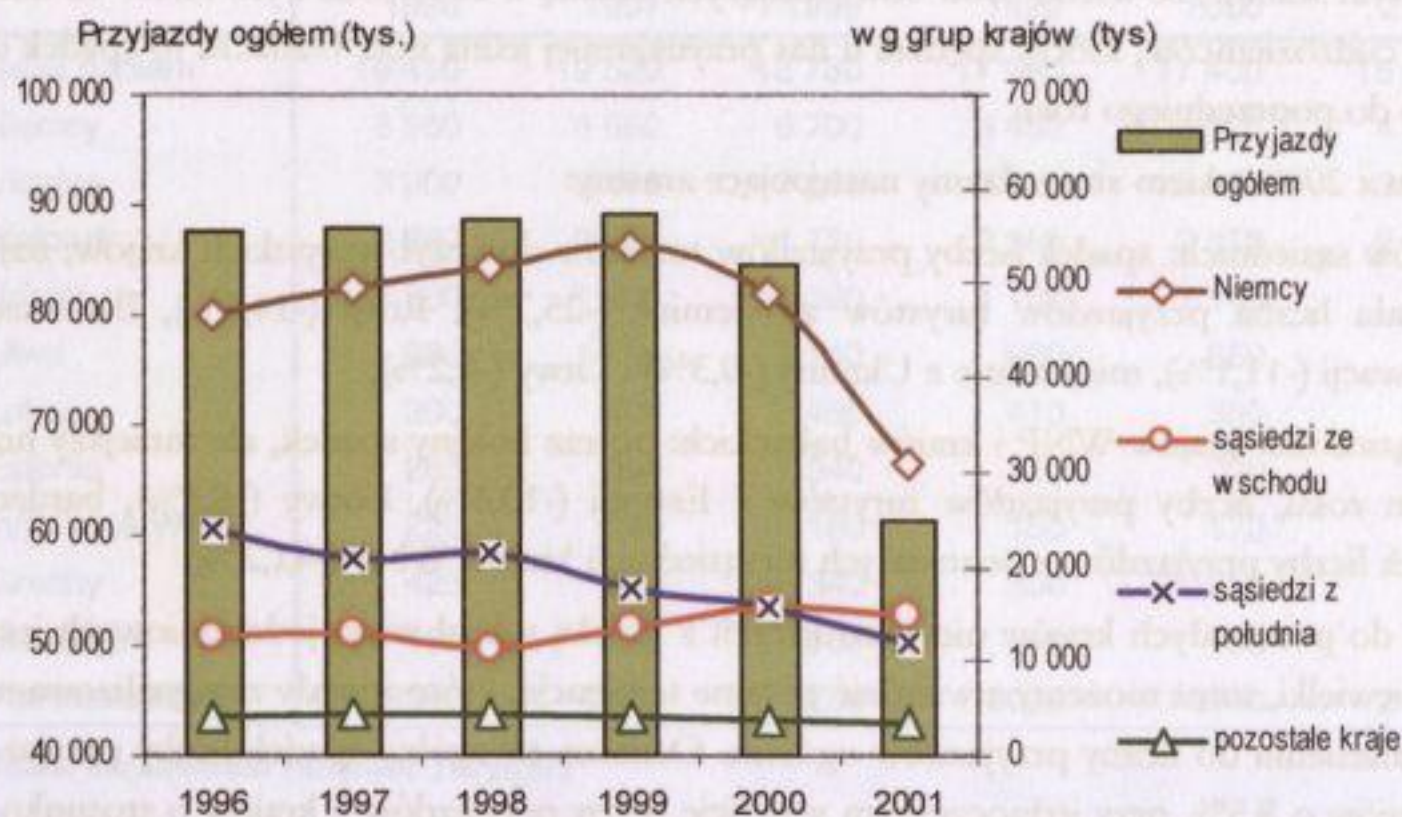
Tab. 8. Przyjazdy cudzoziemców do Polski według krajów (w tys.)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2000=100
Ogółem	87438,6	87817,4	88592,4	89117,9	84514,9	61431,3	72,7
Niemcy	46713,1	49589,3	51572,8	53787,9	48902,7	31010,5	63,4
Czechy	18526,6	16793,1	16807,8	13491,0	11985,0	9276,1	77,4
Ukraina	5212,9	5351,5	4824,4	5302,8	6184,4	6417,7	103,8
Białoruś	3808,9	3804,7	2625,7	4640,3	5919,6	5197,1	87,8
Słowacja	5423,3	4173,6	4541,6	4234,4	3913,9	2642,1	67,5
Rosja	2165,7	2036,2	2061,8	2114,0	2275,2	1969,2	86,5
Litwa	1408,3	1719,3	1720,0	1449,5	1414,3	1393,2	98,5
Łotwa	466,9	491,6	533,4	482,1	421,0	411,7	97,8
Holandia	348,9	347,8	390,4	371,3	401,6	337,2	84,0
Austria	388,6	371,1	367,4	285,0	304,2	297,5	97,8
USA	216,8	238,8	270,2	260,7	288,1	267,8	92,9
Francja	303,3	340,5	357,3	344,4	291,7	230,5	79,0
Estonia	334,9	363,0	395,5	351,9	258,5	221,8	85,8
Wielka Brytania	217,5	232,0	247,6	236,0	240,3	221,7	92,3
Szwecja	199,3	212,0	233,6	207,7	205,2	191,6	93,4
Włochy	178,5	190,7	194,2	185,5	190,7	189,0	99,1
Węgry	203,3	206,3	187,7	163,3	143,0	137,0	95,8
Dania	144,0	153,2	152,1	174,4	143,9	122,7	85,3
Belgia	149,9	175,0	181,2	176,6	160,4	111,9	69,7
Kazachstan	68,4	88,5	97,5	77,6	105,1	61,3	58,4
Norwegia	54,3	58,6	63,2	60,2	57,0	60,2	105,7
Finlandia	53,3	64,4	77,5	70,8	65,9	56,3	85,5
Mołdowa	140,5	117,8	83,0	69,4	83,9	50,1	59,7
Bułgaria	56,0	63,8	51,0	41,4	34,8	48,4	139,1
Izrael	26,8	27,6	28,5	31,8	39,3	43,5	110,6
Rumunia	131,7	90,5	67,1	51,0	48,4	43,5	89,7
Szwajcaria	66,1	68,6	63,0	62,3	45,1	41,6	92,3
Hiszpania	47,7	49,0	50,8	48,0	42,7	38,0	89,0
Grecja	35,1	38,0	38,8	33,9	29,9	29,2	97,5
Japonia	17,1	18,9	17,7	22,7	26,4	25,0	94,6
Kanada	24,6	25,6	23,7	22,0	21,1	19,3	91,4

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

Przytoczone dane dotyczą wszystkich przyjazdów cudzoziemców do Polski. Obejmują one zarówno gości jednodniowych, jak i turystów (czyli tych cudzoziemców, którzy spędzili w Polsce co najmniej jedną noc, lecz nie pozostawali dłużej niż przez rok).

Rys. 7. Przyjazdy do Polski według głównych grup krajów

Źródło: GUS na podstawie danych Straży Granicznej

Analizując dane o ruchu przyjazdowym w 2001 roku stwierdzamy, że:

- z krajów ościennych (Niemcy, Czechy, Słowacja, Ukraina, Białoruś, Litwa, Rosja) zanotowano 57,9 mln przyjazdów (łącznie spadek o 28,2%);
- tylko w wypadku Ukrainy nastąpił (niewielki) wzrost;
- z Estonii, Łotwy i innych krajów WNP było ponad 750 tys. przyjazdów (spadek o 15,1%);
- liczba przyjazdów z pozostałych krajów wyniosła 2,77 mln (spadek o 8,6%);
- do najważniejszych rynków europejskich należą: Holandia (337 tys. wizyt - spadek o 16%), Austria (297 tys. - nieznaczny spadek o 2,2%) i Francja (230 tys. - spadek o 21%);
- stosunkowo wysokie liczby przyjazdów, pomimo spadków, zanotowano z Wielkiej Brytanii (222 tys.), Szwecji (192 tys.) oraz Włoch (189 tys. - minimalny spadek o 0,9%); przyjazdy z Węgier (137 tys.), Danii (123 tys.) i Belgii (112 tys.) wykazują dalszy spadek, szczególnie z Belgii (o 30,3%);
- wzrost liczby przyjazdów zanotowano jedynie z krajów o stosunkowo małej liczbie przyjazdów do Polski (poniżej 100 tys. rocznie), największy z Bułgarii (o 39,1%, 48 tys. przyjazdów), Chorwacji (o 11,4%, 23,5 tys.), Portugalii (o 7,8%, 16 tys.), Irlandii (o 7,2%, 17 tys.) i Norwegii (o 5,7%, 60 tys. przyjazdów);
- zwraca uwagę utrzymujący się znaczny wzrost liczby przyjazdów z Izraela (o 10,6%), gdy liczba przyjazdów z pozostałych rynków pozaeuropejskich, wykazująca w ostatnich latach znaczny wzrost, w 2001 roku zmniejszyła się (Stany Zjednoczone Ameryki - 268 tys. przyjazdów, spadek o 7,1%, Japonia - 25 tys., spadek o 5,4%, Korea Płd. - 15 tys., spadek o 1,5%).

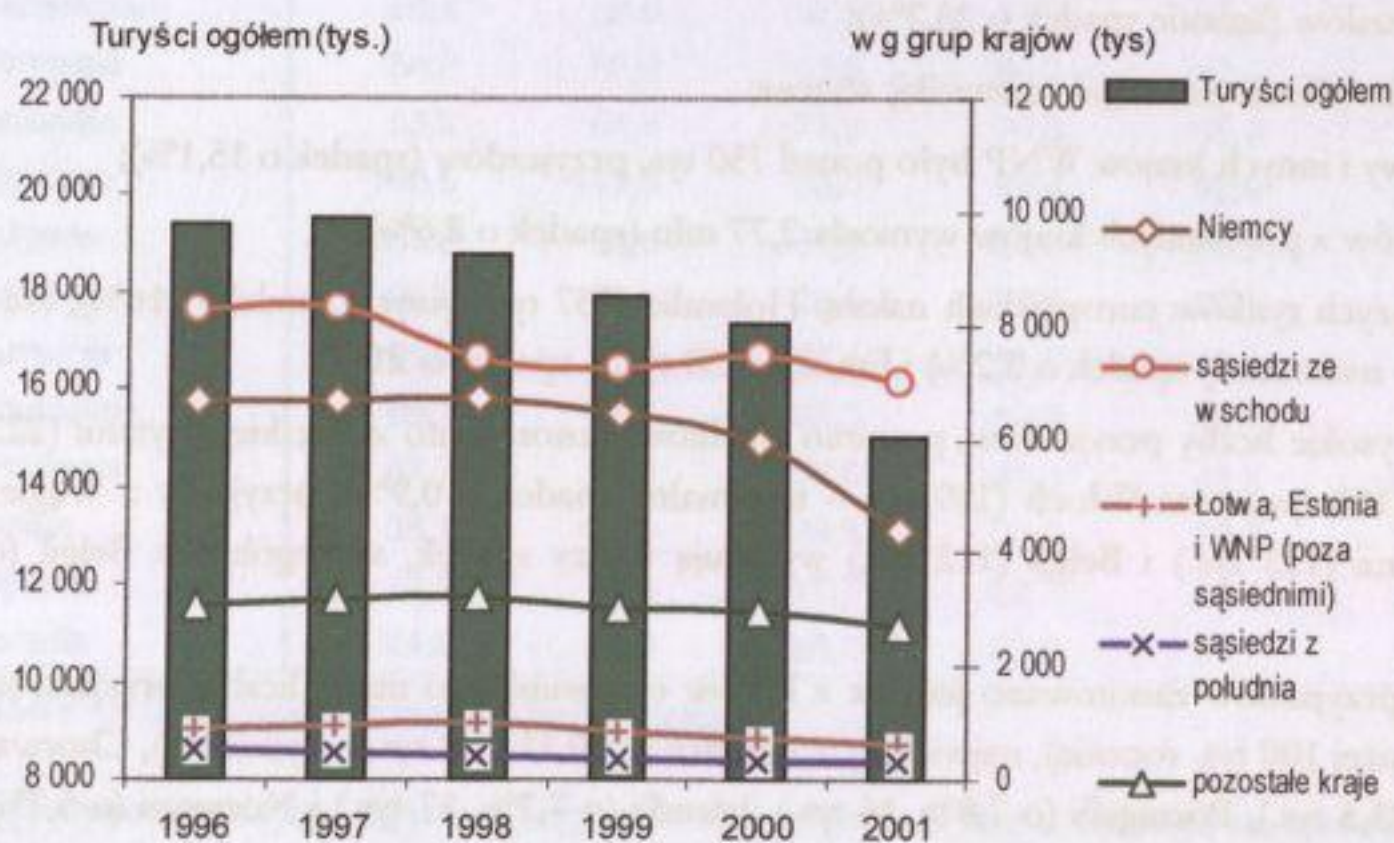
Przyjazdy turystów do Polski

Instytut Turystyki szacuje, że wśród osób odwiedzających Polskę w 2001 roku było około 15 mln turystów³², a więc cudzoziemców, którzy spędzili u nas przynajmniej jedną noc. Oznacza to spadek o 13,8% w stosunku do poprzedniego roku.

W porównaniu z 2000 rokiem stwierdzamy następujące zmiany:

- w grupie krajów sąsiednich: spadek liczby przyjazdów turystów dotyczył wszystkich krajów; najbardziej zmalała liczba przyjazdów turystów z Niemiec (-25,7%), Rosji (-14,0%), Białorusi (-12,2%) i Słowacji (-11,1%), minimalnie z Ukrainy (-0,3%) i Litwy (-1,2%);
- w grupie niesąsiednich krajów WNP i krajów bałtyckich: po raz kolejny spadek, ale mniejszy niż w poprzednim roku, liczby przyjazdów turystów z Estonii (-13,6%), Łotwy (-8,3%), bardzo znaczny spadek liczby przyjazdów z pozostałych niesąsiednich krajów WNP (-41,2%);
- w odniesieniu do pozostałych krajów niesąsiadujących z Polską udział wizyt jednodniowych jest stosunkowo niewielki, toteż możemy stwierdzić te same tendencje, które zostały zasygnalizowane powyżej w odniesieniu do liczby przyjazdów ogółem. Oznacza to ogólny spadek liczby przyjazdów z tych krajów o 8,5%, przy jednoczesnym wzroście liczby przyjazdów z krajów o stosunkowo niewielkim znaczeniu dla Polski (liczba przyjazdów poniżej 100 tys. rocznie), największym z Bułgarii, Chorwacji, Izraela, Portugalii, Irlandii i Norwegii.

Rys. 8. Przyjazdy turystów do Polski

Źródło: oszacowania Instytutu Turystyki

³² Uwaga: oszacowane liczby turystów należy traktować jako przybliżone. Nie dysponujemy żadnymi metodami dokładnego pomiaru liczby przyjeżdżających do Polski turystów, tj. cudzoziemców spędzających w naszym kraju co najmniej jedną noc. Dotyczy to zwłaszcza przyjezdnych z krajów sąsiednich.

Tab. 9. Przyjazdy turystów zagranicznych do Polski według krajów (w tys.)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2000=100
Świat ogółem	19 410	19 520	18 780	17 950	17 400	15 000	86,2
Niemcy	6 660	6 650	6 700	6 450	5 920	4 400	74,3
Ukraina	3 200	3 285	3 180	2 920	3 090	3 080	99,7
Białoruś	2 280	2 335	1 730	2 180	2 370	2 080	87,8
Rosja	1 800	1 600	1 360	1 160	1 140	980	86,0
Litwa	985	1 100	1 140	960	850	840	98,8
Łotwa	390	400	460	410	360	330	91,7
Estonia	285	300	340	300	220	190	86,4
Inne kraje WNP	220	240	180	150	170	100	58,8
Czechy	425	360	340	300	250	230	92,0
Słowacja	125	90	100	90	90	80	88,9
Pozostałe kraje	3040	3160	3250	3030	2940	2 690	91,5

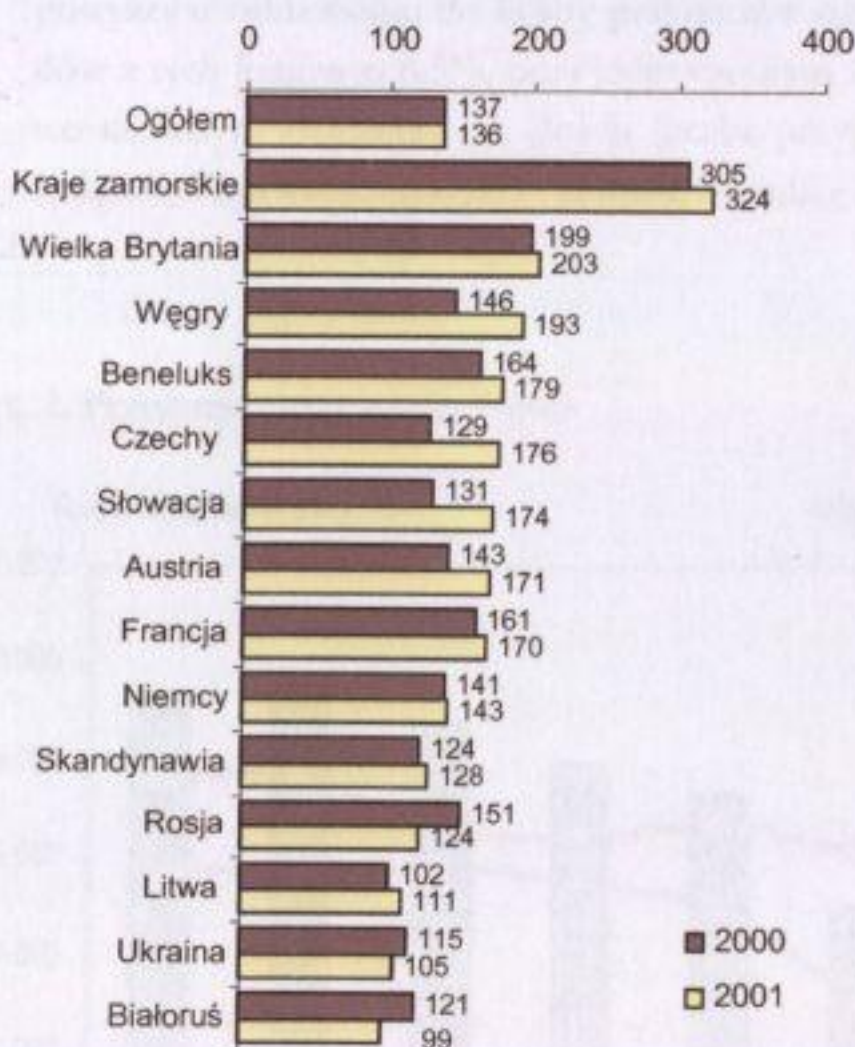
Źródło: oszacowania Instytutu Turystyki

7. Wydatki cudzoziemców w Polsce: podstawowe trendy i kierunki zmian

7.1. Wydatki turystów z uwzględnieniem wybranych segmentów rynku

Wyniki badań przeprowadzonych w 2001 roku pozwalają oszacować przeciętne wydatki turystów poniesione na terenie Polski na poziomie ok. 136 USD na osobę i 28 USD na jeden dzień pobytu. Oznacza to, że przeciętne wydatki na osobę są tylko nieco niższe od poniesionych w 2000 roku (o niespełna 1%), natomiast wydatki na jeden dzień pobytu – dość znacznie wyższe (o 12%). Zjawisko to związane jest między innymi ze spadkiem długości pobytu turystów, która w 2001 roku wyniosła 4,5 noclegu³³. Wydatki według krajów wahały się od 99 USD na osobę (Białoruś) do 324 USD (kraje zamorskie).

Rys. 9. Przeciętne wydatki turystów na osobę w latach 2000 - 2001 w USD (według krajów)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

Zmiany wielkości przeciętnych były niejednorodne: dość znacząco wzrosły stosunkowo niskie dotychczas wydatki Czechów, Słowaków i Węgrów (o ponad 30%), zwiększyły się także wydatki Austriaków (o ok. 19,6%). Warto zauważyć, że zanotowano również wzrost przeciętnych wydatków ponoszonych przez turystów z wielu krajów Unii Europejskiej (np. z Francji o 5,6%, z Wielkiej Brytanii o 2,0%, z Niemiec – o 1,4%) i z grupy krajów zamorskich (o 6,2%). Odnotować należy natomiast spadek przeciętnych wydatków turystów z Białorusi (o 18,2%), Rosji (o 17,9%) i Ukrainy (o 8,7%).

³³ Tylko Niemcy gościli w Polsce nieco dłużej niż w 2000 r. (wzrost do 5,3 noclegu). Średnie długości pobytu turystów z pozostałych krajów nieznacznie spadły. Długość pobytu turystów zza wschodniej granicy pozostaje na niskim poziomie i w 2001 r. zmalała do 3,1 noclegu.

Tab. 10. Przeciętne wydatki turystów zagranicznych poniesione na terenie Polski w latach 1999 - 2001 (według krajów)

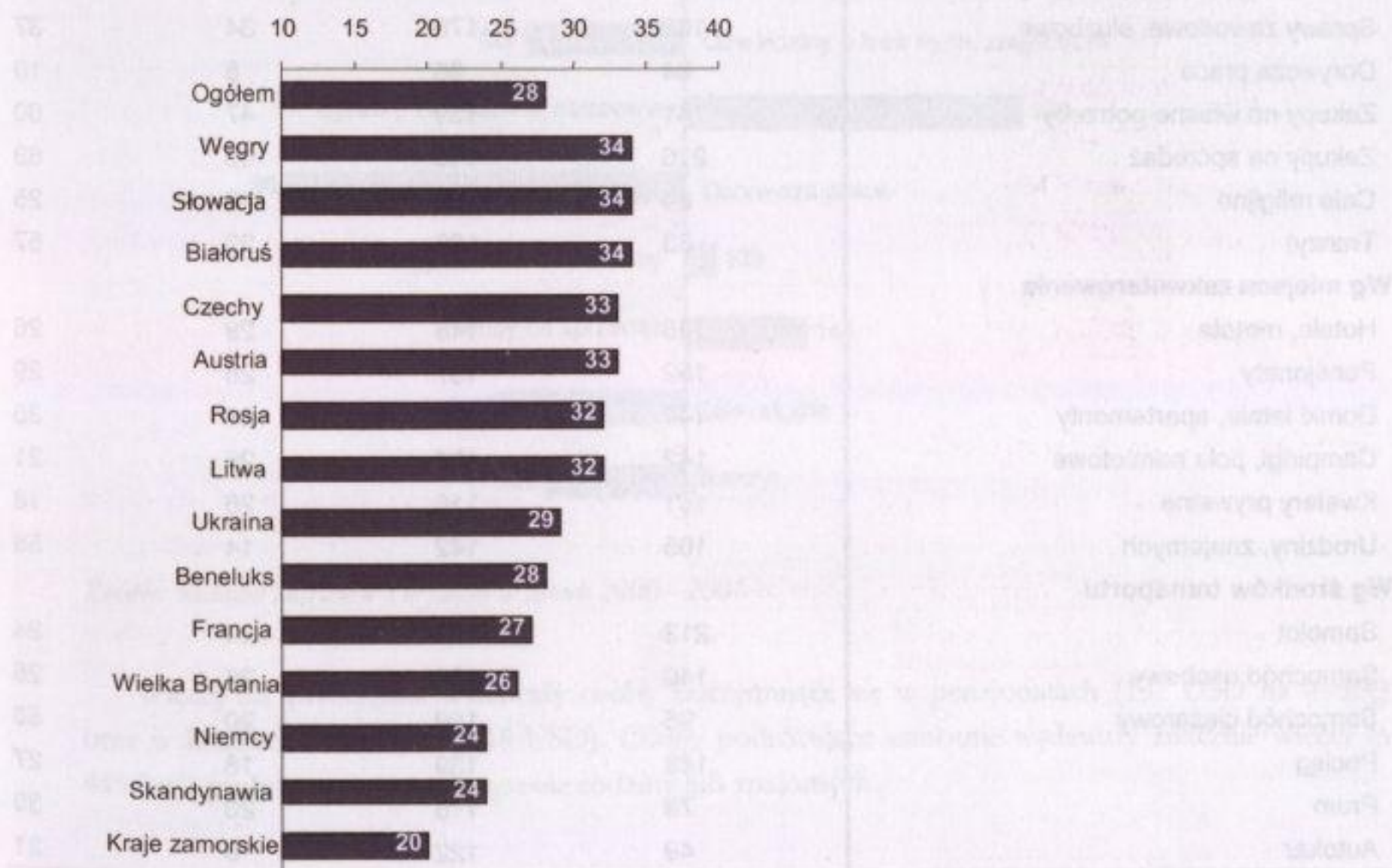
	Średnie wydatki w USD na osobę			Średnie wydatki w USD na dzień pobytu		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Ogółem*	159	137	136	29	25	28
Kraje zamorskie**	384	305	324	28	21	20
Wielka Brytania	231	199	203	34	34	26
Beneluks	180	164	179	27	24	28
Belgia	.	.	181	.	.	30
Holandia	.	.	177	.	.	26
Francja	197	161	170	29	24	27
Rosja	156	151	124	32	40	32
Węgry	119	146	193	20	26	34
Austria	139	143	171	24	26	33
Niemcy	170	141	143	28	24	24
Słowacja	115	131	174	20	23	34
Czechy	127	129	176	20	25	33
Skandynawia	135	124	128	24	22	24
Białoruś	91	121	99	32	24	34
Ukraina	153	115	105	43	24	29
Litwa	107	102	111	28	32	32

*Średnia ważona.

** USA, Kanada, Korea Płd., Japonia, Australia.

Źródło: badania Instytutu Turystyki

Rys. 10. Przeciętne wydatki turystów na jeden dzień pobytu w 2001 roku (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

Przeciętne dzienne wydatki turystów wahały się w granicach od 20 USD (turyści z krajów zamorskich) do 34 USD (Białoruś, Słowacja, Węgry). Dienne wydatki, mimo że znacząco wyższe niż w 2000 roku, były mniej zróżnicowane niż poprzednio. Wydaje się, że ma to związek ze zmianami w strukturze wydatków: zakupy na własne potrzeby i w celu odsprzedania były w 2000 roku głównym celem wizyty dla blisko 13% respondentów, gdy w 2001 roku na ten motyw podróży wskazało już tylko niespełna 6% badanych. Analiza wyników uzyskanych w 2001 roku wskazuje, że najczęściej – inaczej niż w latach ubiegłych – wydawały osoby przyjeżdżające w celach służbowych (170 USD), następnie zaś w celach handlowych (148 USD) i typowo turystycznych (136 USD).

Tab. 11. Przeciętne wydatki turystów poniesione na terenie Polski w latach 2000 - 2001 według wybranych cech podróży

	Średnie wydatki na osobę (w USD)		Średnie wydatki na dzień pobytu (w USD)	
	2000	2001	2000	2001
Ogółem*	137	136	25	28
Wg liczby osób				
Samotnie	188	182	38	38
Z rodziną, znajomymi	123	126	21	23
Wg sposobu organizacji podróży				
Pełna organizacja przez biuro	56	130	10	24
Zakup części usług	119	106	21	21
Pośrednictwo w rezerwacji	174	127	30	26
Indywidualnie, bez pośredników	139	145	25	28
Wg celu podróży				
Typowa turystyka	148	136	23	22
Odwiedziny u krewnych, znajomych	112	120	16	18
Sprawy zawodowe, służbowe	162	170	34	37
Dorywcza praca	84	96	5	10
Zakupy na własne potrzeby	141	139	47	60
Zakupy na sprzedaż	216	148	68	63
Cele religijne	84	117	19	25
Tranzyt	53	122	22	57
Wg miejsca zakwaterowania				
Hotele, motele	145	146	29	26
Pensjonaty	152	157	28	29
Domki letnie, apartamenty	144	126	24	25
Campingi, pola namiotowe	142	126	28	21
Kwatery prywatne	161	116	26	18
Urodziny, znajomych	105	142	14	56
Wg środków transportu				
Samolot	213	208	24	24
Samochód osobowy	140	136	26	26
Samochód ciężarowy	95	169	20	58
Pociąg	148	139	18	27
Prom	78	115	20	30
Autokar	49	122	8	21

* Średnia ważona

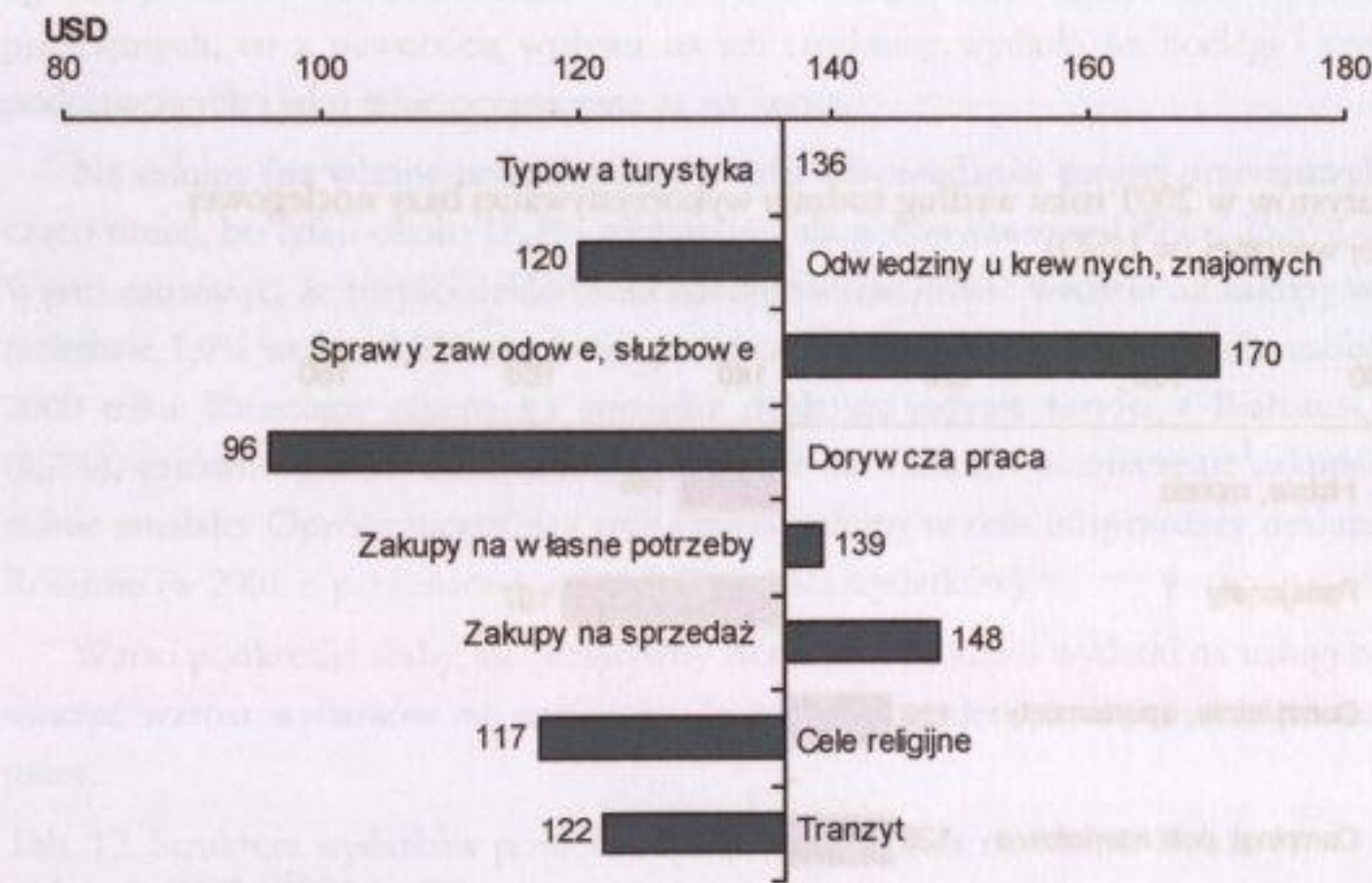
Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

Rys. 11. Wydatki turystów w latach 2000–2001 według celu podróży (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

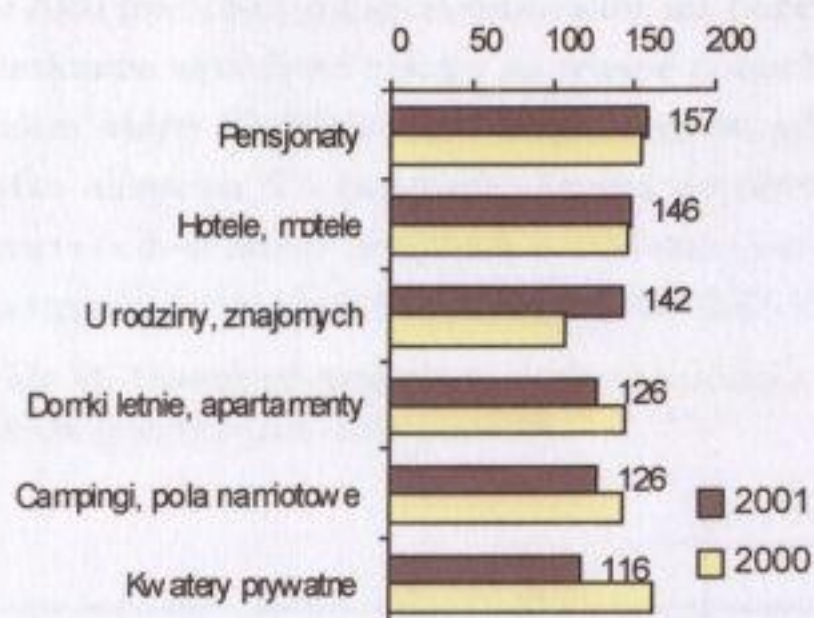
Rys. 12. Wydatki turystów w 2001 roku według celu podróży w relacji do średniej ważonej (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

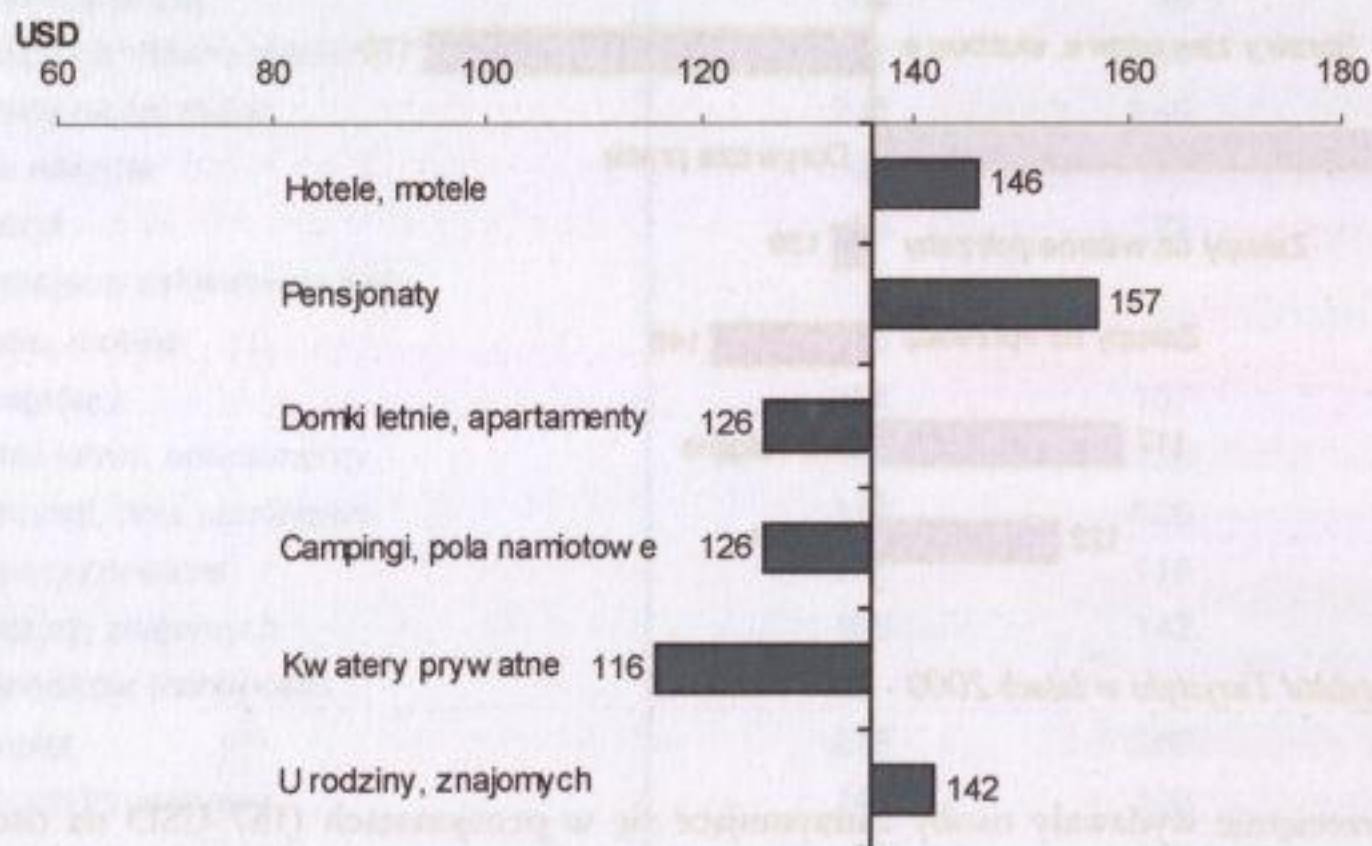
Wiele więcej niż przeciętnie wydawały osoby zatrzymujące się w pensjonatach (157 USD na osobę) oraz w hotelach i motelach (146 USD). Osoby podróżujące samotnie wydawały znacznie więcej (o 44%) niż podróżujące w towarzystwie rodziny lub znajomych.

Rys. 13. Wydatki turystów w latach 2000 - 2001 według rodzaju wykorzystywanej bazy noclegowej (w USD)

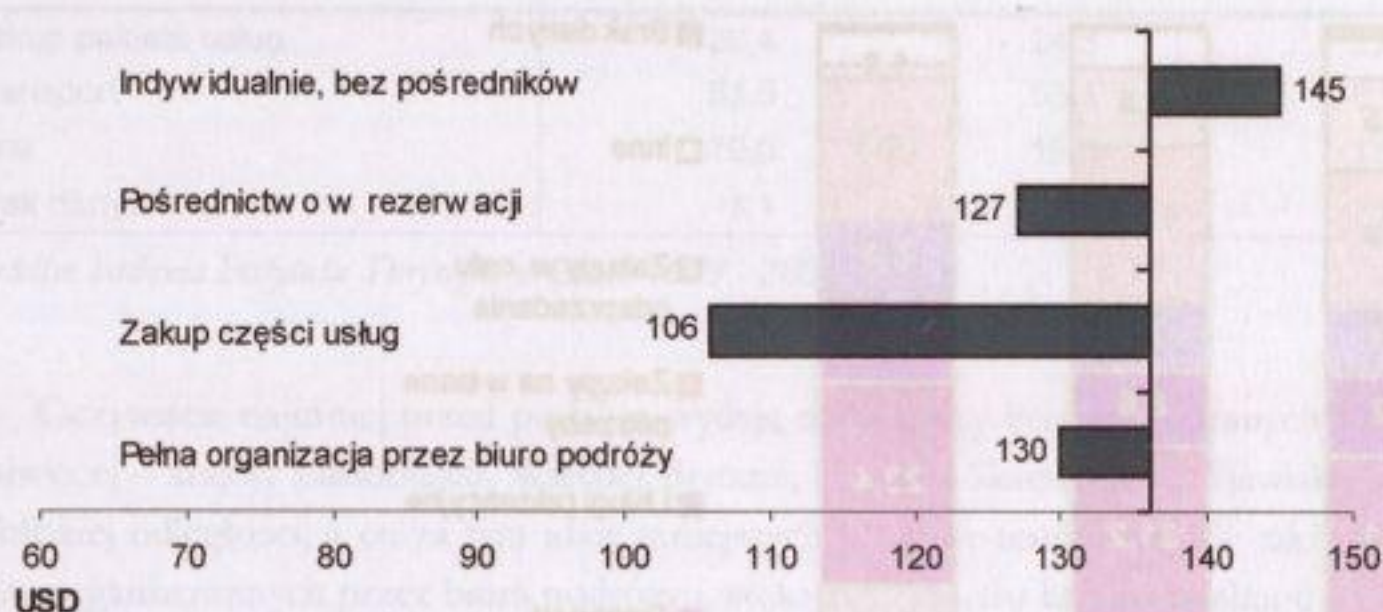
Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

Rys. 14. Wydatki turystów w 2001 roku według rodzaju wykorzystywanej bazy noclegowej w relacji do średniej ważonej (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

Rys. 15. Wydatki turystów w 2001 roku według sposobu organizacji podróży w relacji do średniej ważonej (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

7.2. Struktura wydatków według rodzajów i miejsca ponoszenia

Struktura wydatków według rodzajów w 2001 roku uległa pewnym zmianom: turyści wydawali nieco więcej niż poprzednio na noclegi (35,7% wobec 30,7% w 2000 r.) i na wyżywienie (23,4% wobec 21,2%). Udział obu tych pozycji z roku na rok wzrasta: w 1999 roku stanowiły one łącznie 50,8% ogółu wydatków, w 2001 roku zaś – 59,1%. Jest to zapewne związane ze zmniejszeniem się wydatków przeciętnych, co z pewnością wpływa na ich strukturę: wydatki na noclegi i wyżywienie należą do podstawowych i jako takie ograniczane są na końcu.

Na zakupy (na własne potrzeby oraz w celu odsprzedaży) turyści przeznaczili w 2001 roku znacząco mniej, bo tylko około 18,2% wydatków (dla porównania: w 1999 r. 26,3%, w 2000 r. – 27,1%). Warto zauważyć, że turyści deklarowali zdecydowanie niższe wydatki na zakupy w celu odsprzedaży (zaledwie 1,9% wobec 8,8% w roku poprzednim), co jest kontynuacją trendu zaobserwowanego już w 2000 roku. Znaczące zakupy na sprzedaż deklarują jedynie turyści z Białorusi (12,4%) i Ukrainy (8,2%), zarówno jednak dla Białorusinów, jak i dla Ukraińców znaczenie zakupów na sprzedaż wyraźnie zmalało. Oprócz turystów z tych krajów zakupy w celu odsprzedaży deklarują w zasadzie tylko Rosjanie (w 2001 r. przeznaczili na to 6,7% ogółu wydatków).

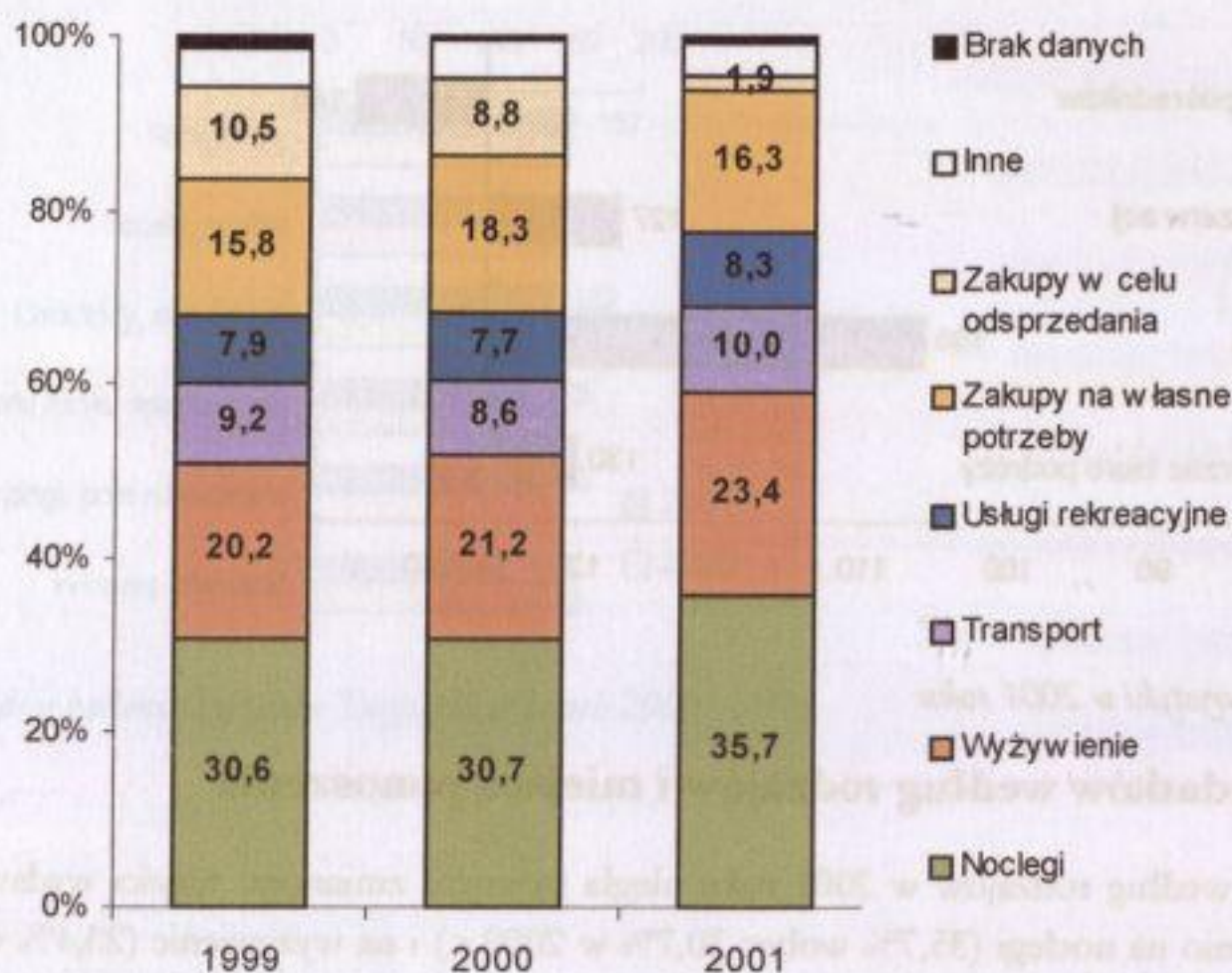
Warto podkreślić słaby, ale pozytywny trend jeśli chodzi o wydatki na usługi rekreacyjne, oraz zauważyć wzrost wydatków na transport. Ta ostatnia tendencja wiąże się zapewne ze wzrostem cen paliw.

Tab. 12. Struktura wydatków poniesionych przez turystów na terenie Polski w latach 1999 - 2001 (w %)

	1999	2000	2001
Noclegi	30,6	30,7	35,7
Wyżywienie	20,2	21,2	23,4
Transport	9,2	8,6	10,0
Usługi rekreacyjne	7,9	7,7	8,3
Zakupy na własne potrzeby	15,8	18,3	16,3
Zakupy w celu odsprzedaży	10,5	8,8	1,9
Inne	4,6	4,3	3,6
Brak danych	1,2	0,4	0,8

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999 - 2001

Rys. 16. Struktura wydatków poniesionych przez turystów na terenie Polski w latach 1999 - 2001 (według rodzajów) w %

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999 - 2001

Z punktu widzenia opłacalności turystyki przyjazdowej istotne jest również miejsce ponoszenia wydatków, a zwłaszcza ich podział na te, które zasilły gospodarkę kraju generującego ruch turystyczny, i te, które wpłynęły do regionów recepcyjnych. Ważna jest jednak nie tylko próba ich rozdzielenia na sumy pozostające w kraju stałego zamieszkania turysty i te, które wpłynęły do systemu ekonomicznego kraju recepcyjnego, ale także ustalenie, jakie sumy zasilły poszczególne odwiedzane regiony. Dotyczy to zwłaszcza turystyki masowej, opartej na sprzedaży całych pakietów usług, niemożliwych do szczegółowego rozdzielenia w drodze badań ankietowych wśród turystów. Tradycyjne, kompleksowe usługi turystyczne opierają się na zintegrowanym produkcie, skomponowanym z wielu usług komplementarnych. Kupując pakiet usług (wycieczkę czy kilkudniowy pobyt wypoczynkowy) turyści nie wiedzą, jaka część ceny zapłaconej przez nich za imprezę turystyczną odpowiada poszczególnym rodzajom kosztów, jaka przeznaczona jest na zakup usług na terenie kraju wysyłającego, marżę organizatorów czy transport, jaka zaś – na usługi świadczone w kraju recepcyjnym i w jego poszczególnych regionach: usługi noclegowe, żywieniowe, rozrywkę, marżę pośredników itp. Próba oszacowania tej części wpływów zasilających gospodarkę turystyczną kraju wymaga przeprowadzenia badań wśród szeroko rozumianych biur podróży: touroperatorów, agentów turystycznych, pośredników, nie zaś wśród turystów.

W latach 1999–2001 wysokość przeciętnych wydatków poniesionych za granicą przed podróżą do Polski stopniowo malała, zgodnie z ogólną tendencją obniżania się ogółu wydatków związanych z podróżą do Polski. W 1999 roku wydatki na osobę wyniosły 73 USD a w 2001 roku – o 22% mniej (tj. 57 USD).

Tab. 13. Struktura wydatków turystów poniesionych przed podróżą w latach 1999 - 2001 (w %)

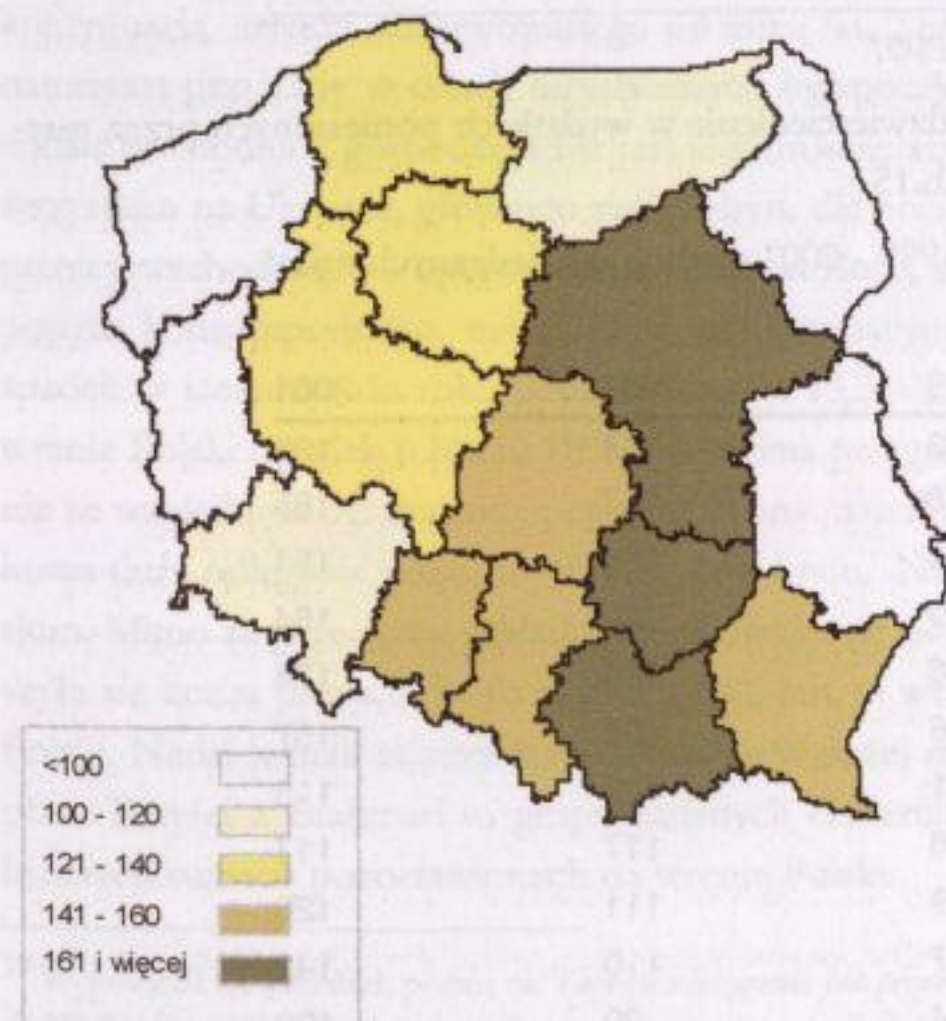
	1999	2000	2001
Zakup pakietu usług	26,4	24,8	22,8
Transport	53,5	53,1	61,3
Inne	19,0	19,6	15,7
Brak danych	1,1	2,5	0,2

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999 - 2001

Oczywiście najmniej przed podróżą wydają mieszkańcy krajów ościennych i blisko położonych, najwięcej – krajów zamorskich, Wielkiej Brytanii, Francji i Skandynawii. Zjawisko to wynika nie tylko z bliskiej odległości, a co za tym idzie mniejszych kosztów transportu, ale także z przewagi przyjazdów organizowanych przez biura podróży i większego udziału kosztów zakupu części usług za granicą. Dużą – i w analizowanym okresie coraz większą część kosztów poniesionych przed podróżą przeznaczają się na transport (w 2001 r. ponad 61%).

Również rozdzielenie wydatków turystów na poniesione w poszczególnych regionach recepcyjnych kraju nie jest łatwe. Turyści mają z reguły trudności z określeniem ogólnych sum pozostawionych w Polsce, próba bardziej precyzyjnego ich rozdzielenia wydaje się zatem niecelowa, zwłaszcza w wypadku osób najbardziej ruchliwych, odwiedzających wiele miejsc w trakcie tej samej podróży.

Rys. 17. Przeciętne wydatki turystów w 2001 roku według miejsca najdłuższego pobytu (w USD na osobę)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

Mimo że takie rozszacowanie jest przy obecnym stanie badań niemożliwe, warto prześledzić poziom wydatków turystów, którzy wskazali poszczególne regiony kraju bądź wybrane wielkie miasta jako miejsce najdłuższego pobytu.

Jak wynika z badań, w 2001 roku zmieniła się wielkość wydatków analizowanych według miejsca najdłuższego pobytu. Znacząco wzrosły wydatki osób zatrzymujących się w województwach Polski centralnej (świętokrzyskie, mazowieckie, łódzkie, wielkopolskie) i południowej (podkarpackie, małopolskie, śląskie), zmniejszyły zaś na wschodzie kraju (podlaskie, lubelskie) i w województwach zachodnich (lubuskie, zachodniopomorskie, dolnośląskie).

Tab. 14. Przeciętne wydatki turystów w latach 1999 - 2001 według odwiedzanych województw³⁴ (w USD na osobę)

	1999	2000	2001
Zachodniopomorskie	144	89	84
Pomorskie	179	130	125
Warmińsko-mazurskie	176	141	118
Podlaskie	133	119	97
Lubuskie	123	108	76
Wielkopolskie	140	116	130
Kujawsko-pomorskie	153	130	130
Łódzkie	168	132	158
Mazowieckie	171	150	163
Świętokrzyskie	167	147	172
Lubelskie	129	118	90
Dolnośląskie	146	102	101
Opolskie	143	131	143
Śląskie	138	139	144
Małopolskie	142	141	167
Podkarpackie	155	131	158

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999 - 2001

Tendencja ta po części znajduje również odzwierciedlenie w wydatkach poniesionych przez turystów odwiedzających największe miasta (por. tab.15).

Tab. 15. Przeciętne wydatki turystów w latach 1999 - 2001 według odwiedzanych miast (w USD na osobę)

	1999	2000	2001
Białystok	122	164	123
Warszawa	178	157	185
Katowice	154	139	154
Kraków	129	130	164
Łódź	166	128	174
Poznań	146	125	157
Szczecin	141	122	115
Lublin	196	117	117
Gdańsk	169	111	120
Wrocław	147	110	142
Częstochowa	74	90	120

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999 - 2001

³⁴ Jeśli turysta odwiedził kilka województw, podajemy wielkość wydatków dla tego województwa, w którym przebywał najdłużej.

Zmiana struktury wydatków turystów omówiona we wcześniejszym fragmencie opracowania: mniejsze wydatki na zakupy – zarówno na własne potrzeby, jak i w celu odsprzedaży, spadek zainteresowania polskimi bazarami i efekt konkurencyjnego oddziaływania tanich hipermarketów rozlokowanych po niemieckiej stronie granicy zachodniej spowodowały, że przeciętne wydatki turystów wskazujących rejony przygraniczne jako miejsce najdłuższego pobytu znacząco spadły. Co więcej, ich wielkość kształtuje się znacznie poniżej przeciętnej dla całego kraju.

Jak wynika z badań, jest to tendencja wieloletnia, obserwowana od końca lat dziewięćdziesiątych. Ujawniona jest zresztą nie tylko w wynikach badań Instytutu Turystyki wśród turystów odwiedzających Polskę, ale także jako rezultat corocznego sondażu na największych polskich bazarach, prowadzonego wśród tamtejszych kupców przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (IBnGR). Przyczyn spadku koniunktury na bazarach jest – według IBnGR – kilka i są one różne w zależności od tego, czy mowa o bazarach wzdłuż wschodniej, czy zachodniej granicy. *Jeśli chodzi o granicę wschodnią, decydującym momentem, o którym można mówić jako o końcu boomu handlowego, jest rok 1998. Kryzys w Rosji, zaostrzenie przepisów wjazdowych, vouchery (...). To wszystko spowodowało, że handel przy wschodniej granicy w ciągu dwóch lat skurczył się najpierw o 40% (...), potem o 30% (...). Natomiast jeśli chodzi o granicę zachodnią, wystąpiły tam inne czynniki. Przede wszystkim po niemieckiej stronie powstało wiele hipermarketów, które odebrały bazarom klientów. (...) Ceny, które zaproponowały, były konkurencyjne w stosunku do cen w tamtejszych sklepach i na polskich bazarach.*³⁵

Wydaje się, że w 2000 i 2001 roku zjawisko to uległo dodatkowemu zróżnicowaniu. Przyjazdy zza wschodniej granicy i zachowania turystów z poszczególnych sąsiedzkich krajów wschodnich nie są już tak jednorodne i nie powinny być analizowane łącznie. Liczba przyjazdów Ukraińców z roku na rok rośnie, Litwinów – utrzymuje się na zbliżonym poziomie, a Białorusinów – w 2000 roku wzrosła, by następnie ponownie zmaleć³⁶. Spadek liczby przyjazdów po zakupy, zanotowany w 2001 roku, jest kontynuacją trendu obserwowanego od kilku lat. Turyści zza wschodniej granicy częściej deklarują natomiast przyjazdy w celach turystycznych i wypoczynkowych³⁷. Warto również zauważyć, że ożywienie wschodnich gospodarek nie jest jednorodne: szybki wzrost gospodarczy notowany jest przede wszystkim na Ukrainie, głównym rynku zbytu dla polskich bazarów i hurtowni zlokalizowanych przy granicy wschodniej³⁸. Poprawa koniunktury w Rosji, związana – zdaniem analityków – ze wzrostem popytu konsumpcyjnego, nie skutkuje ani znaczącym zwiększeniem liczby przyjazdów (w 2001 r. spadek w stosunku do roku poprzedniego o 13,5%), ani też wzrostem wydatków turystycznych na terenie Polski (spadek o blisko 18%). Wymiana przygraniczna z Rosją jest relatywnie niewielka, głównie ze względu na ograniczony popyt ze strony mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego i na stosunkowo dużą odległość pozostałych regionów kraju. Najmniej klarowna jest sytuacja na rynku białoruskim. Mimo że przeciętne wydatki Białorusinów na osobę spadły w 2001 roku o ponad 18% i zmniejszyła się liczba przyjazdów (o ponad 12%), jest to wciąż rynek istotny dla przychodów dewizowych Polski. Nadal jednak te przychody wynikają w dużej mierze z dokonywanych na terenie Polski zakupów. Turyści z Białorusi to grupa badanych deklarująca największy udział wydatków na zakupy w łącznych sumach pozostawionych na terenie Polski.

³⁵ Wypowiedź M. Peterlika, podaje za: *Turystyka bazarowa. Jak przetrwać?* Handel+Zarządzanie 2002 nr 4.

³⁶ W. Bartoszewicz: *Cele, motywy i formy przyjazdów turystów zagranicznych do Polski w 2001 roku*. Instytut Turystyki Warszawa, marzec 2002.

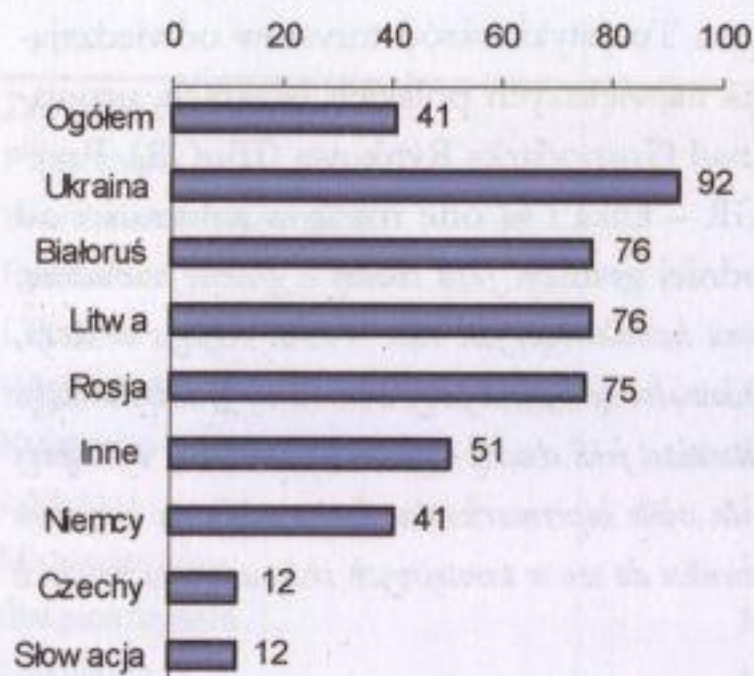
³⁷ Dane te należy jednak interpretować z dużą ostrożnością, wydaje się bowiem, że włączona tu została część osób podejmujących dorywczą pracę, które w ten sposób w deklarowanych celach pobytu ukrywają cel rzeczywisty. Por. W. Bartoszewicz: *Cele, motywy i formy przyjazdów turystów zagranicznych...*, op. cit.

³⁸ Począwszy od 2000 roku Ukraina notuje wzrost gospodarczy. Wprawdzie odbywa się to za cenę znacznej inflacji (w 2000 r. na poziomie przekraczającym 25%), ale już w 2001 roku zaplanowano wzrost PKB na poziomie 7,3%. Podaje za: P. Maciejewicz: *Przyjeżdża Ukraińców na zakupy*. Gazeta Wyborcza, 26.09.2001.

7.3. Wydatki odwiedzających jednostniowych

Przeciętne wydatki odwiedzających jednostniowych, a więc osób nie korzystających na terenie Polski z noclegu, wyniosły w 2001 roku 41 USD, o 6,8% mniej niż w roku poprzednim.

Rys. 18. Przeciętne wydatki odwiedzających jednostniowych w 2001 roku według krajów (w USD)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2000 roku

Najwyższe wydatki deklarowali Ukraińcy (92 USD), najniższe – Czesi i Słowacy (średnio po około 12 USD). Tendencje, jakie zaobserwowano w 2001 roku w stosunku do roku poprzedniego, nie są jednolite. Warto zauważyć, że w tym okresie znacząco wzrosły wydatki obywateli Białorusi (ponad dwukrotnie), Ukrainy (o ponad 80%) i Litwy (o ponad 46%), zmalały zaś – Rosji (o ponad 35%), Niemiec (o 22,6%), Słowacji (o 20%) i Czech (o 14,3%).

Tab. 16. Przeciętne wydatki odwiedzających jednostniowych w latach 2000 - 2001 (w USD na osobę)

	2000	2001	2001:2000
Ogółem*	44	41	0,93
Niemcy	53	41	0,77
Czechy	14	12	0,86
Słowacja	15	12	0,80
Białoruś	37	76	2,05
Ukraina	51	92	1,80
Litwa	52	76	1,46
Rosja	115	75	0,65

Źródło: badania Instytutu Turystyki

W 2001 roku najczęściej wydawały osoby przejeżdżające tranzytem, podróżujące samotnie, wykorzystujące samochód ciężarowy jako środek transportu. Tendencja do ponoszenia wyższych wydatków przez osoby podróżujące samotnie utrzymuje się od kilku lat. W 2001 roku szczególnie znaczące różnice zaobserwowano w odniesieniu do Niemców (osoby podróżujące samotnie wydawały 2,7 razy więcej) i Ukraińców (ponad dwukrotnie więcej).

Tab. 17. Wydatki odwiedzających jednodniowych według krajów w 2001 roku (w USD)

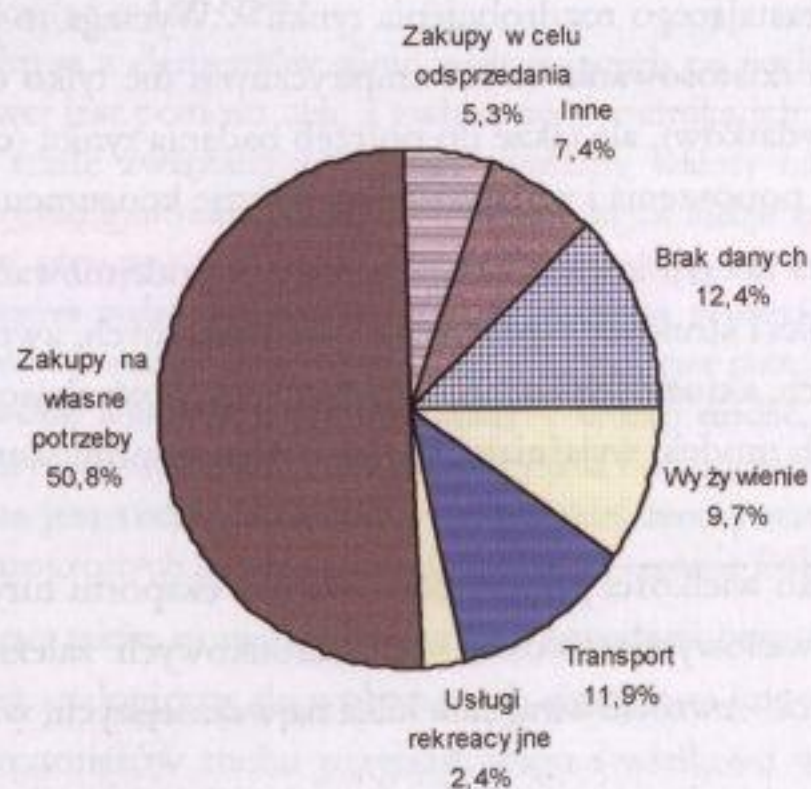
Wyszczególnienie	Niemcy	Czechy	Słowacja	Białoruś	Ukraina	Litwa	Rosja	Pozostałe	Ogółem
Razem	41	12	12	76	92	76	75	51	41*
Liczba osób:									
samotnie	75	15	16	104	134	91	87	63	65
z rodziną, znajom.	28	10	10	68	63	68	70	36	29
Cel podróży:									
przejazd tranzyt.	46	11	17	87	120	99	81	47	74
turyst./prywat.	45	11	11	67	87	61	71	58	38
służb./handlowy	28	16	23	90	84	81	79	49	35
Środek transportu:									
samolot	56	-	-	-	-	47	-	48	52
samochód osob.	42	11	12	73	62	62	75	50	39
samochód ciężar.	26	13	19	153	216	124	76	140	127
kolej	21	-	-	-	-	-	-	-	21
prom/statek	-	-	-	-	-	-	-	53	53
autokar	100	11	-	-	-	-	-	-	77
pieszo/rower	21	12	11	-	26	-	-	-	13

* Średnia ważona

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 roku

Wydatki odwiedzających jednodniowych w dalszym ciągu są w znaczącej części przeznaczone na zakupy (56,1%) i mają wyraźnie zaopatrzeniowy charakter, tak jak w roku poprzednim.

Rys. 19. Struktura wydatków odwiedzających jednodniowych w 2001 roku (w %)

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2000 roku

7.4. Czynniki determinujące wielkość i strukturę wydatków

Wielkość wydatków ponoszonych przez turystów zagranicznych jest podstawową zmienną pozwalającą dokonać ekonomicznej oceny opłacalności turystyki przyjazdowej. Analizując tę zmienną należy brać pod uwagę rosnącą złożoność zarówno popytu, jak i podaży turystycznej, pojawianie się i nasilanie wciąż nowych czynników determinujących coraz bardziej zróżnicowane zachowania konsumentów.

Wodejko dzieli czynniki określające ostateczną wielkość wpływów z tytułu eksportu produktu turystycznego na cztery podstawowe grupy: położenie geograficzne kraju recepcyjnego, ruch i jego strukturę, poziom wydatków turystów i ich strukturę oraz przeciętny czas pobytu turystów³⁹. Wydaje się, że wymienione czynniki można dodatkowo podzielić na te, które wpływają na sam fakt podjęcia decyzji konsumentów o podróży do danego regionu (kraju), oraz te, które motywują (zachęcają, sprzyjają) do poniesienia większych lub mniejszych wydatków.

Grupy czynników uznane za najważniejsze, zarówno w jednym jak i drugim ujęciu, obejmują szereg motywacji i determinant o charakterze psychospołecznym, demograficznym, kulturowym, a także – może przede wszystkim – ekonomicznym. W praktyce czynniki te mają jednak z reguły charakter wieloaspektowy i rzadko występują w czystej postaci. Ponadto niektórzy autorzy coraz częściej zwracają uwagę, że decyzje podejmowane przez turystów nie są w aż tak dużym stopniu wynikiem zrationalizowanego namysłu, jak się powszechnie sądzi, i to mimo pełnej wiedzy i świadomości wyboru. Wydatki poniesione na turystykę nie są zatem w tak prosty sposób włączone w zrutynizowane wzory zachowań konsumpcyjnych, jak szereg innych wydatków, zwłaszcza tych podejmowanych na co dzień⁴⁰. Pociąga to za sobą poważne trudności w ich przewidywaniu. W rezultacie tych zjawisk analiza rynku powinna się stawać coraz bardziej kompleksowa, wymaga coraz to nowych, bardziej wyrafinowanych narzędzi, a najczęściej dotychczas stosowana charakterystyka konsumentów, z uwzględnieniem takich atrybutów jak miejsce zamieszkania, wiek, typ wykorzystywanej bazy noclegowej itp., staje się niewystarczająca. W literaturze coraz częściej zwraca się uwagę na konieczność prowadzenia analizy wieloczynnikowej, pozwalającej dopasować zastosowane narzędzia i metody do zróżnicowanego profilu konsumentów i do wzrastającego rozdrobnienia rynku⁴¹. Wymaga to jednak odpowiedniego materiału źródłowego, a zatem dostosowania badań empirycznych nie tylko do potrzeb statystyki turystyki (wielkość i struktura wydatków), ale także do potrzeb badania rynku (czynniki determinujące poziom wydatków, miejsce ich ponoszenia i wpływające na decyzje konsumentów).

Mimo świadomości stopnia skomplikowania decyzji konsumentów w kwestii podejmowania podróży turystycznych, ich kierunków oraz wielkości i struktury wydatków z tym związanych, zwraca się uwagę – nie tylko w Polsce – na brak poważnych, aktualnych badań empirycznych, pozwalających na sformułowanie nowych bądź weryfikację starych modeli, wyjaśniających wszystkie determinanty tego procesu⁴².

Omawiając ekonomiczne determinanty zmian wielkości przychodów z tytułu eksportu turystycznego warto jednak – mając świadomość ich wielowymiarowości, wielokierunkowych zależności i trudności z ich wyodrębnieniem w czystej postaci – zwrócić uwagę na kilka najważniejszych, wzajemnie ze sobą powiązanych:

³⁹ S. Wodejko: *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*. Warszawa, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa 1998, s. 108.

⁴⁰ J. Swarbrooke, S. Horner: *Consumer Behaviour in Tourism*. Oxford Butterworth-Heinemann 1999, s. 51 i nast.

⁴¹ E. A. Perez, C. J. Sampol: *Tourism Expenditure for Mass Tourism Markets*. *Annals of Tourism Research* 2000 vol 27, nr 3, s. 624 i nast.

⁴² Jw., s. 85 i nast.

- sytuację gospodarczą w krajach, które w największym stopniu generują ruch turystyczny,
- poziom, strukturę i dynamikę zmian cen w kraju recepcyjnym,
- poziom inflacji,
- kursy wymiany waluty narodowej,
- relacje cen usług turystycznych (ale nie tylko) w kraju recepcyjnym do cen w krajach konkurujących w danym segmencie usług.

Sytuacja gospodarcza w krajach, które w największym stopniu generują ruch turystyczny, wydaje się jednym z podstawowych czynników determinujących wielkość popytu zgłaszanego przez ich obywateli na międzynarodowym rynku turystycznym. Jest oczywiste, że (...) *w interesie państwa recepcyjnego leży dołożenie starań, aby w ruchu przyjazdowym największy udział mieli odwiedzający o wysokiej stopie życiowej w miejscu stałego zamieszkania. Ich wydatki w miejscu czasowego pobytu będą większe, ale pod warunkiem, że umożliwi się im dokonywanie takich wydatków poprzez odpowiedni poziom zagospodarowania turystycznego*⁴³. Zmiany sytuacji gospodarczej w krajach generujących ruch turystyczny, niekorzystne tendencje recesyjne – wywołują obniżenie popytu, zarówno w wymiarze rzeczowym (liczba zakupionych usług), jak i wartościowym (wysokość wydatków).

Tendencje te nie zawsze są jednak tak klarowne i w sposób oczywisty tak jednokierunkowe, jak by się to mogło wydawać. Przykładem może być ogromne zainteresowanie wyjazdami zagranicznymi wśród mieszkańców Polski na początku lat dziewięćdziesiątych, nie korelujące z poziomem ekonomicznym kraju i nie dające się wyjaśnić aż tak gwałtownym wzrostem gospodarczym i wysoką stopą życiową obywateli. W tym wypadku przyczyny miały w oczywisty sposób charakter pozaekonomiczny: były związane z liberalizacją międzynarodowego ruchu turystycznego i chęcią „odrobienia strat” w zakresie zwiedzania świata. Jako przykład może tu posłużyć sytuacja na rynku brytyjskim w latach dziewięćdziesiątych. W pięcioleciu 1991 - 1995 liczba wyjazdów zagranicznych Brytyjczyków, tradycyjnie przyzwyczajonych do wypoczywania poza obszarem Wielkiej Brytanii, wzrosła o 31% pomimo ewidentnych zjawisk recesyjnych w kraju. Wzrosła również łączna wielkość wydatków poniesionych za granicą (aż o 160,62⁴⁴).

Jednym z elementów silnie wpływających na wielkość i strukturę wydatków w turystyce międzynarodowej jest poziom cen, a zwłaszcza dynamika ich zmian, determinująca poziom inflacji. Z reguły jest on ściśle związany z kursem wymiany waluty narodowej. Z ekonomicznego punktu widzenia *najatrakcyjniejszym celem podróży międzynarodowych będzie zawsze kraj znajdujący się w stanie ostrej inflacji, gdyż najczęściej idzie ona w parze z deprecjacją (...) waluty narodowej. Ta z kolei zazwyczaj wiąże się z relatywnym wzmocnieniem walut zagranicznych (...). Oznacza to, że turyści zagraniczni dysponujący tzw. silną walutą mogą pozwolić sobie na zakup usług turystycznych o najwyższym standardzie po niezwykle niskich cenach, dokonując codziennie niewielkiej wymiany posiadanych dewiz*⁴⁵. Warto dodać, że ta atrakcyjność zakupów dotyczy nie tylko usług turystycznych, ale także innych dóbr i usług nabywanych przez turystów w odwiedzanym kraju. Uwaga ta jest szczególnie istotna w polskiej rzeczywistości gospodarczej, gdyż znacząca część wydatków ponoszonych przez cudzoziemców na terenie Polski jest od lat przeznaczana na zakupy.

Warto także zauważyć, że wpływ aprecjacji (wzrostu siły nabywczej) waluty narodowej na turystykę jest analogiczny do wpływu tych zjawisk na import i eksport. Z jednej strony jest on niekorzystny dla rozmiarów ruchu przyjazdowego i wielkości wpływów dewizowych, z drugiej zaś powoduje wzrost zainteresowania obywateli danego kraju relatywnie tanimi wyjazdami zagranicznymi. Obie te tendencje oddziałują niekorzystnie na lokalny rynek turystyczny. Mocna waluta narodowa powoduje,

⁴³ S. Wodejko: *Ekonomiczne zagadnienia turystyki...*, op. cit., s. 109.

⁴⁴ J. Swarbrooke; S. Horner: *Consumer Behaviour...*, op. cit., s. 130 i nast.

⁴⁵ M. Kachniewska, *Zmiany kursów walut.. Rynek Turystyczny 1999 nr 6 (119)*, s. 14 – 15.

że turyści przyjeżdżający do Polski muszą ponosić większe koszty podróży i pobytu, jeśli przeliczą je na własne waluty; często rezygnują zatem z przyjazdu, wybierając kierunki bardziej konkurencyjne cenowo lub ograniczają zakres wydatków do niezbędnych. Z kolei obywatele polscy coraz częściej zastanawiają się nad wyborem między zakupem relatywnie drogich usług na terenie kraju a konkurencyjnymi cenowo wyjazdami zagranicznymi. Sytuacja taka miała miejsce zarówno w 2001 roku, jak i w pierwszej połowie roku 2002.

Rys. 20. Zmiany kursów USD i EUR w ciągu 2001 roku (w PLN)

Źródło: na podstawie średnich kursów walut NBP

Zjawisko wpływu zmian kursów walut na wielkość międzynarodowego ruchu turystycznego i związanych z tym wydatków warto także prześledzić na kilku innych przykładach, które można było obserwować w ostatnim dziesięcioleciu. Na przykład wzrost siły nabywczej japońskiego jena, który miał miejsce w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, spowodował w pięcioleciu 1991 - 1995 spadek liczby przyjazdów turystów zagranicznych do tego kraju o ponad 10% i spadek przychodów dewizowych z tego tytułu aż o 28,8%. Zanotowano wówczas równoczesny wzrost liczby wyjazdów Japończyków za granicę (o blisko 46%)⁴⁶. Podobny mechanizm, aczkolwiek o odwrotnym kierunku oddziaływania, zaobserwowano w krajach Azji Południowo-Wschodniej w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, podczas tzw. kryzysu azjatyckiego. Deprecjacja walut narodowych wywołała reakcję odwrotną, a mianowicie relatywny spadek kosztów podróży i pobytu w tym regionie, skutkujący wzrostem liczby przyjazdów. Tak więc liczba przyjazdów do Tajlandii wzrosła w latach 1996 - 2000 o blisko 29%, przy czym dotyczyło to zarówno wizyt z rynków europejskich (wzrost liczby przyjazdów o 24%) i azjatyckich (wzrost o 16%), jak z rynku amerykańskiego (wzrost o 34%). Korzystne zmiany wielkości ruchu turystycznego zanotowano także w innych krajach, aczkolwiek zmiany te były przesunięte w czasie o dwa, trzy lata (np. w Hongkongu i Malezji tendencje wzrostowe notuje się dopiero od 1999 r.).

Ceny usług turystycznych na rynkach azjatyckich spadły jednak tak znacznie, że wzrost liczby przyjazdów nie zrekomensował spadku wielkości wpływów dewizowych; w Tajlandii dopiero w 2000 roku osiągnięto przychody z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej na poziomie zbliżonym do roku 1995⁴⁷. Warto podkreślić – na podstawie analizy długookresowych zależności między zmia-

⁴⁶ J. Swarbrooke, S. Homer: *Consumer Behaviour in Tourism...*, op. cit., s. 129 - 130.

⁴⁷ *Compendium of Tourism Statistics. 2001 Edition...*, op. cit., s. 182, *Tourism Highlights 2001, Preliminary Results...*, op. cit.

nami kursu walut a eksportem turystycznym – że deprecjacja waluty w większym stopniu wpływa na zmiany wielkości ruchu przyjazdowego niż na zmiany wysokości ponoszonych wydatków. A zatem korzyści płynące z rosnącej liczby przyjezdnych nie są tak duże, aby pokryć straty wynikające ze spadku cen. Na skutek zmian kursów walut przyjeżdża więcej uczestników tzw. turystyki masowej, najszybciej reagujących na zmiany cen. Podkreśla to również M. Kachniewska, która pisze, że (...) *względna zmiana kosztów (a co za tym idzie – cen) oddziałuje głównie na podróże wypoczynkowe (wakacyjne). Podróże służbowe, motywujące i w interesach nie wykazują tak silnej wrażliwości cenowej*⁴⁸. W wypadku Polski odpowiednikiem *turystyki masowej* z rynków wschodnich, najbardziej i najszybciej reagującej na zmiany kursów walut, są przyjazdy po zakupy – zarówno na własne potrzeby, jak i w celu odsprzedaży. W 2001 roku wysokość wydatków osób deklarujących chęć dokonania zakupów na sprzedaż spadła w stosunku do roku poprzedniego o prawie jedną trzecią. W tym samym czasie wydatki osób odwiedzających Polskę w celach służbowych wzrosły o blisko 5%.

Jeśli chodzi o reakcję międzynarodowego ruchu turystycznego na zmiany kursów walut, nawet te krótkookresowe, wydaje się, że podobna sytuacja miała również miejsce w 2001 roku w Polsce. Liczba wizyt znacząco zmalała – zarówno z tych państw, których obywatele przyjeżdżają głównie po zakupy, jak i z innych. Dość spektakularną reakcję na zjawisko zmiany kursów zanotowano w połowie 2001 roku w odniesieniu do przyjazdów z Ukrainy do Polski. Na skutek chwilowego spadku wartości złotego w relacji do dolara zaobserwowano wówczas nie tylko wzrost liczby przyjazdów z tego kraju, ale i wydatków poniesionych na zakupy w strefach przygranicznych. Gwałtownie wzrosło również saldo obrotów niesklasyfikowanych, obrazujące przede wszystkim saldo obrotów kantorowych⁴⁹. Tak szybka i silna reakcja jest z reguły możliwa tylko w przypadku wymiany turystycznej z krajami sąsiedzkimi, a w relacjach Polski i Ukrainy jej „natychmiastowość” wynika ponadto z mocnych powiązań gospodarczych i zaopatrzeniowego charakteru części wizyt Ukraińców w Polsce.

Należy zwrócić uwagę na niebezpieczeństwo upraszczania analizy opłacalności turystyki przyjazdowej, koncentrowania się na liczbie przyjazdów i wielkości średnich wydatków, z pominięciem struktury tego ruchu i reakcji poszczególnych segmentów rynku na zmiany kursów walut i cen. Tymczasem znaczny odsetek przyjeżdżających do Polski to osoby o niskich lub bardzo niskich wydatkach, co niekorzystnie oddziałuje na ogólną opłacalność przyjazdowego ruchu turystycznego i skutkuje niewielkim wkładem w łączną sumę wpływów dewizowych. Siła nabywcza tego typu klienteli, najbardziej wrażliwej na zmiany cen i kursów walut, jest ograniczona, jej wkład w rozwój ekonomiczny regionu (kraju) – niewielki lub praktycznie żaden, otwarte pozostaje zatem pytanie o opłacalność obsługi tego segmentu rynku. Na drugim krańcu skali znajdujemy stosunkowo niewielką grupę klientów o wysokich i bardzo wysokich wydatkach, mało z kolei wrażliwą na zmiany cen wywołane wahaniami kursów walut. Strategie rozwoju produktów turystycznych powinny zatem brać pod uwagę ten element opłacalności eksportu turystycznego, uwzględniać poziom wydatków ponoszonych przez klientów z poszczególnych segmentów rynku. Dotyczy to zwłaszcza działań promocyjnych podejmowanych przez administrację publiczną. *Państwo recepcyjne powinno podjąć takie działania, aby odwiedzający nie ograniczali swoich wydatków do tego, co jest niezbędne. Baza towarzysząca musi być na tyle rozwinięta i zróżnicowana, aby w ogólnej kwocie wydatków jak największy był udział sum przeznaczanych na to, co wiąże się z bazą towarzyszącą. Jeśli ten warunek nie jest spełniony, to w praktyce stosowana jest często polityka wysokich cen, szczególnie w bazie noclegowej. Nie prowadzi ona do uzyskiwania optymalnych korzyści z eksportu usług turystycznych*⁵⁰.

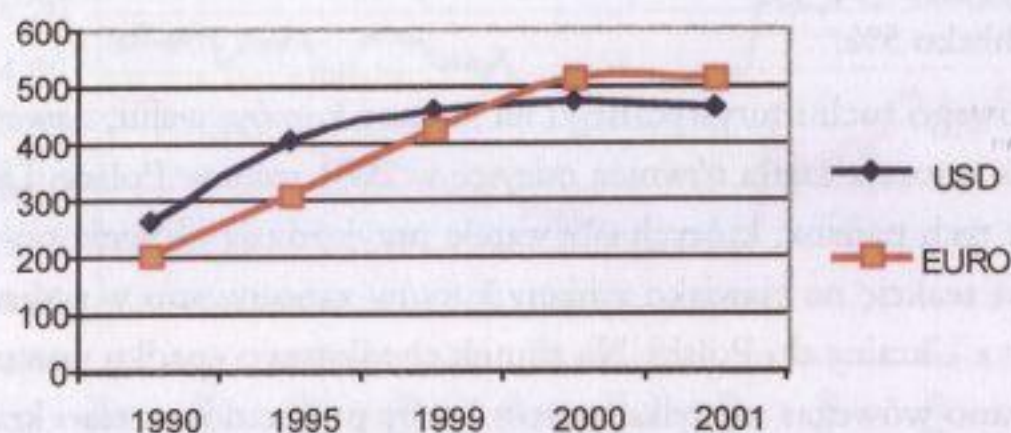
⁴⁸ M. Kachniewska: *Zmiany kursów...*, op. cit., s. 15.

⁴⁹ P. Maciejewicz: *Przyjeżdża Ukraińiec na zakupy*, op. cit..

⁵⁰ S. Wodejko: *Ekonomiczne zagadnienia...*, op. cit., s. 110.

Na marginesie warto dodać, że relatywne zmiany wielkości przychodów z turystyki przyjazdowej zależą nie tylko od kursu waluty narodowej względem innych, ale także od sposobu dokonywania przeliczeń, uwzględnienia cen bieżących lub stałych oraz od wybranej do tego celu waluty. Dla porównań międzynarodowych najczęściej stosowaną walutą jest dolar amerykański. Jego kurs względem innych walut nie jest jednak stały co powoduje, że zmiany wyrażane w innych walutach (np. w euro) mogą być zupełnie inne⁵¹. Jako przykład mogą tu posłużyć dane WTO o globalnych przychodach z tytułu turystyki międzynarodowej w latach 1990 – 2001, oszacowane w Euro i USD.

Rys. 21. Globalne przychody z turystyki w latach 1990 - 2001 (w mld)

Źródło: *Tourism proves as a resilient and stable economic sector*. <http://world-tourism.org>

Z rysunku 21 wynika, że aprecjacja USD w stosunku do euro, która miała miejsce w 2001 roku⁵², wpłynęła na zupełnie inną ocenę zmian przychodów szacowanych w każdej z walut, zarówno w cenach bieżących, jak i stałych. Tak więc przychody w 2001 roku, liczone w cenach bieżących w USD spadły o 2,6%, liczone w euro – wzrosły o 0,5%. W cenach stałych, skorygowanych o poziom inflacji, spadły w USD o 5,2%, w euro – tylko o 2,1%. W dłuższym okresie takie wykorzystywanie różnic kursów walut zaciemnia obraz zmian i często służy manipulowaniu wskaźnikami obrazującymi ich poziom i kierunek.

Analizując ekonomiczne czynniki determinujące wielkość i strukturę wydatków warto raz jeszcze podkreślić ich wielowymiarowość, współzależność i współwystępowalność z innymi, także z tymi o charakterze pozaekonomicznym. Na przykład atrakcyjność turystyczna Francji i jej popularność zapewniły temu krajowi podwojenie przychodów dewizowych na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, pomimo ogólnoświatowych zjawisk recesyjnych i silnego franka francuskiego. Dopiero rok 1995, a następnie 1997 przyniosły spadek przyjazdów i przychodów, wynikający z połączenia przyczyn ekonomicznych (m.in. dewaluacja walut krajów konkurujących na rynku turystycznym z Francją – włoskiego lira i hiszpańskiej pesety) i politycznych (zamachy bombowe w Paryżu w 1995 r.).

⁵¹ Por. także M. Kachniewska: *Zmiany kursów...*, op. cit., s. 14.

⁵² W 2000 r. wartość dolara wynosiła 1,08 euro, a w 2001 – już 1,12. Za: *Tourism proves as a resilient and stable economic sector*. [Http://world-tourism.org](http://world-tourism.org)

8. Cele, motywy i formy przyjazdów turystów do Polski w 2001 roku

W niniejszym rozdziale przedstawiamy podstawowe informacje charakteryzujące przyjazdy turystów zagranicznych do Polski w 2001 roku. Zmiany w porównaniu z poprzednim rokiem oznaczono w tabelach w następujący sposób:

znak "+" oznacza nieznaczny wzrost (od 3 do 5 pkt%),
znak "++" oznacza większy wzrost (o ponad 5 pkt%),
znak "-" oznacza nieznaczny spadek (od 3 do 5 pkt%),
znak "--" oznacza większy spadek (o ponad 5 pkt%),
brak znaku oznacza brak istotnych zmian.

8.1. Długość pobytu

W 2001 roku przeciętna długość pobytu zmniejszyła się do 4,5 noclegu. Niemcy gościli w Polsce nieco dłużej niż w 2000 roku (wzrost do 5,3 noclegu), zaś średnie długości pobytu turystów z pozostałych krajów nieznacznie spadły. Długość pobytu turystów zza wschodniej granicy pozostaje na niskim poziomie i w 2001 roku zmalała do 3,1 noclegu.

Najdłużej przebywali w Polsce turyści z następujących krajów: Stanów Zjednoczonych, Włoch, Słowacji, Czech, Węgier, Austrii, Francji, Belgii, W. Brytanii, Holandii.

Tab. 18. Długość pobytu w Polsce

	Ogółem	Niemcy	Wsch. sąsiedzi	Reszta Europy	Poza Europą
1 do 3 noclegów	46,4%	29,5% --	67,1% --	27,5%	9,3%
4 do 7 noclegów	37,9%	50,7% +	25,3% ++	49,6%	43,9% -
8 do 28	15,3%	19,8%	7,2%	22,9%	39,7% +
Dłużej	0,5%	0,1%	0,3%	0,0%	7,1%
Średnia liczba noclegów	4,5 -	5,3 +	3,1 -	5,4 -	10,6 -

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

8.2. Cele pobytu

Na ogół przyjazdów turystycznych do Polski składają się trzy podstawowe segmenty:

- przyjazdy w celach typowo turystycznych (wakacje, wypoczynek),
- przyjazdy służbowe i inne formy turystyki biznesowej,
- odwiedziny u krewnych lub znajomych.

W ciągu ostatnich lat obejmują one po około 20% - 25% ogółu przyjazdów.

Pozostałe cele wizyty w Polsce występują rzadziej, choć w odniesieniu do turystów z niektórych krajów mają dość istotne znaczenie.

Tab. 19. Podstawowe cele pobytu w Polsce

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Turystyka, wypoczynek	25,0%		29,0%	--	17,2%	+	31,8%	-	48,2%	++
Odwiedziny u krewnych lub znajomych	21,4%	+	28,4%	++	16,1%		22,6%	+	27,0%	--
Interesy, sprawy służbo- we	26,4%		26,6%		22,0%	+	41,8%		23,5%	
Dorywcza praca	1,2%		0,3%		2,3%	-	0,1%		0,0%	
Zakupy	10,1%		5,1%		17,5%	--	0,2%		0,9%	
Motywy religijne	0,4%		0,5%		0,5%		0,2%		0,0%	
Odwiedziny w miejscu pochodzenia	0,7%		1,3%		0,5%		0,2%		0,0%	
Tranzyt	9,4%		4,1%		16,2%		1,4%		0,0%	
Inne cele	5,4%		4,7%		7,7%		1,8%		0,3%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Wobec spadku liczby przyjazdów w 2001 roku zmalały wszystkie podstawowe segmenty ruchu przyjazdowego. Jedynie liczba wizyt rodzinno-towarzyskich pozostała na tym samym poziomie.

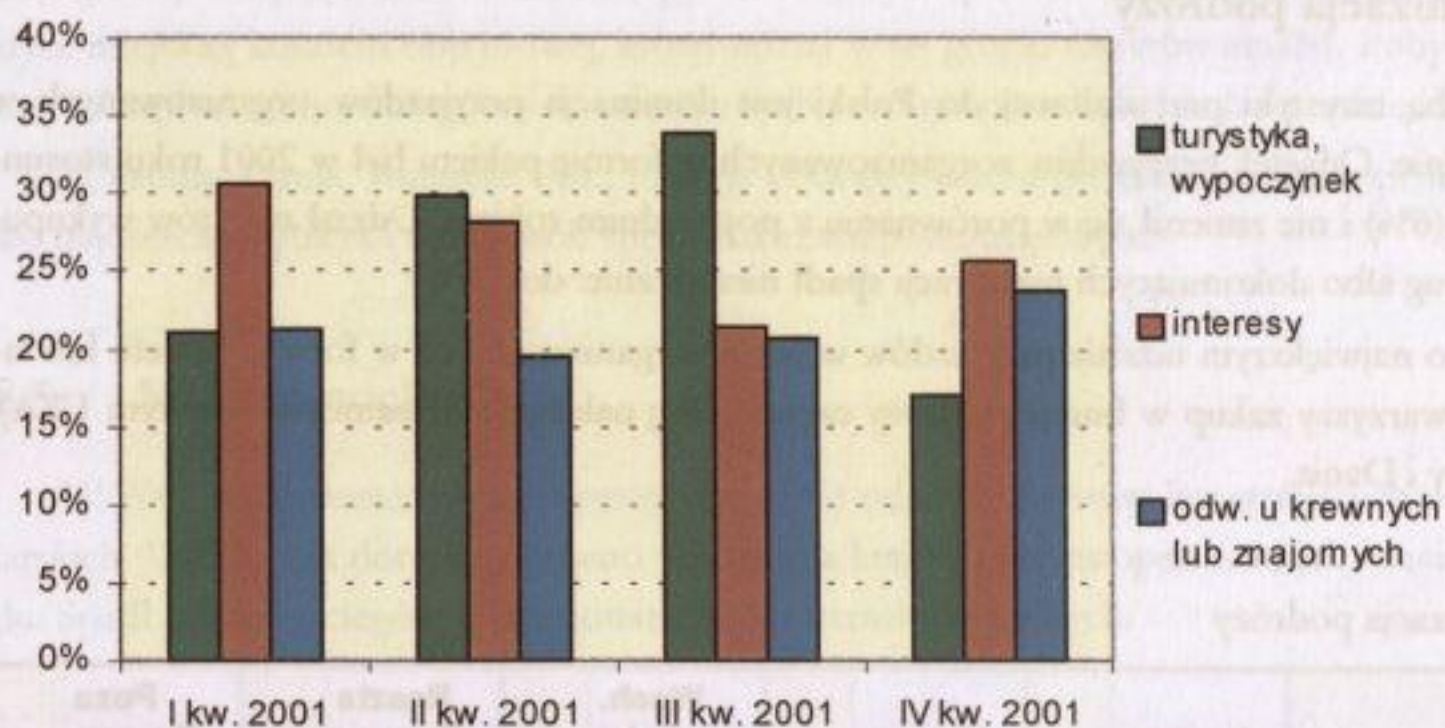
W 2001 roku liczba odwiedzających Polskę w celach typowo turystycznych zmniejszyła się o 10,9% i wyniosła około 3,9 mln. O 31,8% spadła liczba turystów przyjeżdżających na zakupy, a o 16,2% – liczba podróży służbowych i w interesach.

Wielkość szeroko pojętej turystyki biznesowej podlega wahaniom. W niektórych grupach krajów wahania te są większe niż ogółem. W latach 1997 - 2001 obserwuje się regularny wzrost udziału przyjazdów biznesowych z krajów Europy Zachodniej.

Przyjazdy na zakupy od kilku lat wykazują tendencję spadkową, co odnotowujemy również w 2001 roku.

- Do krajów o największym udziale przyjazdów typowo turystyczno-wypoczynkowych należą: Węgry, Słowacja, Czechy, Szwecja, Belgia, Włochy, Francja i Dania.
- Odwiedziny u krewnych lub znajomych charakteryzują przyjazdy z Ameryki Północnej, Czech, Niemiec, Francji, Słowacji i Holandii.
- Szczególnie duży odsetek przyjazdów w interesach i sprawach służbowych wykazują: Austria, Wielka Brytania, Włochy, Szwecja, Belgia, Dania, Holandia i Francja.

Rys. 22. Zróżnicowanie podstawowych celów pobytu według kwartałów

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2000 i 2001 r.

Analiza celów pobytu w ujęciu kwartalnym wykazuje godne uwagi zróżnicowanie. Odwiedziny u krewnych i znajomych są rozłożone równomiernie w ciągu roku, z lekką tylko przewagą czwartego kwartału, przyjazdy zaś typowo turystyczne i turystyka biznesowa w naturalny sposób zależą od pory roku: turystyka przeważa w lecie i – w mniejszym stopniu – na wiosnę; okresem o największym udziale turystyki służbowej jest pierwszy kwartał i – w mniejszym stopniu – czwarty kwartał.

Posługując się ogólną nazwą „turystyka biznesowa” lub „przyjazdy w sprawach służbowych” musimy być świadomi, że jest to kategoria wewnętrznie zróżnicowana, a co więcej, jej struktura przedstawia się odmiennie dla różnych grup turystów wyróżnionych ze względu na kraj pochodzenia.

Tab. 20. Struktura przyjazdów w interesach

	Ogółem	Niemcy	Wsch. sąsiedzi	Reszta Europy	Poza Europą
Udział w targach i wystawach	14,0% +	15,0% +	9,6%	19,3% ++	3,4% +
Udział w kongresie, konferencji	19,5%	27,9% +	6,9% -	29,7% +	31,1%
Samodzielne interesy	29,2%	13,5% --	44,1% ++	22,0% --	33,7% ++
Interesy w imieniu firmy	16,6% --	16,3% -	16,1% --	18,8%	19,3% --
Transport	9,9%	16,3%	9,3%	4,8%	2,0%
Inne służbowe	7,1%	6,4%	10,9% +	2,5%	6,2% +
Brak danych	3,6%	4,6%	3,2%	2,9%	4,2%

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

(100% - ci, którzy wskazali "interesy, sprawy służbowe" jako główny cel przyjazdu)

8.3. Organizacja podróży

Trwałą cechą turystyki przyjazdowej do Polski jest dominacja przyjazdów organizowanych w pełni samodzielnie. Odsetek przyjazdów zorganizowanych w formie pakietu był w 2001 roku stosunkowo skromny (6%) i nie zmienił się w porównaniu z poprzednim rokiem. Udział turystów wykupujących część usług albo dokonujących rezerwacji spadł nieznacznie: do 11%.

Do krajów o największym udziale przyjazdów w pełni zorganizowanych w formie pakietu lub takich, którym towarzyszy zakup w biurze podróży części usług należą: kraje zamorskie (w tym USA), Szwecja, Niemcy i Dania.

Tab. 21. Organizacja podróży

	Ogółem	Niemcy	Wsch. sąsiedzi	Reszta Europy	Poza Europą
Pakiet	6,2%	9,0%	1,9%	4,8%	45,7%
Część usług	2,4%	2,4%	2,2%	3,5%	0,0%
Tylko rezerwacja	8,7%	9,6%	8,0%	10,0%	12,3%
Samodzielnie	82,5%	78,7%	87,7%	81,7%	41,9%
Brak danych	0,2%	0,3%	0,2%	0,1%	0,0%

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

8.4. Typy turystyki: sposoby spędzania czasu podczas pobytu w Polsce

Mimo spadku do 62%, pozycja pobytów w miastach jako głównego sposobu spędzania czasu w naszym kraju jest wciąż dominująca.

Tab. 22. Sposób spędzania czasu podczas pobytu

	Ogółem	Niemcy	Wsch. sąsiedzi	Reszta Europy	Poza Europą
Pobyt w miastach	62,1%	53,7%	59,9%	78,3%	74,5%
Pobyt w górach	1,2%	1,0%	1,3%	0,9%	2,6%
Pobyt nad morzem	1,0%	1,3%	0,8%	0,6%	0,0%
Pobyt w rejonach pojeziernych	1,3%	2,6%	0,4%	1,9%	0,0%
Pobyt na wsi	15,9%	25,3%	12,9%	12,1%	3,4%
Objazd po kraju	11,0%	15,0%	9,7%	5,3%	19,1%
Turystyka aktywna	0,2%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%
Inne	7,2%	0,6%	14,4%	0,4%	0,0%
Brak danych	0,4%	0,5%	0,3%	0,5%	0,7%

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

W 2001 roku zanotowano przesunięcie zainteresowania Niemców w stronę turystyki wiejskiej i objazdowej. Turyści z zachodniej Europy oraz z krajów pozaeuropejskich koncentrowali się na turystyce miejskiej kosztem objazdowej, której udział w tej grupie turystów zmalał. Pobyty wypoczynkowo-wakacyjne w rejonach górskich, pojeziernych i nad morzem były bardzo rzadkie.

Holandia, Dania, Ameryka Płn., Francja i Niemcy należą do krajów, z których turyści stosunkowo najczęściej wybierali ten sposób spędzania czasu podczas pobytu.

8.5. Miejsca noclegów

W 2001 roku zwraca uwagę wzrost (do 47%) odsetka turystów korzystających z obiektów hotelarskich. Wzrost ten dotyczy zarówno turystów z krajów pozaeuropejskich, jak i sąsiadów ze wschodu. Spadł udział noclegów w pensjonatach i kwaterach prywatnych.

Tab. 23. Główne miejsca noclegów

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Hotele, motele itp.	46,6%	++	42,4%		40,7%	++	62,6%		68,3%	++
Pensjonaty	10,0%	--	14,5%		9,1%	--	7,5%		0,0%	
Domy letnie, apartamenty	0,8%		1,0%		0,8%		0,5%		0,0%	
Campingi	0,6%		0,3%		0,8%	-	0,3%		0,0%	
Kwarty prywatne	7,4%	-	10,2%		7,7%	--	4,4%		1,1%	
U rodziny lub znajomych	20,6%		23,5%	++	18,2%		19,8%		29,6%	-
Inne	11,9%		4,7%		21,1%		2,1%		0,9%	
Brak danych	2,2%		3,4%		1,6%		2,8%		0,0%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

- Z noclegów w hotelach, motelach itp. obiektach hotelarskich stosunkowo najczęściej korzystali turyści z następujących krajów: Austrii, Węgier, Słowacji, Włoch, Czech, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Belgii, Francji, a także krajów zamorskich.
- Z kwater prywatnych i noclegów u rodziny lub znajomych częściej niż przeciętnie korzystali turyści z następujących krajów: Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Czech, Rosji, Ukrainy, Holandii, Danii i Belgii.

8.6. Krytykowane aspekty pobytu w Polsce

W 2001 roku do najczęściej krytykowanych aspektów należały: uciążliwości dojazdu (18%), stan sanitarny (17%), wysokie koszty pobytu i niski standard usług (po 14%), stan bezpieczeństwa (13%) oraz dostępność informacji (11%). Bardzo mało uwag krytycznych dotyczyło braku atrakcji turystycznych (2%) oraz złej organizacji podróży (4%).

Ogólny poziom krytycyzmu zmniejszył się: odsetek osób niczego nie krytykujących wzrósł z 16% w 2000 roku do 22% w 2001 roku. Znacznie zmniejszył się udział negatywnych ocen wysokości kosztów pobytu, poprawiła się też ocena stanu bezpieczeństwa. Wzrósł odsetek osób źle oceniających dostępność informacji, nieznacznie pogorszyła się też ocena standardu usług.

Ten ostatni aspekt najgorzej oceniali turyści z krajów zamorskich (w tym USA), Szwecji, Danii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Włoch, Belgii, Austrii i Francja, a zatem krajów istotnych z punktu widzenia rozwoju turystyki przyjazdowej do Polski.

Tab. 24. Co krytykowano w związku z podróżą i pobytem

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Koszty	14,3%	--	8,1%		18,3%	-	11,3%		29,4%	--
Dojazd	17,7%		9,4%		21,0%	++	23,1%		4,7%	
Organizacja podróży lub pobytu	4,3%		1,1%		7,6%		1,3%		0,0%	
Brak atrakcji turystycznych	2,1%		1,6%		2,4%		1,7%		1,5%	
Brak informacji	11,0%	+	13,8%	+	4,3%		19,1%	++	43,8%	++
Niski standard usług	14,1%	+	18,6%		7,4%	+	21,1%		39,8%	+
Stan sanitarny	17,4%		27,0%		9,7%	+	21,7%		24,8%	--
Stan bezpieczeństwa	13,3%	-	19,9%		8,6%	--	15,4%		15,9%	--
Inne	1,4%		1,4%		2,1%		0,1%		0,0%	
Niczego nie krytykowano	22,0%	+	24,1%	-	25,7%	+	13,7%		0,9%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

W 2000 roku po raz pierwszy zapytaliśmy o ocenę bezpieczeństwa publicznego lub, inaczej mówiąc, o poczucie zagrożenia przestępczością. Sprawa ta wysunęła się wówczas na drugie miejsce wśród krytykowanych aspektów pobytu w Polsce. W kolejnym roku ocena stanu bezpieczeństwa uległa poprawie. Zwłaszcza Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie wspominają o tym rzadziej. Jednak nadal co piąty Niemiec i co szósty turysta z pozostałych krajów Europy krytycznie ocenia stan bezpieczeństwa.

Proporcje uwag krytycznych w znacznym stopniu zależą od celu pobytu: koszty pobytu zdecydowanie najczęściej wskazywali turyści tranzytowi, a najrzadziej ci, którzy przyjechali w odwiedziny do krewnych lub znajomych oraz w celach turystyczno-wypoczynkowych. Uciążliwości w dojeździe krytykowali najczęściej turyści biznesowi. Dostępność informacji była niezadowolająca najczęściej dla turystów biznesowych oraz przyjeżdżających na wypoczynek. Stan bezpieczeństwa negatywnie oceniany był najczęściej przez osoby odwiedzające rodziny oraz turystów tranzytowych.

8.7. Liczba wizyt w ciągu roku

Typową cechą turystyki przyjazdowej do Polski jest znaczna wielokrotność wizyt. Oznacza to, że stosunkowo niewiele osób generuje wiele wizyt – ponad 20% badanych odwiedziło Polskę w ciągu 12 miesięcy 5 lub więcej razy. Na kategorię częstych gości składają się głównie Niemcy (średnio cztery wizyty na osobę). Sąsiedzi ze wschodu nieco zmniejszyli częstotliwość przyjazdów, a turyści z Europy Zachodniej – zwiększyli.

W 2001 roku średnia liczba wizyt w ciągu 12 miesięcy była nieco niższa niż rok wcześniej i wyniosła 3,5 na osobę. Wynika z tego, że liczba osób odwiedzających Polskę zmalała w mniejszym stopniu niż liczba przyjazdów.

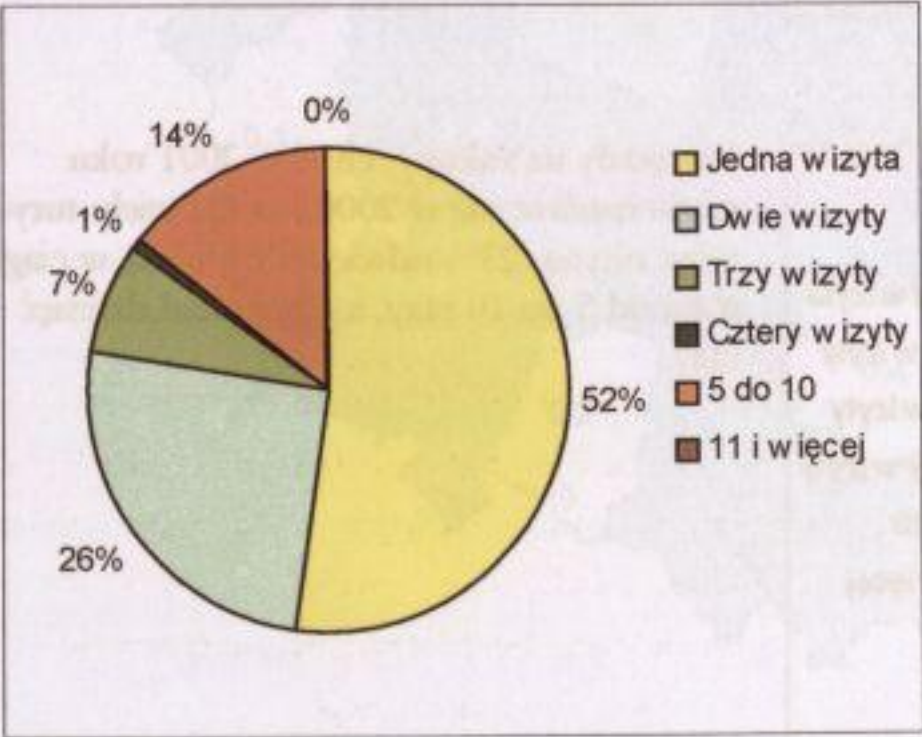
Tab. 25. Liczba wizyt w ciągu 12 miesięcy

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą
Jedna	35,0% +		30,2% +		29,8% ++		46,5%		76,5%
Dwie	28,3% +		24,2%		33,2% ++		23,7%		15,7%
Trzy	10,8%		9,0%		13,4% -		7,4%		4,1%
Cztery	2,3% -		2,6%		2,7% -		1,4%		0,3%
5 do 10	20,1%		31,6%		15,6% -		20,3%		2,9%
11 i więcej	3,4%		2,4%		5,5%		0,6%		0,5%
Średnia liczba wizyt	3,5 -		4,3		3,5 -		3,1 +		1,5

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

To, ile razy turysta odwiedzał Polskę w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy, w dużym stopniu zależy od celu pobytu, co ilustruje poniżej seria wykresów, opartych na badaniach Instytutu Turystyki przeprowadzonych w 2001 roku.

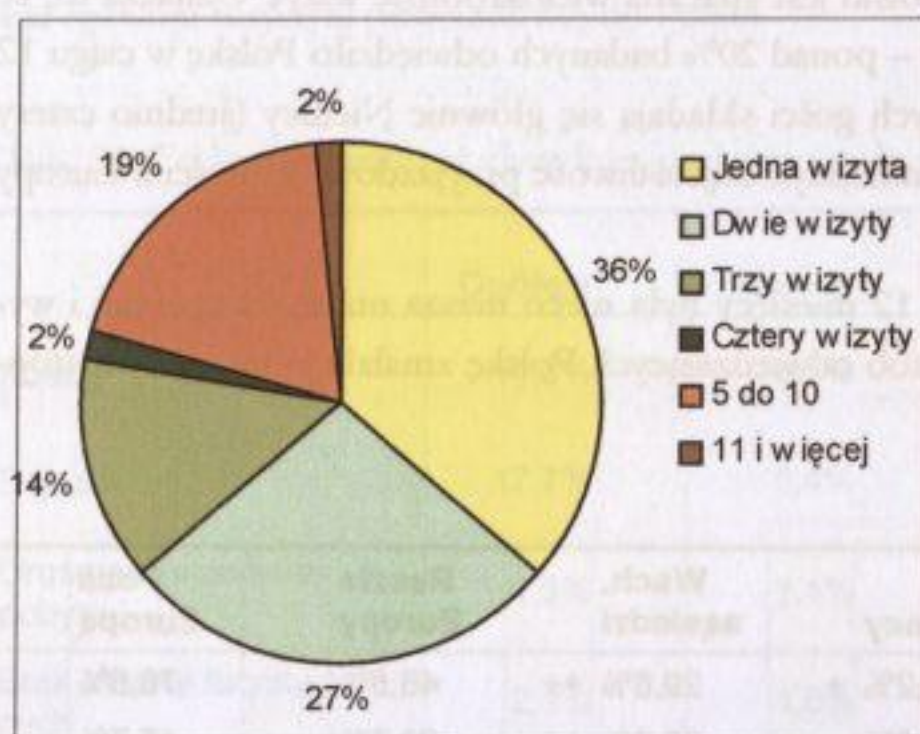
Rys. 23. Turystyka i wypoczynek a częstość wizyt

Jeśli celem ostatniej podróży była turystyka lub wypoczynek, wówczas jest stosunkowo duża szansa, że była to pierwsza wizyta w naszym kraju w ciągu roku.

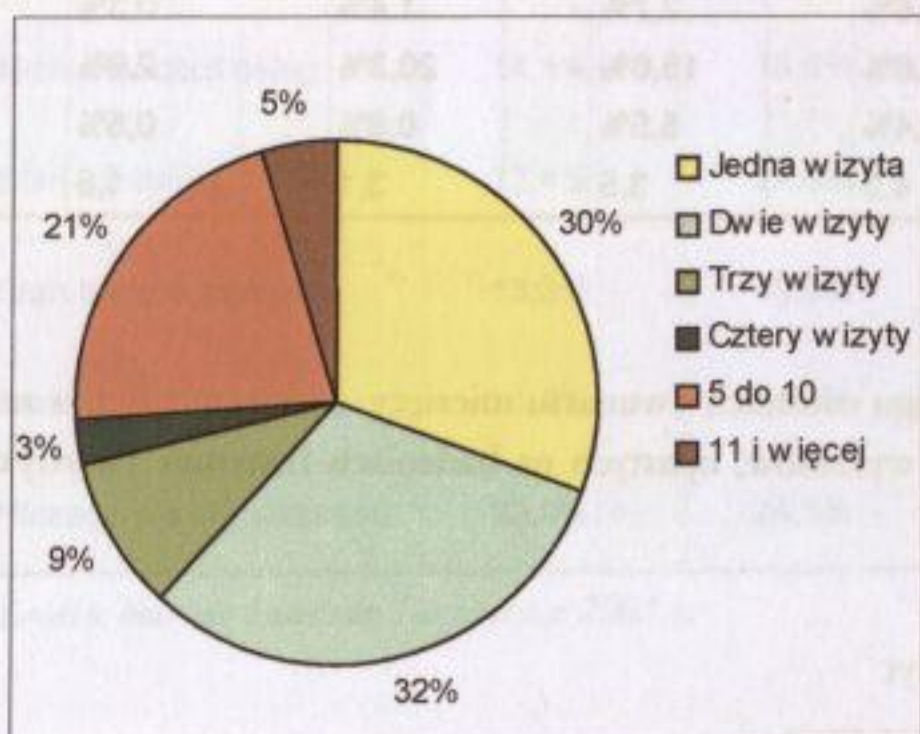

Rys. 24. Odwiedziny u krewnych lub znajomych a częstość wizyt

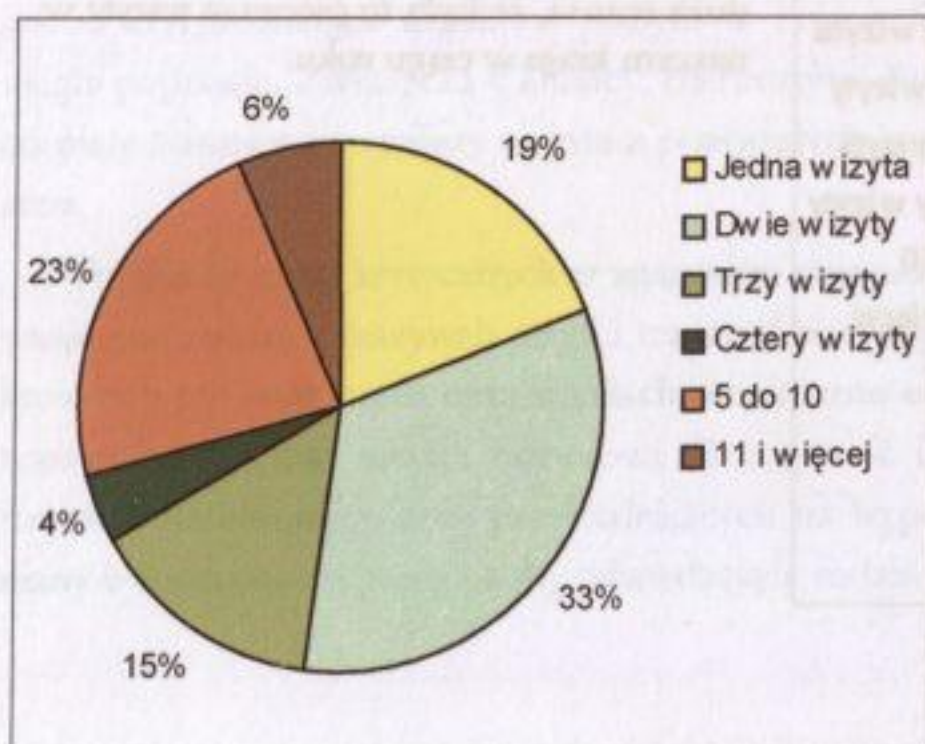
Jeśli turysta przyjechał, by odwiedzić krewnych lub znajomych, była to zazwyczaj jego pierwsza lub druga wizyta w ciągu roku.

Rys. 25. Przyjazdy w interesach a częstość wizyt

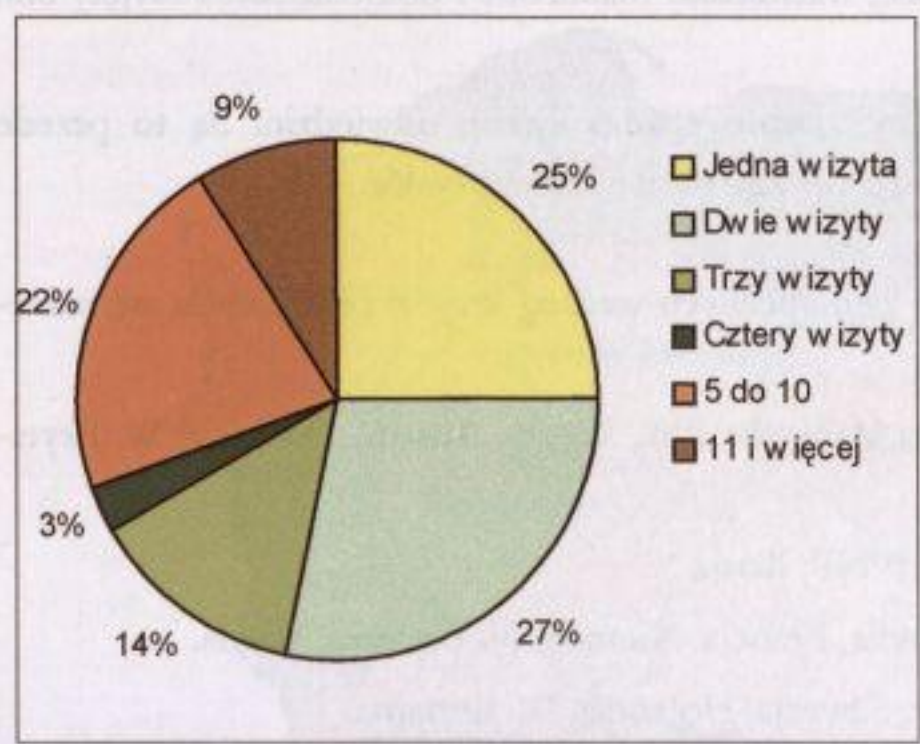
Ci turyści, którzy przyjechali w interesach lub sprawach służbowych, najczęściej odwiedzają Polskę raz albo dwa razy w roku. Wyróżnia się jednak licząca 25% grupa tych, którzy przyjeżdżają 5 lub więcej razy.

Rys. 26. Przyjazdy na zakupy a częstość wizyt

Przyjazdy na zakupy, choć w 2001 roku nieco rzadsze niż w 2000., są dla wielu turystów rutyną. 23% odwiedziło Polskę w ciągu roku od 5 do 10 razy, a 6% ponad dziesięć razy.

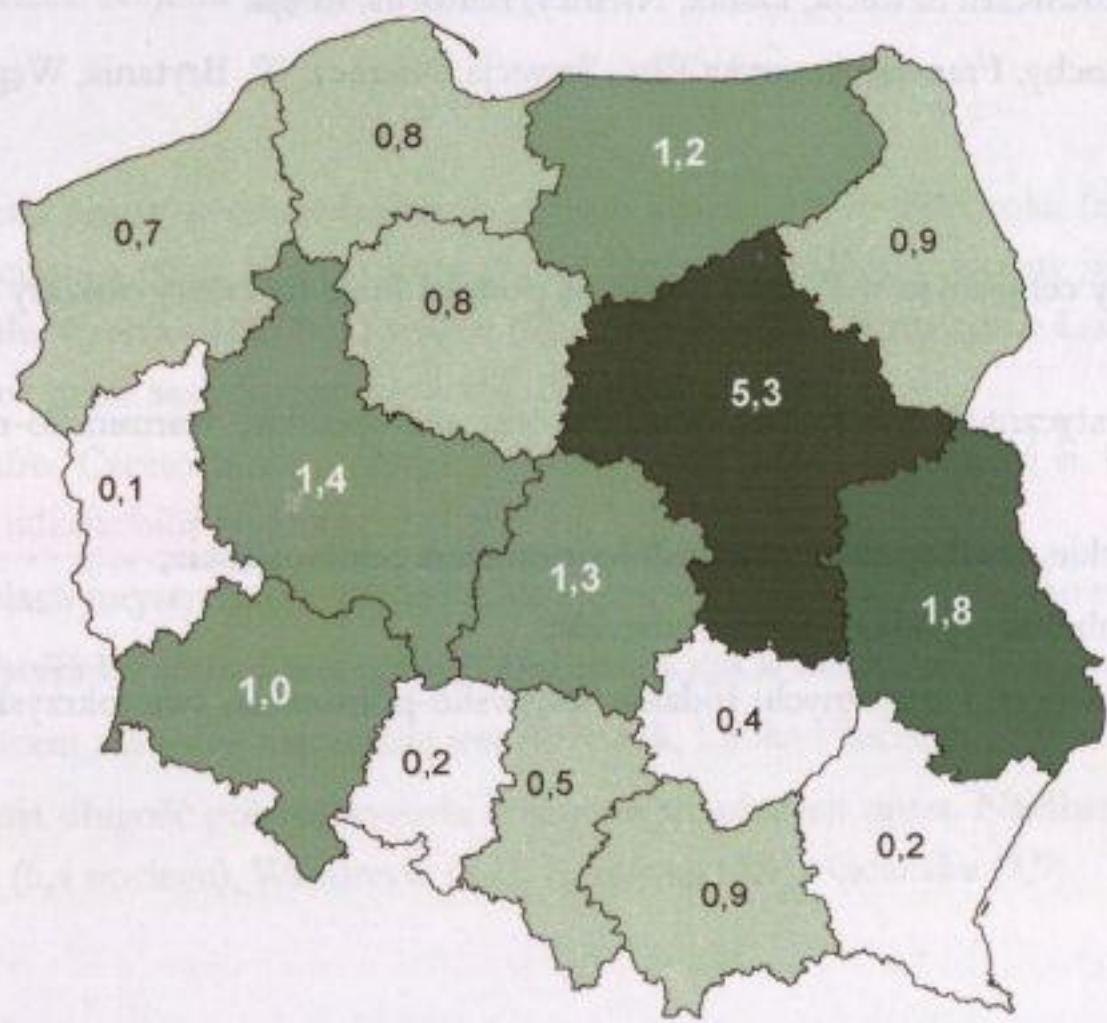
Rys. 27. Podróże tranzytowe a częstość wizyt

Również podróże tranzytowe nie były tak częste jak w 2000 roku, kiedy co trzeci turysta tranzytowy przyjeżdżał od 5 do 10 razy rocznie, a 13% podróżowało po Polsce jeszcze częściej. W 2001 roku odsetki te zmalały, odpowiednio do 22% i 9%.

8.8. Rozmieszczenie terytorialne zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce

Rys. 28. Rozmieszczenie ruchu przyjazdowego turystów według województw w 2001 r.

Źródło: badania i oszacowania Instytutu Turystyki
(Uwaga: niektórzy turyści odwiedzali więcej niż jedno województwo)

Najwięcej turystów zagranicznych przebywało w województwie mazowieckim. Następne z kolei są województwa: lubelskie, wielkopolskie, łódzkie, warmińsko-mazurskie i dolnośląskie. Przyjęły one w ciągu roku po ponad milion turystów.

W wielu województwach w 2001 roku zanotowano spadek liczby odwiedzin. Są to przede wszystkim: podlaskie, wielkopolskie, łódzkie, mazowieckie, śląskie i małopolskie.

Rozmieszczenie terytorialne wizyt turystów zagranicznych według krajów przedstawia się następująco⁵³:

- MAZOWIECKIE: kraje zamorskie, Włochy, Ameryka Płn., Węgry, Austria, Słowacja, W. Brytania, Czechy, Francja.
- LUBELSKIE: Ukraina, Białoruś, inne kraje WNP, Rosja.
- WIELKOPOLSKIE: Szwecja, Dania, Holandia, Francja, Niemcy, W. Brytania, Belgia.
- ŁÓDZKIE: Węgry, Czechy, Dania, Niemcy, Szwecja, Holandia, W. Brytania.
- WARMIŃSKO-MAZURSKIE: Rosja, Niemcy, Litwa, Holandia, Dania, Francja.
- DOLNOŚLĄSKIE: Niemcy, Szwecja, Czechy, kraje skandynawskie.
- MAŁOPOLSKIE: kraje zamorskie, Słowacja, Austria, Włochy, Węgry, W. Brytania, kraje skandynawskie, Francja.
- PODLASKIE: Litwa, Białoruś, inne kraje WNP, Ameryka Płn.
- POMORSKIE: Szwecja, Niemcy, Belgia, Rosja, Holandia.
- KUJAWSKO-POMORSKIE: Belgia, Holandia, Niemcy, Francja, Rosja, W. Brytania, Dania.
- ZACHODNIOPOMORSKIE: Szwecja, Dania, Niemcy, Białoruś, Rosja.
- ŚLĄSKIE: Czechy, Włochy, Francja, Ameryka Płn., Szwecja, Niemcy, W. Brytania, Węgry.

Jeśli uwzględnić główny cel pobytu w Polsce, rysuje się podział kraju na cztery obszary liczące po cztery województwa:

- w celach typowo turystycznych najczęściej odwiedza się: małopolskie, warmińsko-mazurskie, pomorskie i śląskie;
- w interesach: mazowieckie, wielkopolskie, zachodniopomorskie i dolnośląskie;
- na zakupy: podlaskie, lubelskie, podkarpackie i lubuskie;
- w celu odwiedzenia krewnych i znajomych: łódzkie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie i opolskie.

⁵³ Przy nazwie województwa podajemy kraje, z których turyści stosunkowo najczęściej odwiedzali dane województwo.

Rys. 29. Rozmieszczenie ruchu przyjazdowego turystów według województw i celu pobytu

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Odsetki turystów odwiedzających główne miasta były w 2001 roku (z wyjątkiem Wrocławia, Lublina i Krakowa, gdzie obserwujemy spadek liczby odwiedzin) podobne jak w poprzednim. Najwięcej gości miała Warszawa (27%), Kraków (5%), Poznań (5%), a następnie Łódź, Poznań oraz, odwiedzane głównie przez sąsiadów ze wschodu, Białystok i Lublin.

- Kraków, Częstochowę, Gdańsk i Wrocław odwiedzają najczęściej ci, którzy przyjechali do Polski przy udziale biur podróży.
- W celach turystycznych odwiedza się najczęściej Kraków, Częstochowę i Gdańsk.
- Turystyka biznesowa najczęściej realizowana jest w Poznaniu, Warszawie, Łodzi i Katowicach.
- Miejscem zakupów najczęściej jest Białystok, Lublin i Szczecin.

Średnia długość pobytu wzrosła w sześciu z badanych miast. Najdłużej turyści przebywali w Katowicach (5,4 noclegu), Warszawie (5,1), Krakowie (4,4) i Gdańsku (3,9).

Tab. 26. Wizyty turystów zagranicznych w wybranych miastach Polski

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Szczecin	2,0%		2,9%		1,8%		2,2%		0,0%	
Poznań	4,7%		7,5%		2,5%		7,6%	+	1,3%	
Warszawa	27,4%		16,0%		25,6%		41,6%		74,0%	+
Wrocław	2,2%	-	3,4%		1,4%	-	2,7%	-	0,8%	
Lublin	3,8%	-	0,7%		7,1%	-	0,2%		0,8%	
Kraków	5,0%	-	2,4%	-	1,4%	-	10,2%	-	45,0%	+
Gdańsk	3,3%		7,0%		1,2%		3,2%		0,7%	
Łódź	4,7%		5,2%	+	4,0%	-	6,2%	+	1,7%	
Białystok	2,5%		0,4%		4,7%	-	0,5%		0,3%	
Częstochowa	1,2%		1,8%		0,1%		1,9%	-	6,6%	-
Katowice	1,0%		0,7%		0,8%		1,3%		2,3%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Tab. 27. Średnia długość wizyt w wybranych miastach

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Szczecin	2,0		2,6		1,4		1,8		0,0	
Poznań	4,0	+	4,0	+	2,9	+	3,9	+	21,9	+
Warszawa	5,1		4,7	+	5,0		5,1		6,0	
Wrocław	3,6	+	3,5		2,9		4,3	+	4,4	
Lublin	2,5		3,6	+	2,4		5,5	+	8,2	-
Kraków	4,4	+	4,2	+	4,7	+	4,9		3,7	
Gdańsk	3,9	+	4,2	+	2,9	-	3,7	+	5,0	
Łódź	5,1	+	4,8	+	4,4		5,7	+	17,6	+
Białystok	1,5		2,9	+	1,2	-	4,6	+	14,0	+
Częstochowa	1,9		2,6	+	3,2	+	1,1		1,0	
Katowice	5,4	+	6,3	+	2,6		6,8	+	11,6	+

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

8.9. Charakterystyka demograficzna

W 2001 roku ponad 80% przyjezdnych turystów stanowili mężczyźni. Przewaga udziału mężczyzn najsilniej zaznacza się w wypadku sąsiadów ze wschodu. Najliczniej – i był to kolejny rok wzrostu – reprezentowana jest grupa wieku od 35 do 44 lat. Turystów w wieku od 25 do 34 lat było 25,6%, starszych zaś, w wieku od 45 do 54 lat, było 15%, podobnie jak w poprzednim roku. Skrajne grupy wieku: młodzież w wieku od 15 do 24 lat oraz najstarsi (55 i więcej lat) są wśród turystów odwiedzających Polskę stosunkowo nieliczne. Największy udział młodzieży (do 24 lat) stwierdzamy wśród sąsiadów ze wschodu. Wśród turystów z innych krajów udział młodzieży jest bardzo mały.

Niespełna 30% turystów ma wyższe wykształcenie. Lepiej wykształceni niż pozostali są ci, którzy korzystali z usług biur podróży i przyjechali w celach turystycznych. Co dziesiąty turysta deklaruje polskie pochodzenie.

Tab. 28. Płeć

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą
Kobieta	18,2%	-	25,1%		14,5%	-	16,1%	-	25,9%
Mężczyzna	81,4%	+	74,7%		85,0%	+	83,4%	+	74,1%
Brak danych	0,4%		0,2%		0,5%		0,5%		0,0%

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Tab. 29. Wiek

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą
Wiek do 24 lat	3,6%	--	1,4%		3,6%	-	2,0%		26,4% +
25 do 34	25,6%		17,1%		33,1%	-	23,1%		15,9% -
35 do 44	51,1%	++	53,2%		46,8%	++	56,5%		51,6% -
45 do 54	15,1%		22,2%		11,8%		14,5%		5,0% -
55 i więcej	4,4%		6,0%		4,1%		3,9%		1,0%
Brak danych	0,3%		0,1%		0,5%		0,1%		0,0%

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Tab. 30. Poziom wykształcenia

	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Wykształcenie wyższe	28,3%	-	41,0%	-	13,5%	-	46,6%		51,8%	-
Średnie	67,7%	+	55,0%	++	80,8%	+	52,9%		48,2%	+
Podstawowe	3,7%		3,8%		5,2%		0,4%		0,0%	
Brak danych	0,3%		0,2%		0,5%		0,1%		0,0%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

Tab. 31. Inne informacje o turystach

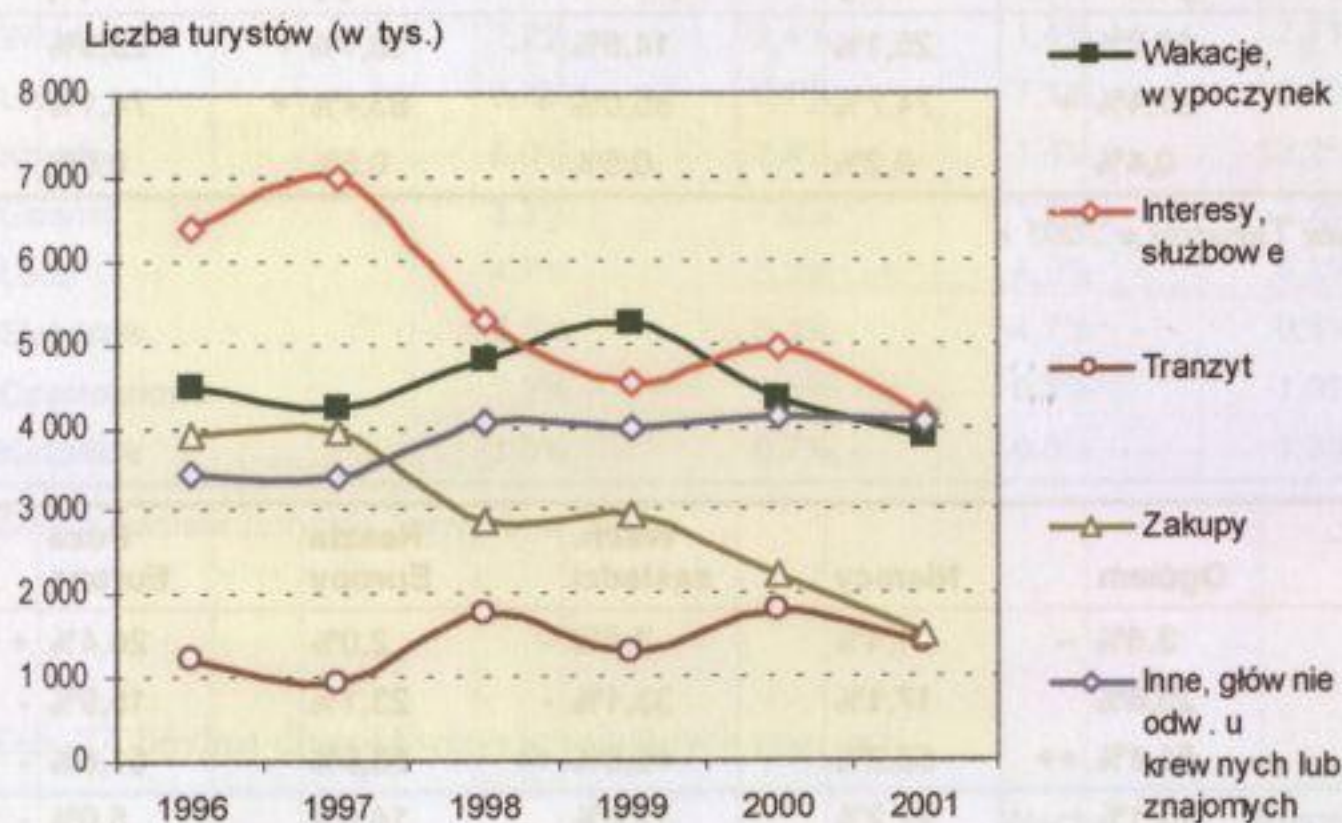
	Ogółem		Niemcy		Wsch. sąsiedzi		Reszta Europy		Poza Europą	
Pracują	89,7%	+	93,5%		86,4%	+	96,6%		70,7%	-
Uczą się	3,4%		1,9%		2,3%		3,4%		28,1%	+
Deklarują polskie pochodzenie	9,9%	-	12,7%	+	8,6%	-	5,5%		26,9%	

Źródło: badania Instytutu Turystyki w 2001 r.

8.10. Segmenty rynku

Podstawowym kryterium wyróżniającym segmenty turystyki przyjazdowej jest główny cel pobytu. Grupy wyróżnione według podstawowej motywacji skłaniającej do podróży różnią się istotnie pod wieloma względami, które należy w tym miejscu bliżej opisać.

Rys. 30. Przyjazdy turystów według podstawowych cech pobytu

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

8.10.1 Przyjazdy w celach turystycznych (ok. 3,9 mln)

Do tej grupy zaliczamy osoby, które przyjechały do Polski w takich celach, jak: wypoczynek, wakacje, zwiedzanie, motywy religijne, odwiedziny miejsca (kraju) pochodzenia. Wielkość tego segmentu ulega wahaniom. Po osiągnięciu maksimum w 1999 roku, kolejne dwa lata przyniosły spadek.

- Przeciętne wydatki na osobę – 136 USD (tyle, co średnia dla ogółu).
- Średnia długość pobytu – 5,9 noclegu (więcej niż ogół turystów przyjeżdżających do Polski).
- Co piąty turysta z tej grupy przyjechał w grupie zorganizowanej przez biuro podróży; 15% uczestniczyło w objeździe po kraju, tyle samo (nieznaczny spadek w porównaniu z rokiem poprzednim) wypoczywało na wsi. Spadł udział pobytów wypoczynkowych na terenach pojeziernych i w górach.
- Stosunkowo wysoki i rosnący odsetek (84%) korzysta z komercyjnej bazy noclegowej (hotele, motele, pensjonaty i campingi).
- Wysoki udział podróży samolotowych (blisko 14%).
- Największy udział osób odwiedzających Polskę tylko raz w ciągu 2001 roku.
- Dość wysoki poziom uwag krytycznych o trudnościach dojazdu i warunkach pobytu (niski stan sanitarny i jakość usług, brak informacji). Krytyka wysokich kosztów pobytu – poniżej średniej.
- Jest to segment stosunkowo młody (33% osób ma mniej niż 35 lat), o najwyższym udziale kobiet – blisko co czwarta osoba z tej grupy.
- Najczęściej odwiedzane województwa: mazowieckie, małopolskie oraz warmińsko-mazurskie i pomorskie.

8.10.2 Wizyty u krewnych lub znajomych (ok. 3,2 mln)

Wielkość tego segmentu utrzymała się na poziomie z poprzedniego roku. Tworzą go głównie turyści z Niemiec, Ukrainy i Rosji.

- Przeciętne wydatki na osobę – 120 USD (poniżej średniej).
- Średnia długość pobytu - 6,2 noclegu (najdłużej).
- Udział biur podróży w organizacji przyjazdu jest minimalny.
- Z gościny krewnych lub znajomych korzysta 73% turystów tworzących omawiany segment, a tylko 10% z hoteli lub moteli; stosunkowo często wykorzystywane są też pensjonaty (ok. 10%).
- Stosunkowo dużo uwag krytycznych o warunkach pobytu (stan sanitarny, stan bezpieczeństwa i niski poziom usług).
- W 2000 roku struktura wieku nie odbiegała od ogółu turystów. Około 25% (mniej niż w roku poprzednim) deklaruje polskie pochodzenie.
- Najczęściej odwiedzane województwa: mazowieckie, łódzkie, lubelskie i wielkopolskie.

8.10.3 Przyjazdy służbowe i w interesach (ok. 4,0 mln)

Wielkość tego segmentu po systematycznym wzroście do 1997 roku ulegała wahaniom z tendencją malejącą, potwierdzoną w 2001 roku. W grupie tej dominują Niemcy oraz sąsiedzi ze wschodu.

- Przeciętne wydatki na osobę – 170 USD (znacznie powyżej średniej dla ogółu).
- Średnia długość pobytu – 4,1 noclegu (krócej niż średnia).
- Udział biur podróży w organizacji podróży jest nieznaczny, stosunkowo często natomiast mamy do czynienia z rezerwacją usług.
- Podróże samolotem stanowiły 13%, samochodem 73%, a pojazdem ciężarowym 11% przyjazdów.
- Istotne jest wewnętrzne zróżnicowanie tego segmentu, na który składają się:
 - udział w kongresach, konferencjach, targach, wystawach – 34%
 - prowadzenie samodzielnych interesów – 29%
 - prowadzenie interesów w imieniu firmy (delegacje służbowe) – 17%
 - przyjazd w charakterze kierowcy, konwojenta towaru itp. – 10%
 - inne sprawy służbowe – 7%.
- Odsetek korzystających z hoteli, moteli lub pensjonatów wzrósł w 2001 roku do 80%.
- Przyjazdy w interesach lub sprawach służbowych łączą się z większą częstotliwością przyjazdów w ciągu roku (średnia liczba wizyt w 2001 r. wyniosła 3,8).
- Wzrosła w 2001 roku liczba uwag krytycznych dotyczących uciążliwości dojazdu; stosunkowo duży jest odsetek osób krytykujących dostępność informacji oraz niski poziom usług.
- Najczęściej odwiedzane są miasta (84%), a z województw w 2001 roku: mazowieckie i wielkopolskie.

8.10.4 Przyjazdy na zakupy (ok. 1,5 mln)

Wielkość segmentu systematycznie maleje. Dominują w nim turyści z Białorusi i Ukrainy.

- Przeciętne wydatki na osobę – 139 USD w grupie kupujących na własne potrzeby i 148 USD w grupie kupujących w celu odsprzedaży (powyżej średniej dla ogółu, znaczny spadek w porównaniu z rokiem poprzednim).
- Średnia długość pobytu – 2,4 noclegu (znacznie krócej niż ogół przyjazdów).
- Wysoki odsetek wielokrotnych wizyt (średnia liczba wizyt w 2001 r. wyniosła 4,1).
- Udział biur podróży w organizacji podróży jest minimalny.
- Niewiele uwag krytycznych o warunkach pobytu, stosunkowo wysoki odsetek krytykujących wysokie koszty pobytu.
- Stosunkowo duży udział osób młodych (36% w wieku poniżej 35 lat).
- Najczęściej odwiedzane województwa to lubelskie, a poza nim mazowieckie i podlaskie.

8.10.5 Tranzyt (ok. 1,4 mln)

Wielkość tego segmentu jest nieustabilizowana. W 2001 roku, po znacznym wzroście w roku poprzednim, nastąpił spadek. Położenie Polski na szlakach wschód – zachód i północ – południe, a także wielkość kraju sprawiają, że dość poważny segment stanowią podróże tranzytowe podejmowane przez mieszkańców Białorusi, Ukrainy, Rosji oraz krajów bałtyckich, Niemiec i krajów skandynawskich.

- Przeciętne wydatki na osobę: 122 USD (mniej niż średnia, znaczny wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim).
- Średnia długość pobytu: 1,2 noclegu.
- Wysoki odsetek wielokrotnych wizyt (średnia liczba wizyt w ciągu 2001 r. wyniosła 4,5).
- Ponad połowa (56%) nocuje w hotelach lub motelach; bardzo duży odsetek odpowiedzi "inne" należy interpretować jako noclegi w środkach transportu na przydrożnych parkingach lub na biwakach.
- Dominują podróże samochodem (74%) lub pojazdem ciężarowym (17%).
- Wysoki poziom krytycyzmu: zwłaszcza krytyczne oceny kosztów pobytu, niskiego standardu usług oraz stanu sanitarnego; znaczna poprawa ocen stanu bezpieczeństwa (15% krytykujących przy 40% w roku poprzednim).
- Dominujący udział mężczyzn w wieku 35 do 44 lat.

8.10.6 Inne motywy przyjazdu (ok. 1,0 mln)

Na tę grupę składają się osoby, które nie sprecyzowały wymienionych w ankiecie celów (80%) lub podejmowały dorywczą pracę (20%, o połowę mniej niż w roku poprzednim). Wydaje się, że rzeczywisty udział tych, którzy przyjechali do Polski pracować, jest większy.

9. Tendencje wieloletnie

9.1. Ogólna charakterystyka turystyki przyjazdowej do Polski w latach 1996 – 2001

W niniejszym rozdziale pokażemy kierunki zmian, jakie obserwuje się pod względem kilku podstawowych cech charakteryzujących turystów zagranicznych: długości pobytu, głównych celów przyjazdu do Polski i krytykowanych aspektów pobytu.

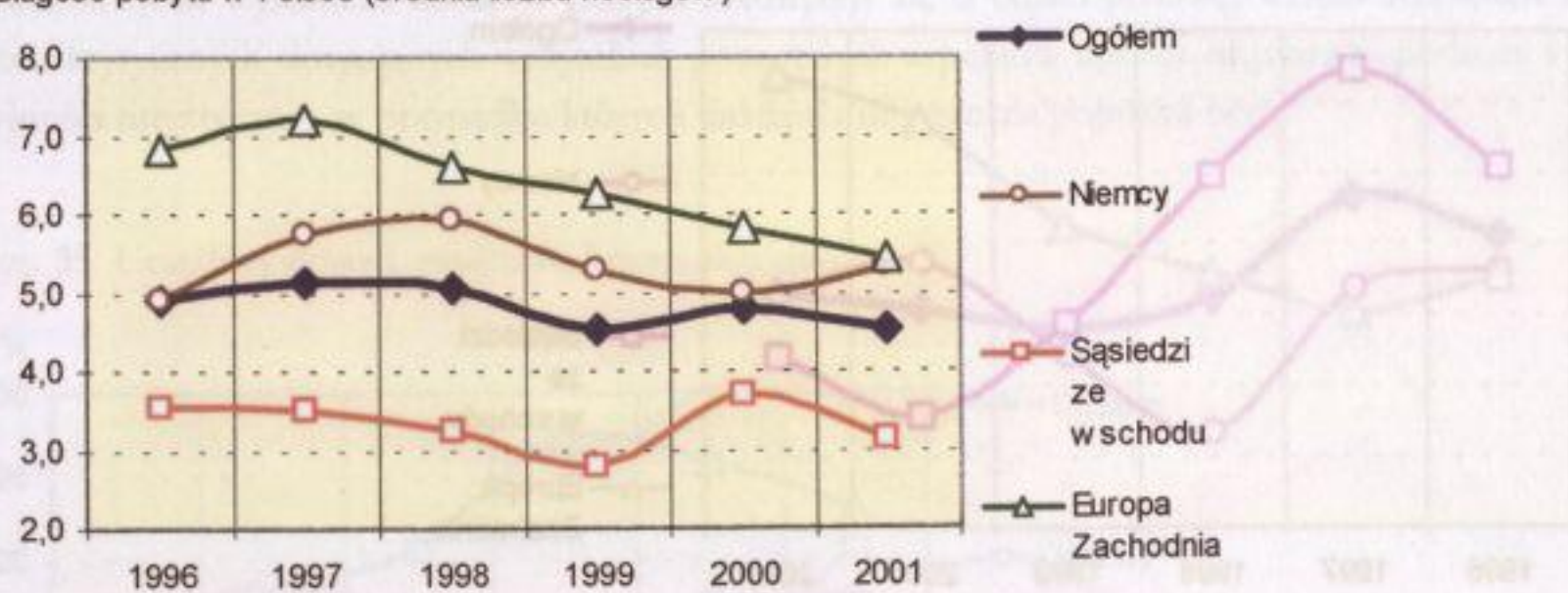
Jeśli niekiedy brak jednoznacznych tendencji dla ogółu turystów, warto zwrócić uwagę, jak zmienia się charakterystyka podstawowych grup turystów wyróżnionych według kraju pochodzenia. Poniższe wykresy ilustrują podstawowe tendencje w następującym układzie:

1. Ogółem (wszyscy turyści).
2. Kraje sąsiedzkie, generujące znaczną część ruchu przyjazdowego do Polski:
 - a. Niemcy,
 - b. kraje sąsiadujące z Polską od wschodu: Rosja, Litwa, Białoruś i Ukraina (łącznie).
3. Europa Zachodnia, Południowa i Skandynawia (Austria, Francja, Belgia, Holandia, Włochy, Szwajcaria, W. Brytania, Hiszpania, Grecja, Dania, Szwecja, Norwegia, Finlandia). Łącznie określono tę grupę krajów jako "Europę Zachodnią".

9.1.1 Długość pobytu w Polsce

Rys. 31. Zmiany długości pobytu w Polsce

Długość pobytu w Polsce (średnia liczba noclegów)

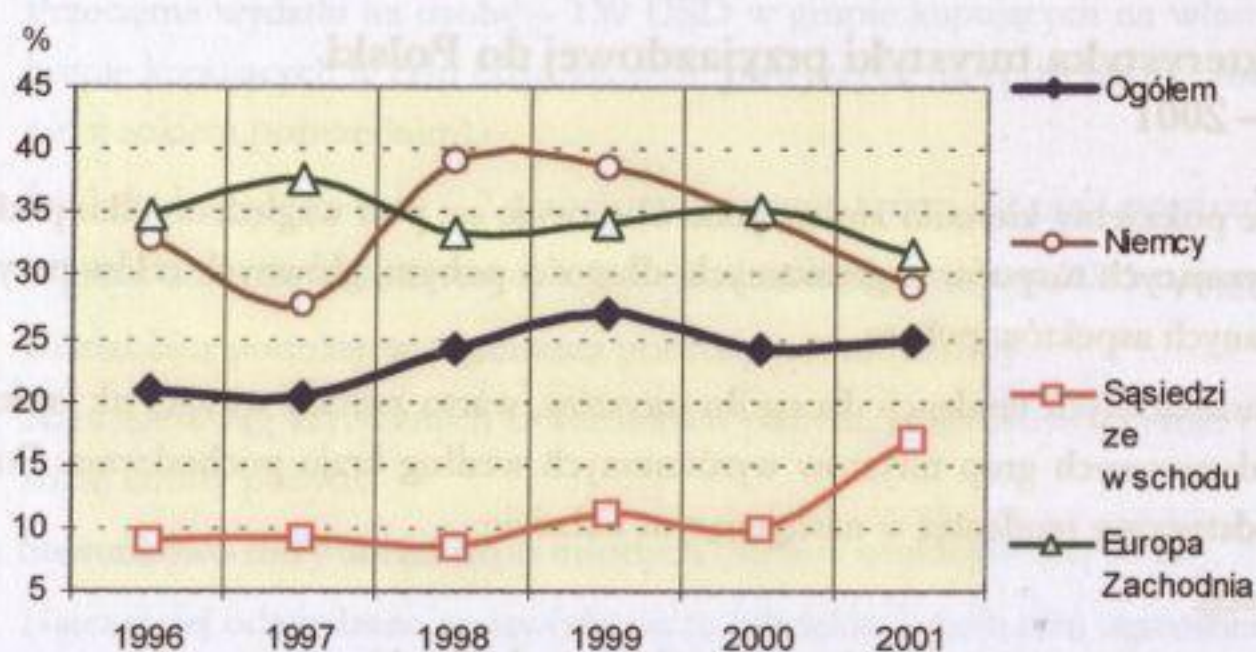

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Do 1999 roku sąsiedzi zza wschodniej granicy gościli u nas coraz krócej. W 2000 roku przedłużyli czas pobytu, co znalazło wyraz we wzroście średniej długości pobytu ogółu turystów, mimo krótszych pobyków Niemców i turystów z Europy Zachodniej. W kolejnym roku obserwujemy spadek długości pobytu wszystkich grup turystów z wyjątkiem Niemców.

9.1.2 Cele pobytu

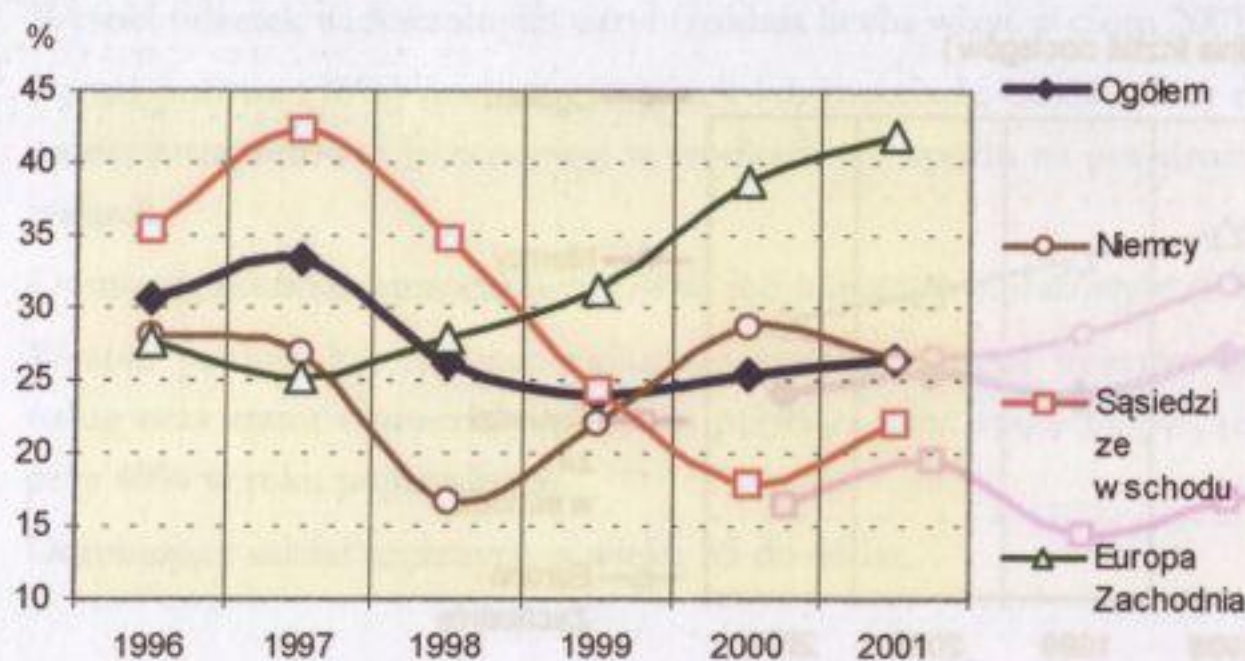
Rys. 32. Turystyka i wypoczynek

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

W ciągu ostatnich lat udział przyjazdów w celach turystycznych oscyluje wokół 25%. Po nieznacznym spadku w 2000 roku, głównie za sprawą Niemiec, które osiągnęły wówczas poziom pozostałych krajów Europy Zachodniej, kolejny spadek, w 2001 roku nastąpił w większości grup krajów. Wyjątek stanowią goście zza wschodniej granicy. Do tego wyniku należy podchodzić z pewną rezerwą, sądzymy bowiem, że część spośród podejmujących dorywczą pracę ukrywa rzeczywisty cel pobytu.

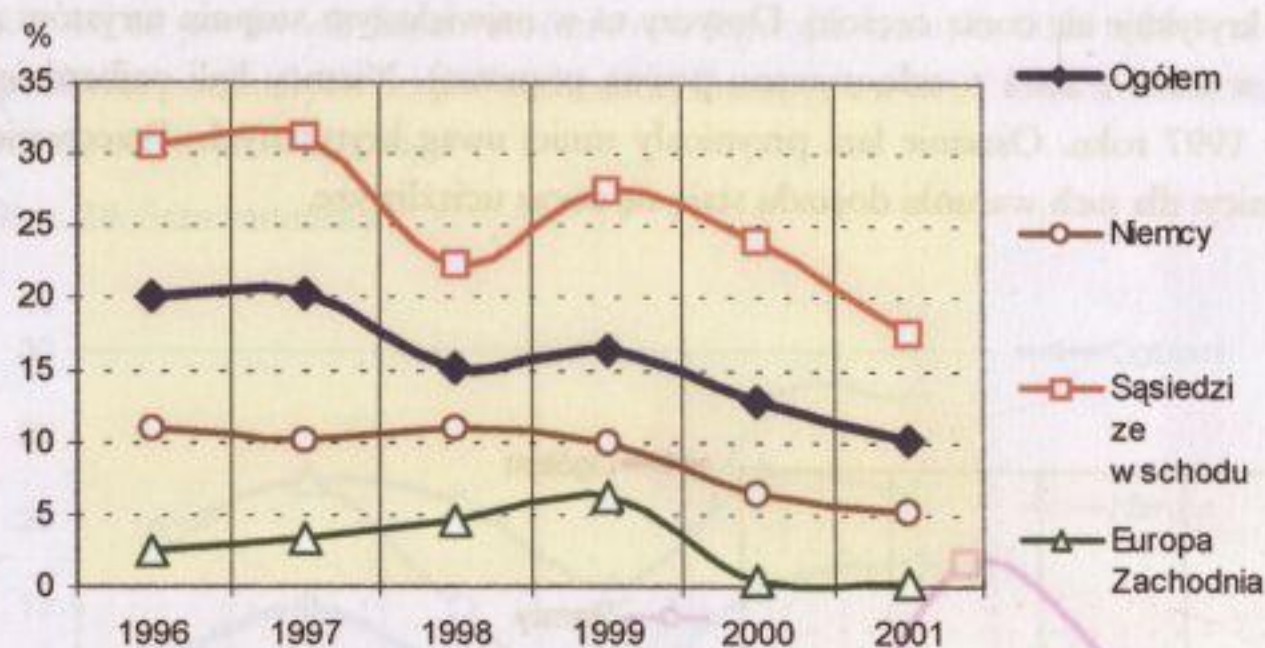
Rys. 33. Interesy lub sprawy służbowe

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Po wyraźnej tendencji malejącej na rynku wschodnim w latach 1997 - 2000, rok 2001 przyniósł nieznaczny wzrost udziału przyjazdów biznesowych. W 2001 roku również turyści z Europy Zachodniej zwiększyli udział przyjazdów biznesowych, kontynuując w miarę równomierny trend wieloletni.

Rys. 34. Zakupy

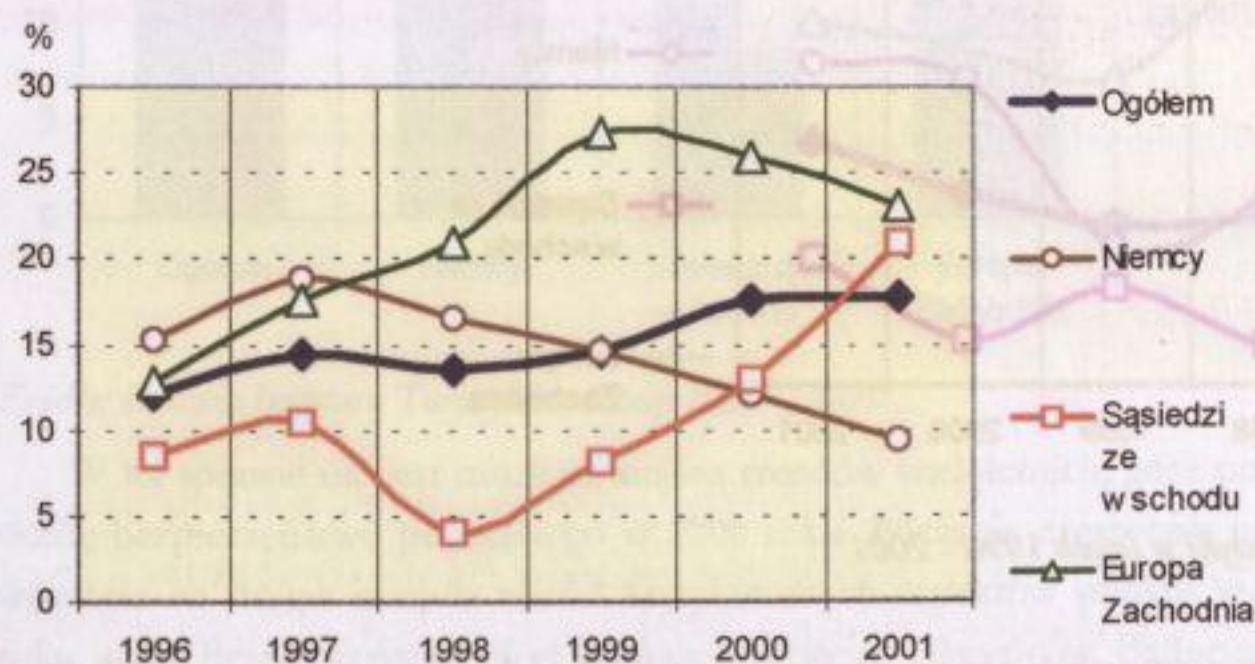
Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Zakupy tracą dominującą rolę w przyjazdach do Polski. Widzimy to zwłaszcza w odniesieniu do krajów WNP oraz Litwy. Udział przyjazdów na zakupy z Niemiec i pozostałych krajów zachodnioeuropejskich również maleje.

9.1.3 Uwagi krytyczne o podróży i pobycie w Polsce

W ciągu ostatnich pięciu lat ogólny poziom krytycyzmu znacznie wzrósł. W 1996 roku 40% turystów niczego nie krytykowało, w 2001 roku odsetek ten zmalał blisko o połowę. Zmieniła się też struktura negatywnych ocen. W 1996 roku zdecydowanie najgorzej oceniano wysokość kosztów pobytu: ten aspekt wskazywał co czwarty turysta. Z pozostałych aspektów stosunkowo wysoki odsetek ujemnych ocen dotyczył uciążliwości dojazdu i stanu sanitarnego (po 12%). Obecnie odsetek negatywnych ocen wysokości kosztów pobytu zmniejszył się o blisko połowę, wzrósł natomiast udział ocen krytycznych dotyczących wszystkich pozostałych aspektów oprócz organizacji podróży i atrakcyjności turystycznej, w przypadku których nastąpiła nieznaczna poprawa ocen.

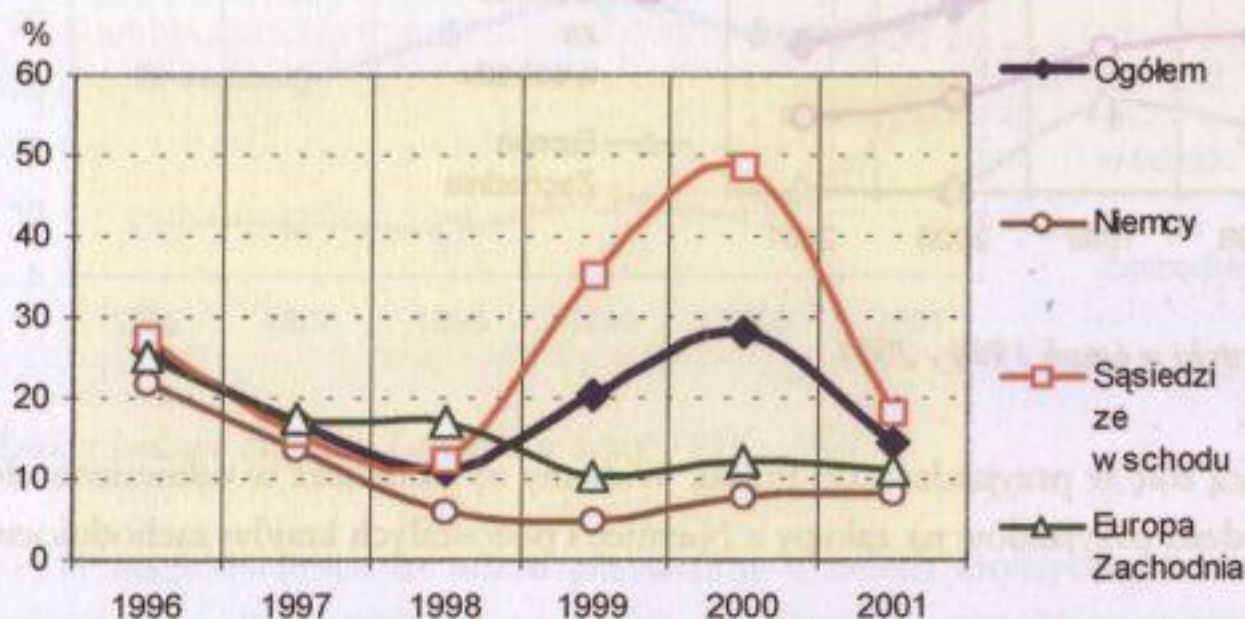
Rys. 35. Uciążliwy dojazd, trudności komunikacyjne

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Do najpoważniejszych niedogodności związanych z podróżą do Polski należą trudności komunikacyjne. Uciążliwy dojazd krytykuje się coraz częściej. Dotyczy to w największym stopniu turystów z zachodniej Europy (choć w 2000 i 2001 r. odnotowano pewną poprawę). Niemcy byli najbardziej krytyczni w tej sprawie w 1997 roku. Ostatnie lata przyniosły mniej uwag krytycznych. Przeciwnie turyści zza wschodniej granicy: dla nich warunki dojazdu stają się coraz uciążliwsze.

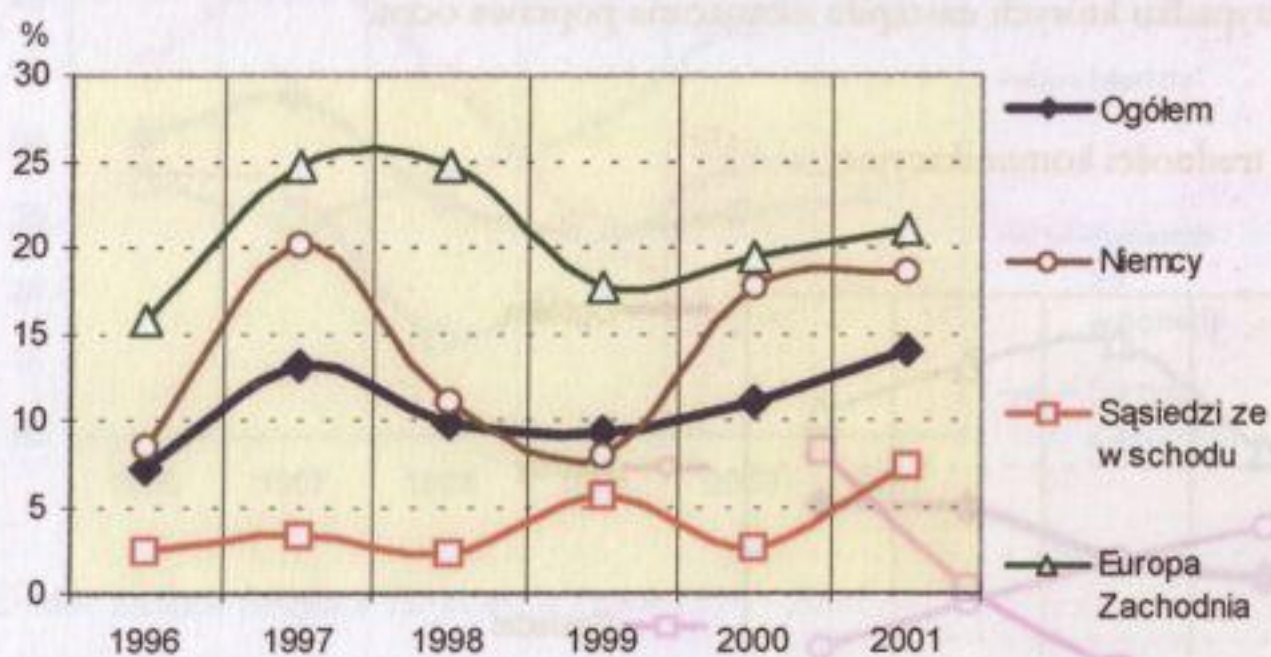
Rys. 36. Koszty pobytu

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Koszty pobytu należą do dość często krytykowanych aspektów pobytu w Polsce. W latach 1996 - 1998 analizowane grupy krajów nie wykazywały zróżnicowania pod tym względem. W latach 1999 - 2000 znacznie wzrósł odsetek narzekań na koszty pobytu wśród sąsiadów ze wschodu, by w 2001 roku powrócić do przeciętnego poziomu.

Rys. 37. Jakość usług turystycznych

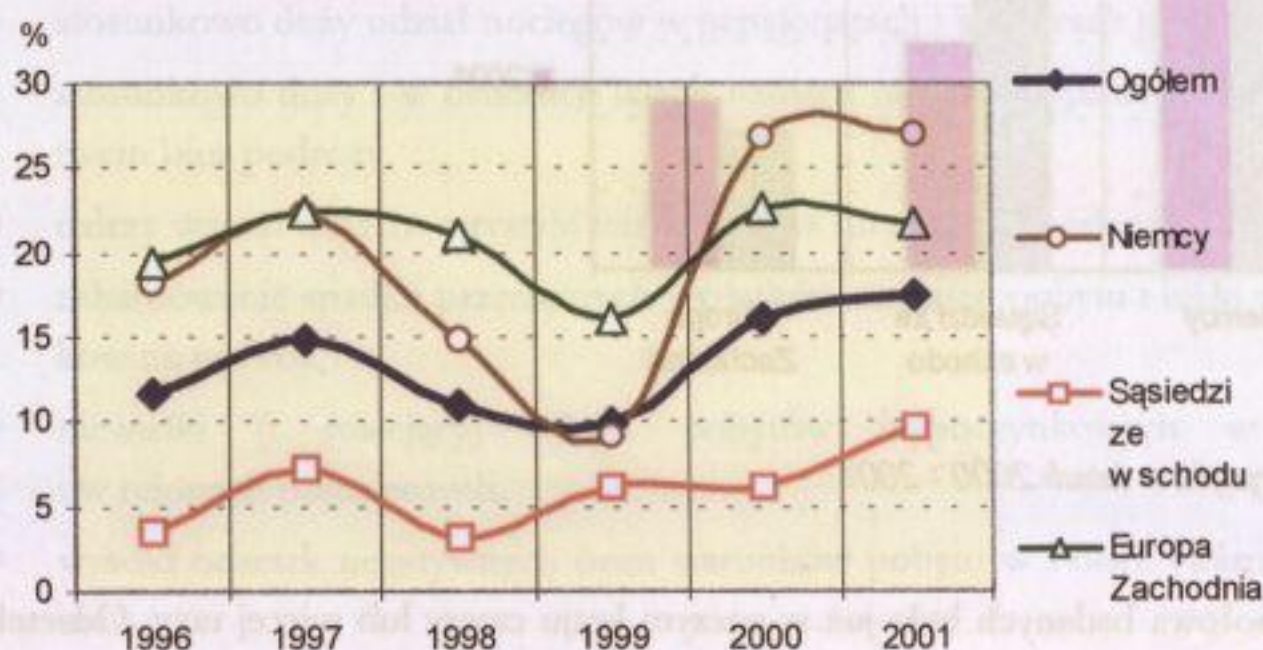

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Ogólnie rzecz biorąc, poziom usług ocenia się nienajgorzej, ale odsetek uwag krytycznych w tej sprawie wzrasta. Turyści z krajów zachodniej Europy są pod tym względem najbardziej wymagający. Najgorsze były w ich opinii lata 1997 i 1998. W kolejnym roku odnotowano poprawę, ale w 2000 i

2001 roku oceny znowu się pogorszyły, nie powracając jednak do rekordowo złych wyników. Niepokoï to, że po dwóch latach stosunkowo lepszych ocen, w 2000 i 2001 roku Niemcy zbliżyli się do poziomu pozostałych krajów zachodniej Europy, a w 2001 roku również sąsiedzi ze wschodu obniżyli swoją ocenę jakości usług.

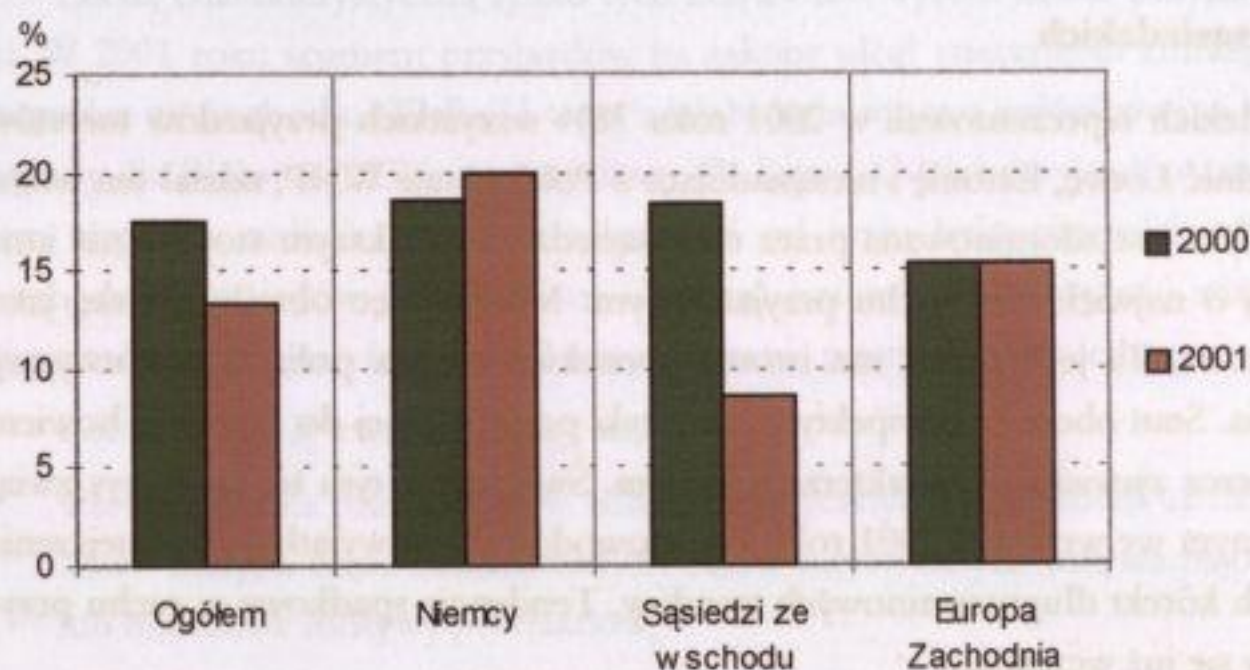
Rys. 38. Stan sanitarny

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

Trudno uznać za zadowalającą ocenę czystości i stanu sanitarnego. Po poprawie w latach 1998 i 1999, ostatnie dwa lata przyniosły pogorszenie opinii. Dotyczy to zwłaszcza Niemców, którzy w 2000 i 2001 roku wyszli na czoło krytyków poziomu czystości, wyprzedzając pozostałe kraje Europy Zachodniej.

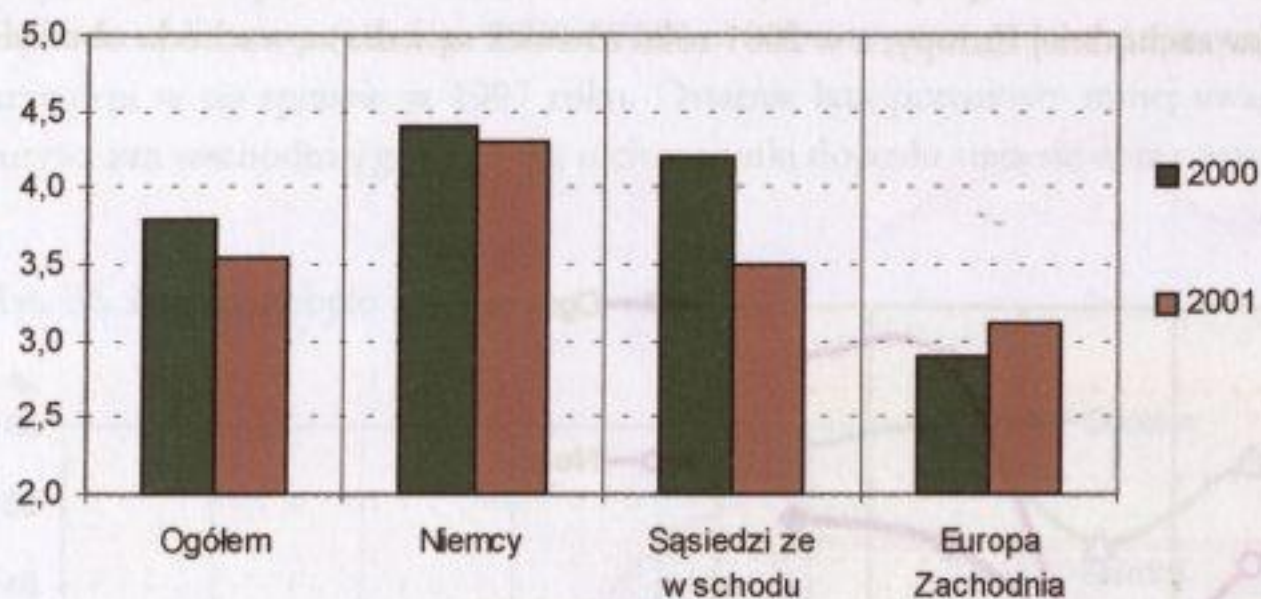
Rys. 39. Stan bezpieczeństwa

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

W tej sprawie nie jest możliwa analiza trendów wieloletnich, gdyż po raz pierwszy zapytaliśmy o ocenę bezpieczeństwa publicznego w 2000 roku. Poczucie zagrożenia przestępczością wysunęło się wówczas na drugie miejsce wśród krytykowanych aspektów pobytu w Polsce. Następnie, w 2001 roku, stanu bezpieczeństwa uległ poprawie w ocenie Ukraińców, Białorusinów i Rosjan. Jednak nadal co piąty Niemiec (wzrost) i co szósty turysta z pozostałych krajów Europy krytycznie ocenia stan bezpieczeństwa.

Rys. 40. Średnia liczba wizyt w ciągu 12 miesięcy

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000 - 2001

W 1999 roku ponad połowa badanych była już w naszym kraju cztery lub więcej razy. Odsetek ten regularnie wzrastał. W 2000 roku uściślono pytanie prosząc o podanie liczby wizyt w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Wyniki potwierdziły wcześniejsze obserwacje, że najczęściej stałych gości rekrutuje się spośród sąsiadów: Niemców, mieszkańców Rosji, Białorusi, Ukrainy i krajów bałtyckich. W 2001 roku sąsiedzi ze wschodu nieco zmniejszyli częstotliwość przyjazdów, a turyści z Europy Zachodniej zwiększyli.

9.2. Szczegółowa charakterystyka według podstawowych rynków turystyki przyjazdowej

9.2.1 Turyści z krajów sąsiedzkich

Turyści z krajów sąsiedzkich reprezentowali w 2001 roku 78% wszystkich przyjazdów turystów zagranicznych. Jeśli uwzględnić Lotwę, Estonię i niesąsiadujące z Polską kraje WNP, udział ten wzrósł do 82%. Turystyka polska jest zdominowana przez ruch sąsiedzki w większym stopniu niż inne kraje z czołówki światowej o największym ruchu przyjazdowym. Można więc określić Polskę jako lokalne mocarstwo turystyczne. Ta jej pozycja ma istotne konsekwencje dla polityki promocyjnej, planowania i prognozowania. Stan obecny i perspektywy turystyki przyjazdowej do Polski są bowiem zdeterminowane głównie przez zjawiska o charakterze lokalnym. Świadczy o tym to, że kryzys związany z atakiem terrorystycznym we wrześniu 2001 roku nie spowodował – z wyjątkiem zmniejszenia ruchu lotniczego – istotnych korekt długoterminowych trendów. Tendencje spadkowe w ruchu przyjazdowym do Polski zaczęły się już wcześniej.

9.2.2 Rynek niemiecki

W kategorii rynków turystycznych krajów sąsiadujących z Polską Niemcy zajmują zdecydowanie dominującą pozycję. Liczba przyjazdów turystów z Niemiec zaczęła maleć począwszy od 1999 roku. Cechą niemieckich turystów odwiedzających Polskę jest wielokrotność wizyt w ciągu roku. Według badań, w 2001 roku turyści z Niemiec przyjeżdżali do Polski średnio 4,3 razy. Oznacza to, że przy liczbie przyjazdów turystycznych rzędu 4,4 mln, liczba osób odwiedzających Polskę w 2001 roku

wyniosła około 1 mln, co stanowi 1,2% mieszkańców Niemiec. Jest to odsetek bardzo niski, zwłaszcza jeśli się go zestawia z liczbą Niemców wyjeżdżających za granicę.

Do cech charakterystycznych rynku niemieckiego w 2001 roku należą:

- stosunkowo duży, ale mniejszy niż w 2000 roku, odsetek przyjazdów w celach turystycznych,
- wzrost średniej długości pobytu,
- stosunkowo duży udział noclegów w pensjonatach i kwaterach prywatnych,
- stosunkowo duży i w ostatnich latach rosnący udział przyjazdów organizowanych za pośrednictwem biur podróży,
- dalszy wzrost udziału turystyki wiejskiej oraz turystyki objazdowej,
- zahamowanie spadku przeciętnych wydatków na dzień pobytu i lekki wzrost przeciętnych wydatków na podróż,
- niewielki (i malejący) udział pobytów wypoczynkowych w górach, nad morzem i w rejonach pojeziernych,
- wysoki odsetek negatywnych ocen warunków pobytu w Polsce (warunków sanitarnych i jakości usług),
- stosunkowo wysoki odsetek uwag o złym stanie bezpieczeństwa,
- pogorszenie się oceny dostępności informacji na terenie Polski.

9.2.3 Rynek sąsiedzkich krajów wschodnich

W 2001 roku po raz pierwszy od kilku lat zanotowano spadek liczby przyjazdów turystów ze wszystkich krajów tej grupy, przy czym tendencję spadkową w wypadku turystów z Rosji obserwuje się od 1997 roku, w wypadku Litwy zaś (podobnie jak Łotwy i Estonii) od 1999 roku. Z dalszych, niesąsiadujących z Polską krajów WNP trend spadkowy obserwuje się od 1998 roku.

Cechą charakterystyczną rynku tych krajów jest wysoki udział przyjazdów na zakupy oraz tranzytu. W 2001 roku segment przyjazdów na zakupy uległ znacznemu zmniejszeniu: do 18% przyjazdów turystów ze wschodu. Wielkość tego udziału była mocno zróżnicowana w zależności od kraju – najwyższy dla Białorusi i Ukrainy, najniższy dla Litwy. Udział przyjazdów tranzytowych wyniósł 16% i w tym wypadku zróżnicowanie w zależności od kraju było niewielkie. Charakterystyczna dla rynku wschodnich sąsiadów (z wyjątkiem Ukrainy) jest też wielokrotność wizyt: średnio 3,5 przyjazdu w ciągu roku; najwięcej: średnio 5,2 wizyty rocznie przypadało na jednego turystę z Białorusi.

Ponadto należy zwrócić uwagę na:

- wzrost odsetka przyjazdów w celach turystycznych, choć nadal udział tego segmentu jest stosunkowo mały, a część deklarowanych celów turystycznych ukrywa najprawdopodobniej zarobkowe lub handlowe motywy przyjazdów,
- wzrost udziału podróży w celach służbowych, które najczęściej wiążą się z wyższymi wydatkami,
- wzrost udziału turystyki objazdowej,
- spadek odsetka krytycznych uwag dotyczących pobytu w Polsce,
- wzrost przeciętnych wydatków na dzień pobytu,
- spadek średniej długości pobytu, zwłaszcza turystów z Białorusi,
- niewielki udział przyjazdów organizowanych za pośrednictwem biur podróży (dotyczy zwłaszcza zakupów całych pakietów usług),

- spadek przeciętnych wydatków na podróż (oprócz turystów z Litwy),
- duży udział noclegów poza rejestrowaną bazą noclegową,
- wzrost odsetka złych ocen dojazdu do Polski oraz warunków pobytu w Polsce (warunków sanitarnych i jakości usług).

9.2.4 Rynki ważniejszych krajów europejskich

Najważniejszymi (pomijając kraje ościennie) rynkami europejskimi dla Polski są: Holandia, Austria i Francja. Duże znaczenie w przyjazdach do Polski mają też: Wielka Brytania, Szwecja oraz Włochy. Dalsze w kolejności, z liczbą ponad sto tysięcy przyjazdów rocznie, są Węgry, Dania i Belgia.

Godna podkreślenia jest znaczna częstość wizyt w Polsce wśród turystów z krajów Europy Zachodniej. Najwięcej razy w ciągu roku odwiedzają Polskę Holendrzy i Belgowie (średnio 4,5 przyjazdu rocznie), Brytyjczycy (4,1) oraz Skandynawowie - głównie Duńczycy i Szwedzi (3,7). Tak więc wyjazdy do Polski, mimo dość wielu podróży odnotowanych przez służby graniczne, obejmują mały odsetek mieszkańców krajów wysyłających, a zatem na tle turystyki wyjazdowej z analizowanych krajów europejskich zajmują raczej marginalne miejsce.

Do podstawowych cech turystyki przyjazdowej z niesąsiadujących z Polską krajów zachodniej Europy zaliczyć należy:

- stosunkowo wysoką, choć niższą niż w 2000 roku średnią długość pobytu,
- duży udział noclegów w bazie hotelowej,
- stosunkowo duży, ale nieco mniejszy niż w 2000 roku odsetek przyjazdów w celach turystycznych,
- wysoki udział podróży służbowych i biznesowych (od 2000 r. ten segment zajmuje pierwsze miejsce wśród celów przyjazdów w tej grupie krajów),
- spadek udziału przyjazdów organizowanych za pośrednictwem biur podróży,
- niewielki udział pobyków wypoczynkowych w górach, nad morzem i w rejonach pojeziernych,
- spadek udziału segmentu turystyki objazdowej,
- stosunkowo wysoki odsetek negatywnych ocen warunków pobytu w Polsce (warunków sanitarnych i jakości usług) oraz dojazdu,
- wzrost negatywnych opinii o dostępności informacji w Polsce,
- stosunkowo duży odsetek uwag o złym stanie bezpieczeństwa.

9.2.5 Rynki zamorskie

Największym rynkiem pozaeuropejskim dla Polski jest rynek amerykański. Charakteryzuje się znacznymi wydatkami i zdecydowanie dłuższym czasem pobytu w Polsce w porównaniu z krajami Europy Zachodniej. Liczba przyjazdów ze Stanów Zjednoczonych regularnie wzrastała w skali wieloletniej (średniorocznie w latach 1994-2000 o 6,3%). Spadek w 2001 roku o 7,1% związany był głównie z atakami terrorystycznymi.

Rynek USA i Kanady charakteryzuje się, oprócz najdłuższych pobyków w Polsce (turyści z tych krajów przebywają na terenie Polski przeciętnie ponad trzykrotnie dłużej niż pozostali), bardzo wysokim udziałem osób polskiego pochodzenia (ponad połowa przyjazdów w 2001 r.).

Ponadto warto podkreślić następujące zjawiska:

- znaczny wzrost odsetka przyjazdów z wykupionym pełnym pakietem usług w biurach podróży,

- wzrost odsetka przyjazdów w celach turystycznych,
- wzrost udziału noclegów w bazie hotelowej, choć nadal udział ten jest stosunkowo nieduży,
- spadek negatywnych ocen warunków sanitarnych w Polsce, stanu bezpieczeństwa oraz kosztów pobytu,
- skrócenie średniej długości pobytu na terenie Polski (z 16,1 nocy do 14,7),
- spadek udziału pobytów wypoczynkowych w górach, nad morzem i w rejonach pojeziernych,
- spadek udziału pobytów na wsi,
- wciąż wysoki poziom krytycyzmu: wzrost negatywnych opinii o dostępności informacji w Polsce oraz negatywnych ocen jakości usług w Polsce,
- znaczny, ale nie wyłączny udział podróży drogą powietrzną,
- dominacja przyjazdów organizowanych indywidualnie w podróżach do Polski, co jest nietypowe dla zamorskiej turystyki z USA.

9.3. Ocena trendów i przewidywane kierunki zmian

9.3.1 Kontekst międzynarodowy

Poczucie zagrożenia oraz zła sytuacja ekonomiczna na większości głównych rynków wysyłających spowodowały, że turyści decydowali się raczej na bardziej rodzinne formy zakwaterowania, a zatem tańsze i dające większe poczucie bezpieczeństwa. Skorzystały na tym głównie takie segmenty, jak turystyka wiejska, zakwaterowanie typu "bed & breakfast", turystyka campingowa. Należy przypomnieć, że turystyka wiejska w Polsce rozwija się stosunkowo dobrze.

Według przewidywań WTO w okresie styczeń – sierpień 2002 roku obserwować będzie można powolny wzrost liczby podróży międzynarodowych, do poziomu sprzed wydarzeń z 11 września 2001 roku. Wrzesień – październik 2002 roku przyniesie znaczny wzrost, a w grudniu 2002 roku nastąpi ponowny spadek liczby podróży.

W związku z kryzysem, który dotknął turystykę w 2001 roku, trudno jeszcze ocenić, jak przebiegać będzie sezon letni 2002 roku. Każdy dzień zwiększa optymizm touroperatorów. Sprzedaż pakietów wakacyjnych (wyjazdowych) na dwóch największych europejskich rynkach generujących międzynarodowy ruch turystyczny: w Niemczech i Wielkiej Brytanii, zbliża się do poziomu analogicznego okresu ubiegłego roku.

Prognozy IPK na 2002 rok są optymistyczne. Trzeci kwartał przyniesie wyraźny wzrost, który zdecydowanie nasili się w czwartym kwartale. W skali całego 2002 roku nastąpi wzrost liczby podróży międzynarodowych o 2% w stosunku do 2001 roku (o 1% w stosunku do najlepszego w zagranicznej turystyce 2000 r.).

Długoterminowe prognozy IPK przewidują, że rynek podróży międzynarodowych w Europie wejdzie w fazę szybkiego wzrostu. Incydentalne wydarzenia mogą jedynie chwilowo zakłócić trend wzrostowy. Przewiduje się, że w 2005 roku liczba podróży zagranicznych dorosłych mieszkańców Europy (w wieku 15 lat i więcej) wzrośnie do 390 mln.

Równie optymistyczne długoterminowe prognozy WTO nie uległy istotnym zmianom. Przewidują one, że:

- liczba podróży na świecie wyniesie w 2020 roku 1561 milionów, a wpływy osiągną wartość 2 bilionów USD;

- Europa pozostanie najczęściej odwiedzanym regionem świata: przewiduje się 717 milionów podróży w 2020 roku i 46% udział w światowym rynku;
- z regionów Europy największy wzrost liczby przyjazdów odnotują: kraje Europy Środkowo-Wschodniej (223 mln) oraz południowo-wschodnie kraje basenu Morza Śródziemnego (212 mln);
- region Azji Wschodniej i Pacyfiku stanie się drugim z kolei po Europie najczęściej odwiedzanym miejscem na świecie i jego udział wzrośnie do 25%;
- liczba podróży międzyregionalnych będzie rosła szybciej niż liczba podróży wewnątrz regionów.

9.3.2 Ruch przyjazdowy do Polski

Według zweryfikowanych w maju 2002 prognoz Instytutu Turystyki, średnioroczna dynamika liczby przyjazdów do Polski w latach 2002 - 2007 będzie ujemna (-1%). Wskaźnik ten jest zróżnicowany zależnie od rozpatrywanych grup krajów. Liczba przyjazdów z Rosji, Litwy, Białorusi i Ukrainy będzie podlegała wahaniom, co przyniesie średnioroczny spadek o 5,2%. Nieco bardziej spadnie liczba przyjazdów z Łotwy, Estonii i nieościennych krajów WNP.

Wzrośnie tylko liczba przyjazdów z krajów Europy Zachodniej, Ameryki Północnej i pozostałych krajów zamorskich (łącznie w tempie 6,7% rocznie).

Zdecydowaną większość jednodniowych wizyt w Polsce stanowią przyjazdy na zakupy i sąsiedzkie odwiedziny. Istotny wpływ na utrzymanie tej sytuacji w najbliższych latach mają czynniki makroekonomiczne i polityczne oraz zmiany w przepisach o cudzoziemcach wprowadzane w ramach procesów dostosowawczych do przepisów Unii Europejskiej. Może to spowodować spadek liczby odwiedzających jednodniowych w przyszłych latach. Zakłada się, że w latach 2002-2007 w porównaniu z okresem 1994 - 2001 średnioroczne tempo spadku liczby przyjazdów jednodniowych wyniesie 1,6%. Wprowadzenie obowiązku wizowego dla mieszkańców Rosji, Białorusi i Ukrainy w 2003 roku spowoduje w latach 2003-2004 znaczny spadek liczby przyjazdów zza wschodniej granicy. W przypadku Czech i Słowacji można się spodziewać kontynuacji utrzymującego się od 1999 roku spadku, którego zahamowanie powinno nastąpić w latach 2003-2004. W odniesieniu do Niemiec zakłada się, że przełamanie trendu spadkowego, który trwa od drugiej połowy 2000 roku, nastąpi około roku 2003.

9.3.3 Przyjazdy turystów

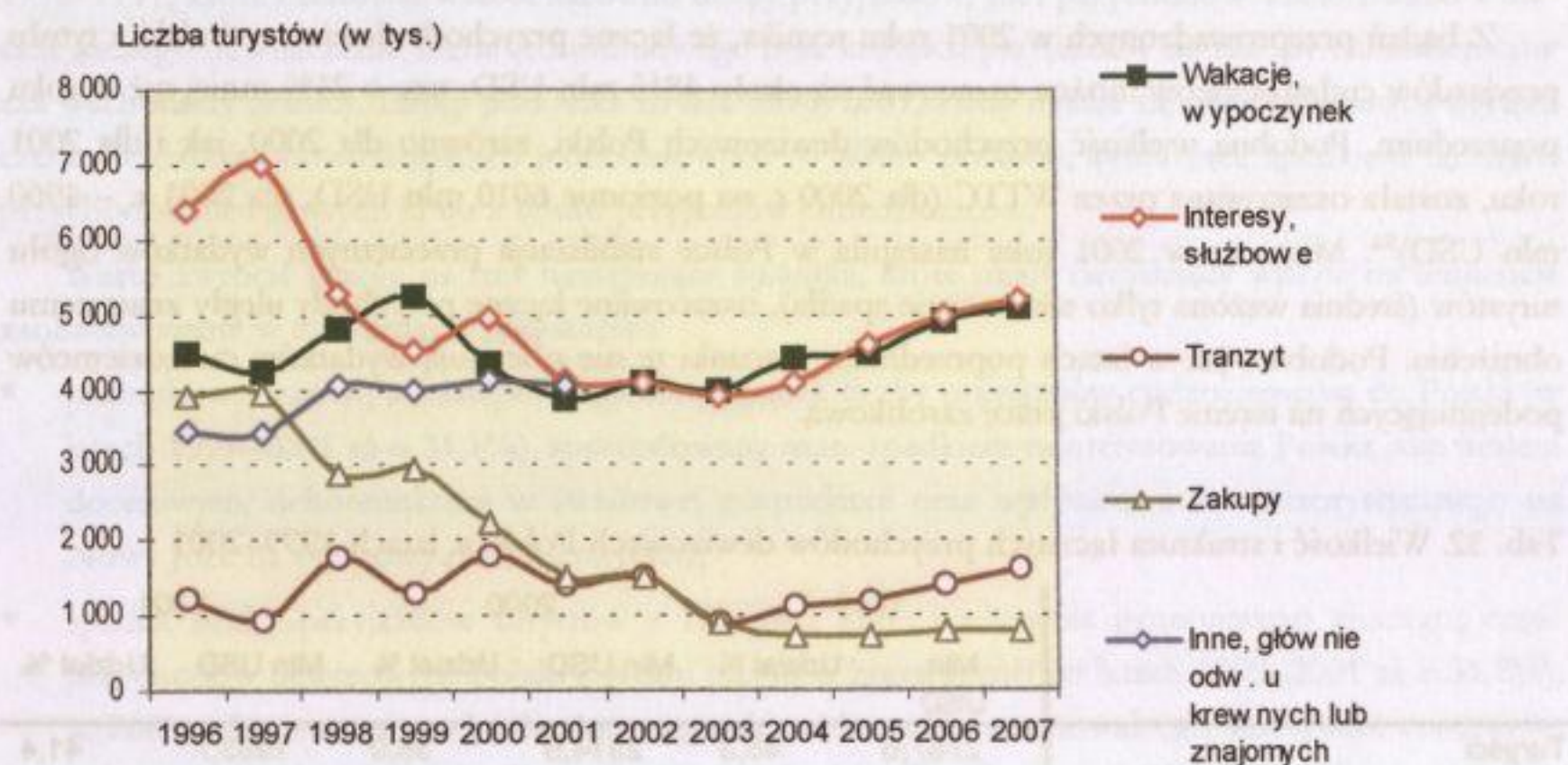
W latach 1994 - 2001 obserwowaliśmy wzrost, a następnie ograniczenie liczby przyjazdów turystów do Polski (średnioroczne tempo zmian: -3,2%). Podobne wahania będziemy obserwować w okresie 2002 - 2007. Liczba przyjazdów będzie oscylowała w granicach 13,4 - 15,8 mln. Istotny powrót tendencji wzrostowej może nastąpić w 2006 roku.

Podstawowym założeniem zaproponowanej prognozy jest to, że wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku zmniejszy ruch przyjazdowy ze wschodu w takim stopniu, że rosnąca liczba przyjazdów z nieościennych krajów europejskich nie będzie w stanie tego zrekompensować. Jednak zmiana struktury przyjeżdżających turystów może oznaczać wzrost ich wydatków, nawet przy mniejszej liczbie przyjazdów.

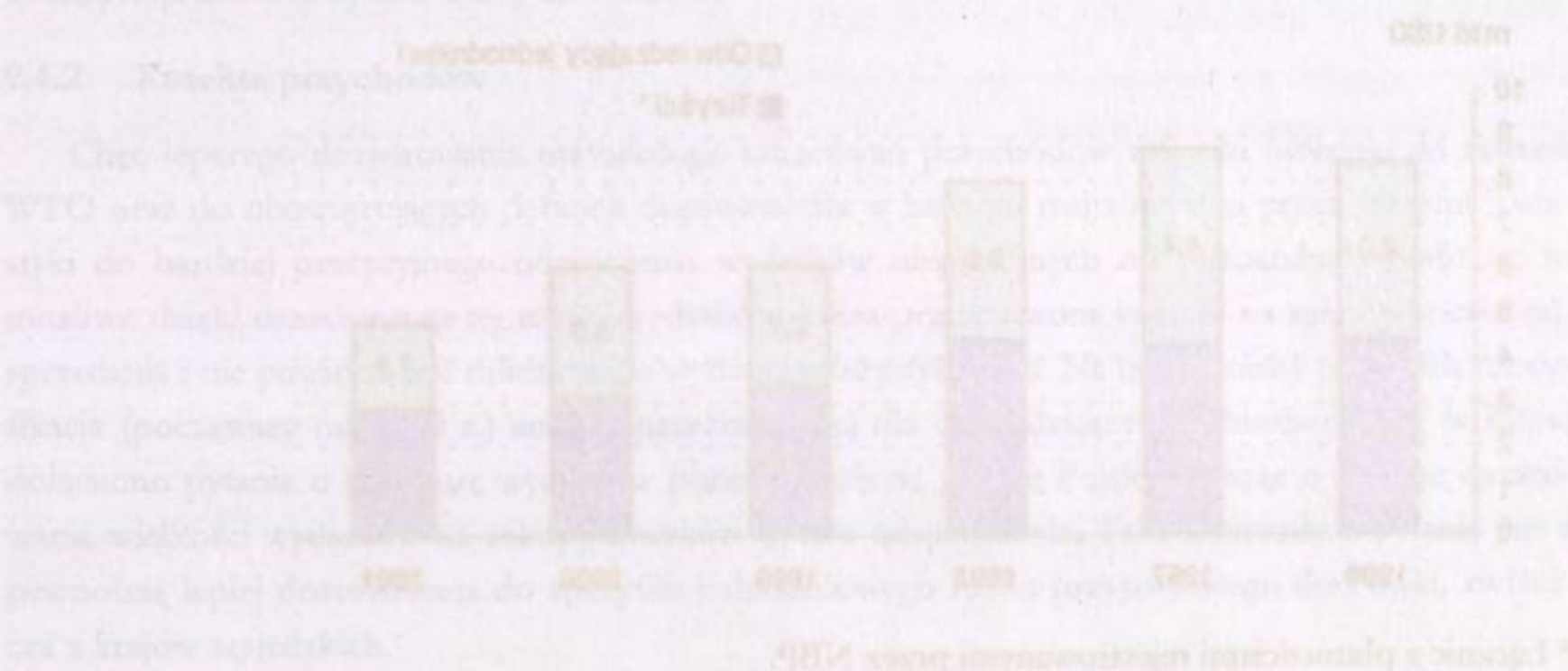
Zmiany, jakich można oczekiwać w strukturze przyjazdów, oznaczają, że wielkość podstawowych segmentów: przyjazdów typowo turystycznych i podróży służbowych, nie ulegnie zmianie w najbliż-

szym czasie, a następnie (około daty wstąpienia do Unii) znacznie rosnać, przy spadku znaczenia pozostałych segmentów. Spodziewamy się również wzrostu liczby podróży tranzytowych.

Rys. 41. Przyjazdy turystów do Polski według celu pobytu – z prognozą do 2007 r.

Źródło: badania i prognozy Instytutu Turystyki

W 2001 roku znacząco zmniejszyła się liczba przyjazdów turystów do Polski z zagranicy. W 2002 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła. W 2003 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła. W 2004 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła. W 2005 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła. W 2006 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła. W 2007 roku liczba przyjazdów turystów do Polski wzrosła.

9.4. Przychody dewizowe Polski z tytułu zagranicznej turystyki przyjazdowej

9.4.1 Wielkość i struktura przychodów w latach 1996 – 2001

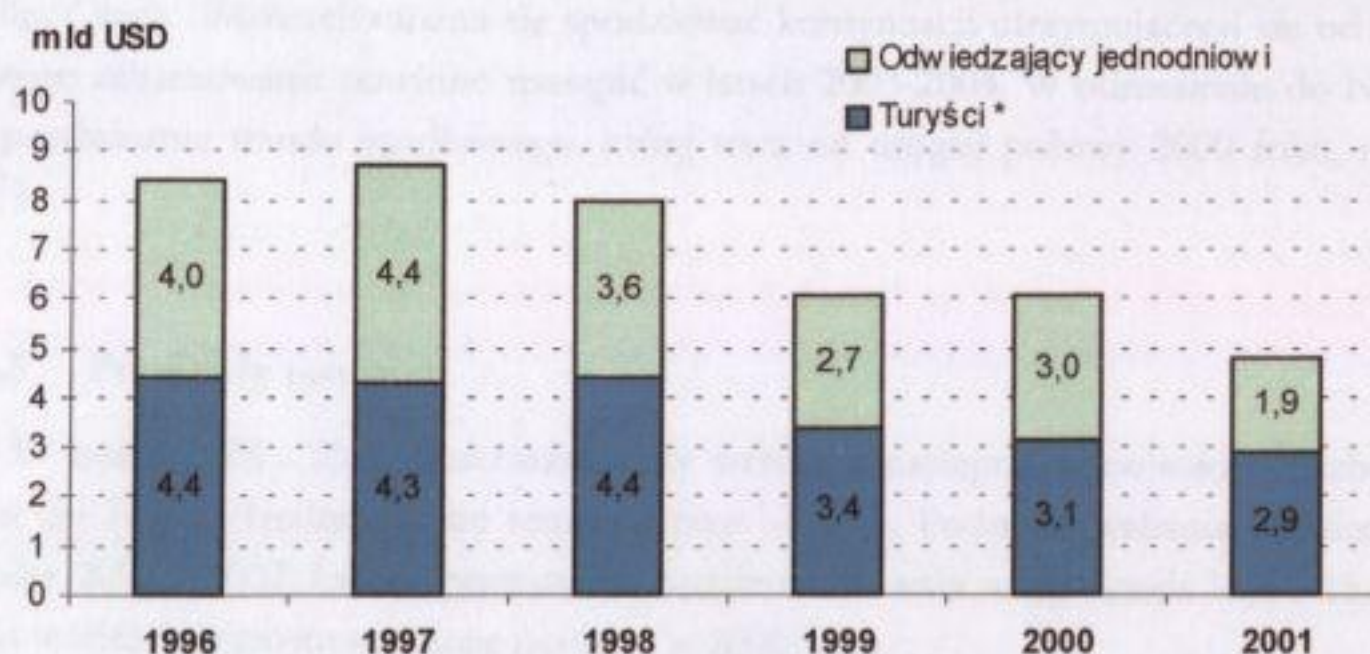
Z badań przeprowadzonych w 2001 roku wynika, że łączne przychody dewizowe Polski z tytułu przyjazdów cudzoziemców można oszacować na około 4815 mln USD, tzn. o 21% mniej niż w roku poprzednim. Podobna wielkość przychodów dewizowych Polski, zarówno dla 2000, jak i dla 2001 roku, została oszacowana przez WTTC (dla 2000 r. na poziomie 6010 mln USD, dla 2001 r. – 4960 mln USD)⁵⁴. Mimo że w 2001 roku nastąpiła w Polsce stabilizacja przeciętnych wydatków ogółu turystów (średnia ważona tylko nieznacznie spadła), oszacowane łączne przychody uległy znacznemu obniżeniu. Podobnie jak w latach poprzednich, szacunki te nie obejmują wydatków cudzoziemców podejmujących na terenie Polski pracę zarobkową.

Tab. 32. Wielkość i struktura łącznych przychodów dewizowych Polski w latach 1999–2001

	1999		2000		2001	
	Mln USD	Udział %	Mln USD	Udział %	Mln USD	Udział %
Turyści	2767,6	45,3	2314,6	38,0	1993,7	41,4
Odwiedzający jednodniowi	2667,6	43,7	2958,4	48,6	1901,5	39,5
Płatności rejestrowane przez NBP	669,2	11,0	819,0	13,4	920,0	19,1
Razem	6104,4	100,0	6092,0	100,0	4815,2	100,0

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 1999–2001, dane NBP

Rys. 42. Łączne przychody dewizowe Polski z tytułu przyjazdów cudzoziemców w latach 1996 - 2001

* Łącznie z płatnościami rejestrowanymi przez NBP.

Źródło: oszacowania własne na podstawie badań Instytutu Turystyki w latach 1996 - 2001

W 2001 roku zanotowano znaczącą zmianę struktury łącznych przychodów dewizowych Polski: wzrosło znaczenie przychodów z tytułu przyjazdów turystów. O ile w 2000 roku łączne przychody

⁵⁴ Poland. *The Impact of Travel & Tourism on Jobs and the Economy – 2002 plus Special Report on September 11th Impacts*. TSA Research Summary and Highlights. WTTC 2002, s. 10.

od turystów, po uwzględnieniu przychodów rejestrowanych przez NBP, stanowiły 51,4%, o tyle w 2001 roku – już 60,5%.

Analizując zmiany wielkości i struktury przychodów dewizowych w ostatnich latach należy wyróżnić dwa podokresy, dla których można sformułować odmienne tendencje. Pierwszy z nich to lata 1996–1997, które cechował wzrost zarówno liczby przyjazdów, jak i przychodów. Zanotowano wówczas szczególne znaczenie ruchu jednodniowego oraz krótkich przyjazdów na zakupy cudzoziemców zza wschodniej granicy. Drugi podokres to lata 1998–2001, kiedy notuje się dość gwałtowne ograniczenie wydatków odwiedzających jednodniowych (o blisko połowę), skutkujące spadkiem łącznych przychodów dewizowych kraju z tytułu przyjazdów cudzoziemców.

Warto zwrócić uwagę na trzy następujące zjawiska, które miały decydujący wpływ na tendencje zaobserwowane w tym drugim podokresie:

- początkowy wzrost, a następnie ogromny spadek liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski (w latach 1999–2001 aż o 31,1%), spowodowany m.in. spadkiem zainteresowania Polską jako krajem docelowym, dekoniunkturą w światowej gospodarce oraz wpływem ataku terrorystycznego na Nowy Jork na światowy ruch turystyczny,
- spadek liczby przyjazdów turystów z Niemiec, kraju tradycyjnie generującego znaczącą część przychodów dewizowych Polski z tytułu turystyki zagranicznej (w latach 1999–2001 aż o 31,8%); w 2001 roku istotny spadek liczby przyjazdów Niemców zanotował cały kontynent europejski, m.in. takie kraje, jak Wielka Brytania, Hiszpania, Irlandia, Słowacja, Malta, Węgry⁵⁵,
- spadek przeciętnych wydatków odwiedzających jednodniowych, spowodowany przede wszystkim słabnącym zainteresowaniem Polską jako rynkiem zaopatrzeniowym.

Zjawiska te spowodowały zmianę struktury łącznych przychodów dewizowych Polski: wzrosło znaczenie przychodów z tytułu przyjazdów turystów. Szacunkowe przychody z tego segmentu rynku spadają wolniej: w 2001 roku w stosunkowo niewielkim stopniu (o 6,5%), gdy przychody od odwiedzających jednodniowych zmalały aż o 36,7%.

9.4.2 Korekta przychodów

Chęć lepszego dostosowania metodologii oszacowań przychodów z tytułu turystyki do zaleceń WTO oraz do obowiązujących definicji doprowadziła w badaniu realizowanym przez Instytut Turystyki do bardziej precyzyjnego odróżnienia wydatków turystycznych od pozostałych. Stało się to możliwe dzięki oszacowaniu tej części wydatków, która przeznaczona została na zakupy w celu odsprzedaży i nie powinna być zaliczana do wydatków turystycznych. Na takie zmiany pozwoliła modyfikacja (począwszy od 2000 r.) ankiety przeznaczonej dla odwiedzających jednodniowych, w której dołączono pytanie o strukturę wydatków poniesionych na terenie Polski, prosząc o osobne oszacowanie wielkości wydatków na zakupy towarów w celu odsprzedaży. Taka konstrukcja pytania jest z pewnością lepiej dostosowana do specyfiki jednodniowego ruchu przyjazdowego do Polski, zwłaszcza z krajów sąsiedzkich.

Zmiany te pozwalają skorygować sposób liczenia łącznych przychodów dewizowych w latach 2000 - 2001 i dostosować go w pełni do wymagań metodologicznych WTO.

⁵⁵ *Inbound Tourism Statistics in ETC Member Countries in 2000 and 2001*. Wstępne oszacowania – materiał niepublikowany.

Tab. 33. Skorygowane przychody dewizowe Polski w latach 2000–2001 z tytułu turystyki (w mln USD)

	Łączne przychody		W tym: wydatki na zakupy w celu od-sprzedania		Przychody turystyczne (skorygowane)	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Turyści	2314,6	1993,7	270,2	50,7	2044,4	1943,0
Odwiedzający jednodniowi	2958,4	1901,5	143,7	114,4	2814,7	1787,1
Płatności rejestrowane przez NBP	819,0	920,0	-	-	819,0	920,0
Razem	6092,0	4815,2	413,9	165,1	5678,1	4650,1

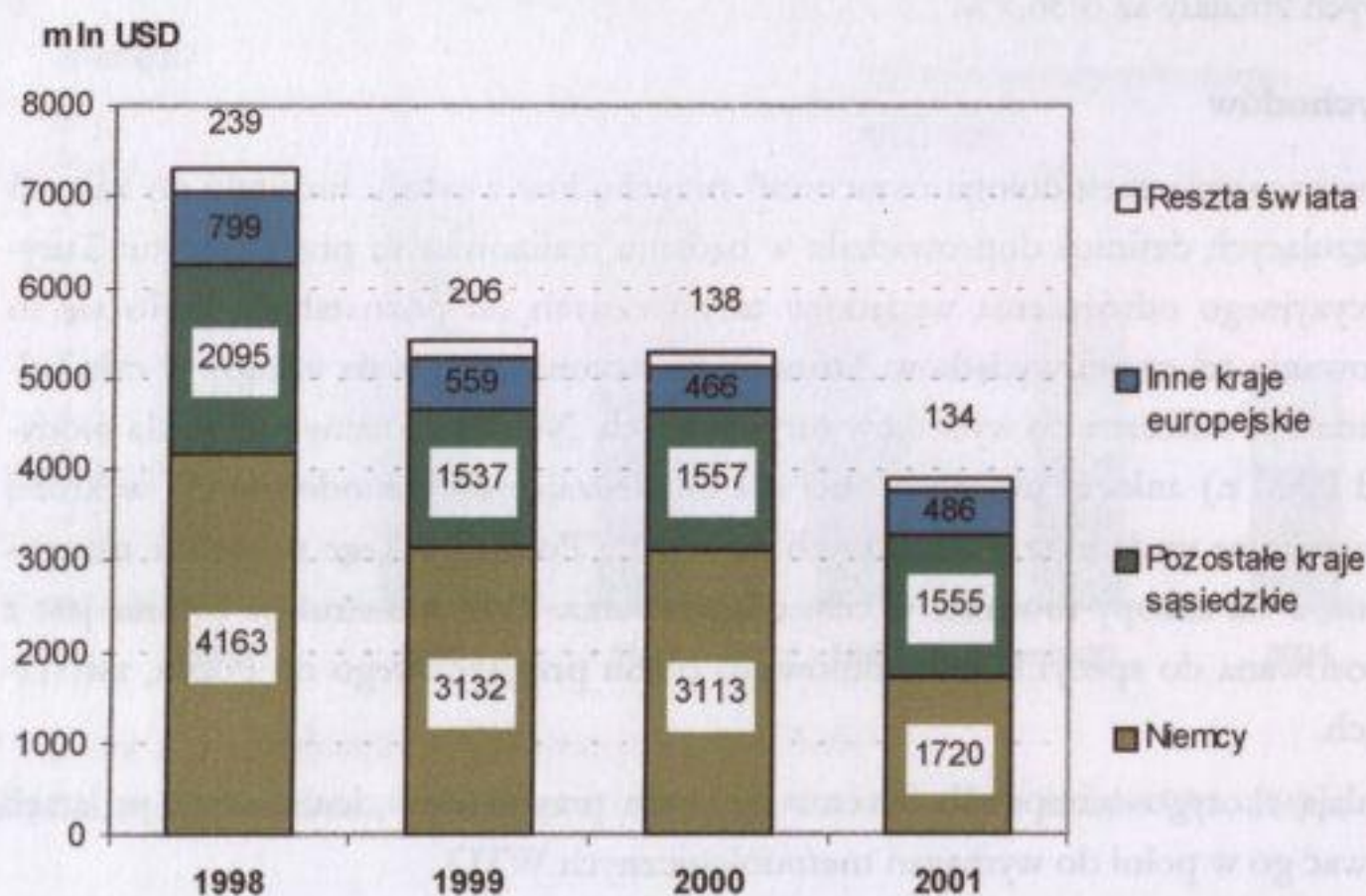
Źródło: oszacowania własne na podstawie badań Instytutu Turystyki w latach 2000–2001

Jeśli zatem skorygujemy oszacowane wpływy od cudzoziemców – zarówno turystów, jak i odwiedzających jednodniowych – zgodnie z zaleceniami WTO o deklarowane wydatki w celu odsprzedania (patrz tab. 33), łączna suma turystycznych przychodów dewizowych wyniesie 4650,1 mln USD (w tym z tytułu przyjazdów turystów – 2863 mln USD), o 18,1% mniej niż w roku poprzednim.

9.4.3 Wielkość i kierunki zmian przychodów z wybranych rynków

Warto zwrócić uwagę, że w znaczący sposób zmieniła się również struktura przychodów z najważniejszych dla Polski rynków. Skutkiem tego jest przede wszystkim spadek znaczenia rynku niemieckiego: przychody z tego rynku spadły o około 44,7%. Wielkość przychodów z pozostałych państw, zarówno sąsiedzkich, jak i innych europejskich, uległa nieznacznym zmianom. Na uwagę zasługuje jednak przyrost przychodów z pozasąsiedzkich krajów europejskich (o ok. 4,3%).

Rys. 43. Struktura przychodów dewizowych w latach 1998 - 2001 według grup krajów*

* Z wyłączeniem płatności rejestrowanych przez NBP.

Źródło: oszacowania własne na podstawie badań Instytutu Turystyki w latach 1998–2001

Rozpatrując niekorzystne tendencje, które zaobserwowano w zakresie wielkości przychodów z zagranicznej turystyki przyjazdowej w 2001 roku, warto zatrzymać się na podstawowej przyczynie tego zjawiska, jaką jest bez wątpienia ogólnoswiatowa dekonunktura gospodarcza. Już w 2000 roku i przez cały 2001 rok notowano spadek wskaźników dynamiki PKB – zarówno w USA, w strefie euro (a zwłaszcza w Niemczech), jak i w Japonii. Impulsy recesyjne przenoszą się do gospodarek wschodzących (z wyjątkiem Chin i – co wydaje się nie do końca pewne – Rosji). W kryzysie lub na jego krawędzi znajdują się Korea, Tajwan, Hongkong, Singapur i gospodarki południowoamerykańskie⁵⁶. W USA wskaźnik zaufania konsumentów był w październiku 2001 roku najniższy od siedmiu lat, a nastroje gospodarcze w strefie euro – najgorsze od 1997 roku. Efektem tej sytuacji są coraz bardziej pesymistyczne prognozy co do tempa wzrostu PKB w dominujących gospodarkach światowych, opracowywane przez czołowe ośrodki prognostyczne (np. Międzynarodowy Fundusz Walutowy, OECD, The Economist)⁵⁷.

Tab. 34. Zmiany w PKB wybranych krajów w latach 2000 - 2002 (w %)

	2000				2001				2002
	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.
USA	0,6	1,4	0,3	0,5	0,3	0,1	-0,3	0,4	1,4
Niemcy	1,0	1,2	0,1	0,2	0,4	0,0	-0,2	-0,3	0,2
W. Brytania	0,4	1,1	0,7	0,5	0,6	0,5	0,4	0,0	0,0
Francja	1,1	0,9	0,5	1,3	0,3	-0,1	0,5	-0,4	0,4
Holandia	0,8	0,6	0,5	0,7	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,0
Austria	0,4	0,7	0,3	0,6	0,9	-0,6	-0,3	0,1	.
Włochy	0,8	0,3	0,6	0,8	0,8	0,0	0,1	-0,2	0,2
Japonia	2,0	0,8	-0,7	0,3	1,0	-1,2	-0,5	-1,2	.

Źródło: OECD, *Quarterly National Accounts database*, 31.05.2002. <http://www.oecd.org>

Z punktu widzenia polskiego rynku turystycznego największe znaczenie mają tendencje obserwowane od kilku lat w gospodarce niemieckiej, która wydaje się objęta dekonunkturą w poważniejszym stopniu niż pozostałe gospodarki w strefie euro. Na przykład popyt krajowy zmalał w Niemczech w czwartym kwartale 2001 roku w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku o 2%, gdy w strefie euro – o 0,1%. Podobne dysproporcje zanotowano w zmianach wielkości spożycia indywidualnego: w strefie euro wzrosło ono o 1,6%, w Niemczech – tylko o 1,0%⁵⁸.

Nie bez znaczenia pozostaje również to, że pomimo coraz niższego poziomu inflacji w Polsce (średnioroczny wskaźnik inflacji CPI wyniósł w 2001 r. 5,5% wobec 10,1% w poprzednim roku⁵⁹; w maju 2002 r. mówi się wręcz o deflacji), ceny niektórych grup towarów i usług pozostają na relatywnie wysokim poziomie⁶⁰, a niektóre z nich, bezpośrednio związane z cenami w turystyce, rosną szybciej, niż wynosi poziom inflacji (np. ceny usług wzrosły w 2001 r. aż o 8,3%)⁶¹.

⁵⁶ Okresowa ocena koniunktury w gospodarce światowej; prognozy (październik-listopad 2001). <http://www.mofnet.gov.pl>, s. 2 i nast.

⁵⁷ Jw., s. 3.

⁵⁸ Raport o inflacji w 2001 roku. Narodowy Bank Polski. Rada Polityki Pieniężnej, Warszawa, maj 2002, s. 25.

⁵⁹ Jw., s. 62.

⁶⁰ Np. ceny benzyny, które wprowadzić w 2001 r. spadły, ale wzrost, który miał miejsce w latach 1999–2000, utrzymuje je na wysokim poziomie.

⁶¹ Jw., s. 65.

9.4.4 Przychody z turystyki a bilans płatniczy i handlowy

Mimo krytycznych uwag w odniesieniu do bilansu płatniczego jako źródła informacji o rozmiarach przychodów z turystyki zagranicznej warto podkreślić, że w strukturze przychodów coraz większą rolę odgrywają płatności rejestrowane przez Narodowy Bank Polski, ujmowane właśnie w bilansie płatniczym (sporządzanym na bazie płatności) w pozycji *podróże zagraniczne*. Po stronie przychodów i rozchodów składają się na nie wpływy zarejestrowane w następujących pozycjach:

- przyjazdy obcokrajowców,
- podróże prywatne mieszkańców Polski,
- podróże służbowe,
- rozliczenia z tytułu kart płatniczych,
- wymiana lecznicza,
- wymiana szkoleniowa.

Szczególnie znaczący wzrost przychodów rejestrowanych przez NBP notowany jest począwszy od 1999 roku; w latach 1999–2001 płatności rejestrowane przez polski bank centralny po stronie przychodów wzrosły o 37,5%. Jest to spowodowane przede wszystkim szybkim wzrostem wielkości rozliczeń z tytułu kart płatniczych.

Rys. 44. Przychody rejestrowane przez NBP w bilansie płatniczym na bazie płatności w latach 1996 - 2001 (w mln USD)

Źródło: dane NBP

Warto również rozważyć, jaki udział mają przychody z turystyki w całym bilansie płatniczym kraju oraz w jakim stopniu mogą one wpłynąć na kształtowanie równowagi płatniczej. Należy tu wziąć pod uwagę przede wszystkim rachunek bieżący w pozycjach *towary* i *usługi*. W latach 1996–2001 bilans handlowy Polski był ujemny, a dodatnie saldo obrotów w pozycji *usługi*, będące w dużym stopniu rezultatem wysokiego poziomu przychodów z tytułu podróży zagranicznych, pozwoliło zmniejszyć nierównowagę płatniczą w tych dwóch pozycjach bilansu.

Tab. 35. Przychody z tytułu przyjazdów cudzoziemców a wpływy z eksportu towarów i usług (1996 - 2001)

	Wartość eksportu towarów i usług (mln USD)	Przychody z tytułu przyjazdów cudzoziemców (mln USD)	Udział przychodów z turystyki w wartości eksportu towarów i usług (w %)
1996	37304	8444	22,64
1997	39646	8679	21,89
1998	43307	7946	18,35
1999	38423	6100	15,88
2000*	46294	6092	13,16
2001	b.d.	4815	b.d.

Źródła: Bilans płatniczy na bazie transakcji oraz bilans aktywów i pasywów zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej za 2000 rok, op. cit., s. 85; badania Instytutu Turystyki w latach 1996–2001.

* Począwszy od 2000 roku NBP szacuje obroty towarowe w bilansie płatniczym według nowej metody (na bazie transakcji, a nie jak poprzednio – płatności). Szacunki te pozwoliły określić wartość obrotów towarowych „szarej strefy” i z pewnością lepiej odzwierciedlają poziom rzeczywistego eksportu. Spowodowało to jednak niepełną porównywalność danych z informacjami dla lat poprzednich. Por. Bilans płatniczy na bazie transakcji oraz bilans aktywów i pasywów zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej za 2000 rok. Warszawa 2001, s. 5.

Mimo że dane dla lat 1996–2001 nie są w pełni porównywalne, wyraźnie notuje się jednak obniżenie wielkości przychodów z tytułu przyjazdów cudzoziemców w relacji do eksportu towarów i usług.

10. Podsumowanie

Turystyka na świecie

1. Liczba międzynarodowych podróży wyniosła w 2001 roku 688,5 miliona: o 1,3% mniej niż w poprzednim roku. Spadek liczby przyjazdów spowodowany był zarówno sytuacją gospodarczą na świecie, jak atakami terrorystycznymi.
2. Liczba przyjazdów do krajów europejskich zmniejszyła się nieznacznie (o niecałe 1%): do 400,5 miliona. Udział Europy w rynku światowym wyniósł, podobnie jak w poprzednim roku, 58% wszystkich podróży międzynarodowych.
3. W Europie wzrost liczby przyjazdów nastąpił jedynie w regionie południowym, a region wschodnio-środkomorski utrzymał liczbę przyjazdów na poziomie 2000 roku. Pozostałe regiony Europy wykazały spadek liczby przyjazdów. Największy spadek miał miejsce w regionie północnym.
4. Wyniki regionu środkowo-wschodniego pogorszyły się: liczba przyjazdów spadła o 0,9 mln. W wielu krajach regionu nastąpił jednak wzrost liczby przyjazdów, największy w Bułgarii, Słowacji i Estonii. Na Węgrzech liczba przyjazdów utrzymała się na poziomie 2000 roku. Spadek nastąpił w Czechach, Polsce i Rumunii. Udział regionu w rynku europejskim pozostał na poziomie 19%.

Turystyka przyjazdowa do Polski

1. Wśród osób odwiedzających Polskę w 2001 roku było około 15,0 mln turystów, a więc cudzoziemców, którzy spędzili u nas przynajmniej jedną noc. Oznacza to spadek o 13,8% w stosunku do poprzedniego roku.
2. Odwiedzający jednodniowi stanowią zdecydowaną większość wśród odwiedzających Polskę gości z krajów sąsiednich. W 2001 roku udział odwiedzin jednodniowych zmniejszył się do 80% wszystkich przyjazdów z tych krajów do Polski.
3. Turystyka polska jest zdominowana przez ruch sąsiedzki w większym stopniu niż inne kraje z czołówki światowej o największym ruchu przyjazdowym. Stan obecny i perspektywy turystyki przyjazdowej do Polski są zdeterminowane głównie przez zjawiska o charakterze lokalnym.
4. Najważniejszymi (pomijając kraje ościennie) rynkami europejskimi dla Polski utrzymującymi swoją pozycję od kilku lat, są: Holandia, Austria i Francja. Utrzymuje się też stosunkowo wysoka liczba przyjazdów z Wielkiej Brytanii, Szwecji oraz Włoch. Wyniki 2001 roku nie są najlepsze - łącznie z analizowanymi rynkami europejskimi przyjechało o 11,2% turystów mniej.

Charakterystyka turystów

1. W 2001 roku liczba odwiedzających Polskę w celach typowo turystycznych zmniejszyła się o 10,9% i wyniosła około 3,9 mln. O 31,8% spadła liczba turystów przyjeżdżających na zakupy, a o 16,2% – liczba podróży służbowych i w interesach.
2. W 2001 roku przeciętna długość pobytu zmniejszyła się do 4,5 noclegu.
3. Znacznie zmniejszył się udział negatywnych ocen wysokich kosztów pobytu, poprawiła się też ocena stanu bezpieczeństwa. Niepokoi wzrastający odsetek osób źle oceniających dostępność informacji, a także pogarszająca się ocena standardu usług. Nadal stosunkowo negatywnie oceniane są warunki dojazdu do Polski oraz stan sanitarny.

Wydatki cudzoziemców i przychody

1. Przeciętne wydatki turystów odwiedzających Polskę w 2001 roku utrzymały się na poziomie roku poprzedniego i wyniosły około 136 USD na osobę (minimalny spadek: o 0,7%). Zmiany wielkości przeciętnych były niejednorodne; wzrosły znacząco średnie wydatki Czechów, Słowaków, Węgrów i Austriaków, spadły zaś – turystów z Białorusi, Rosji i Ukrainy.
2. Mimo wzrostu wartości złotówki w stosunku do euro i dolara przeciętne wydatki turystów zagranicznych w Polsce są znacznie niższe niż w innych krajach europejskich. Dotyczy to wszystkich segmentów rynku.
3. W 2001 roku w Polsce nastąpił spadek łącznych wydatków cudzoziemców na terenie naszego kraju. Szacuje się, że łączne przychody z tytułu przyjazdu turystów i odwiedzających jednodniowych wyniosły 4,8 mld USD, tj. o 21% mniej niż w poprzednim roku. Spadek łącznych przychodów dewizowych spowodowany był głównie mniejszym ruchem przyjazdowym oraz znacznym ograniczeniem wydatków odwiedzających jednodniowych; w mniejszym stopniu dotyczył wydatków turystów.

OMÓWIENIE STOSOWANYCH POJĘĆ

Turystyka

- obejmuje ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych nie dłużej niż przez rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem⁶². Termin „turystyka” odnosi się do wszystkich czynności osób odwiedzających: zarówno „turystów” (tych, którzy zatrzymują się co najmniej na jedną noc), jak i „odwiedzających jednodniowych”.

Pojęcie „zwykłego otoczenia” ma dwa wymiary, które nastroczają pewne trudności interpretacyjne: bliskość i częstość. Okolice położone w pobliżu miejsca zamieszkania należą do „zwykłego otoczenia”, nawet jeśli są rzadko odwiedzane. Miejsca odwiedzane często, rutynowo (przeciętnie raz w tygodniu lub częściej) – również, choćby nawet były położone w znacznej odległości, nawet w innym kraju. Istnieje tylko jedno „zwykłe otoczenie” dla jednej osoby i stosuje się ono (jako kryterium delimitujące) zarówno do turystyki krajowej, jak i międzynarodowej.

Jak zatem traktować osoby często podróżujące jako zawodowi kierowcy, piloci, agenci handlowi itp. Są zazwyczaj zaliczane w statystyce podróży do „business travellers”, choć zgodnie z kryterium „zwykłego otoczenia” nie powinno się ich uwzględniać. To samo dotyczy zamieszkałych w regionach przygranicznych osób robiących zakupy w sąsiednim kraju. Nie można jednak pomijać ich wydatków, ponoszonych przecież w innym obszarze ekonomicznym.

Odwiedzający międzynarodowy

- osoba, która podróżuje do kraju nie będącego miejscem jej stałego zamieszkania ani codziennym otoczeniem na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, przy czym głównym celem wizyty nie jest podjęcie działalności zarobkowej wynagradzanej w odwiedzanej miejscowości.⁶³ Niekiedy, zwłaszcza w kontekście wydatków i wpływów z turystyki międzynarodowej, używa się w tym znaczeniu terminu „nie-rezydent”.

Turysta zagraniczny

- odwiedzający, który przynajmniej przez jedną noc korzysta z publicznych bądź prywatnych miejsc zakwaterowania w odwiedzanym kraju⁶⁴.

Odwiedzający jednodniowy

- odwiedzający, który nie korzysta z publicznych ani prywatnych miejsc zakwaterowania w odwiedzanym kraju⁶⁵.

Laurent Vasilie⁶⁶ zwraca uwagę, że pojęcie „odwiedzającego” ma nieco inną naturę niż pojęcie „turysty”. To pierwsze jest bezwzględne, drugie zaś względne i zależy od punktu widzenia obserwatora. Odwiedzający staje się „turystą”, jeśli zatrzyma się przynajmniej na jeden nocleg na danym obszarze. A zatem „odwiedzający”, który podróżuje z jednego obszaru (np. administracyjnego) do drugiego, w części obszarów jest turystą, a w części – odwiedzającym jednodniowym. „Turysta” z punktu widzenia całego kraju może być „odwiedzającym jednodniowym” w jakimś regionie tego kraju. To rozróżnienie jest neutralne dla określenia konsumpcji turystycznej dla całego kraju, ale nabiera znaczenia, jeśli chcemy uzyskać proporcję konsumpcji turystów i odwiedzających jednodniowych w kraju i w poszczególnych regionach. Suma regionalnych konsumpcji tworzy konsumpcję krajową, ale jeśli nie wprowadzimy do kwestionariuszy odpowiednio szczegółowych pytań o czas pobytu w odwiedzanych miejscach, sumy te nie będą się zgadzać.

Odwiedzający, podróż i wizyta

- podstawowe i odmienne jednostki stosowane w badaniach rozmiarów ruchu turystycznego. Dwie z nich – odwiedzający i podróż – stosuje się w badaniach prowadzonych w miejscu (kraju, regionie)

⁶² Terminologia turystyczna..., op. cit., s. 5.

⁶³ Jw., s. 8.

⁶⁴ Jw., s. 8.

⁶⁵ Jw., s. 8. Do tej grupy należą także: uczestnicy rejsów, czyli osoby, które przyjeżdżają do danego kraju statkiem wycieczkowym i nocują na pokładzie statku, nawet jeśli statek pozostaje w porcie przez kilka dni oraz członkowie załóg

⁶⁶ L. Vasilie: *Establishing Regional Tourism Satellite Accounts: Learning from the French Experience*. (Materiał na konferencję WTO, Vancouver 2001).

zamieszkania turysty czy podróżnego. Jeśli zaś miejscem badania jest odwiedzany kraj (region), wyniki informują o liczbie wizyt. Nie należy tych pojęć utożsamiać, choć potocznie tak się czyni. W wypadku podróży do jednego kraju (regionu) wszystkie trzy jednostki są równoważne: jeden podróżny odbył jedną podróż i podczas niej złożył jedną wizytę w danym kraju (regionie). Ale często jest inaczej – ta sama osoba może podczas jednej podróży odwiedzić dany obszar kilkakrotnie, na przykład raz przejeżdżając do innego, a drugi raz wracając. Może być też tak, że niedostatecznie szczegółowa ankieta pyta tylko „czy odwiedził(a) Pan/Pani miejsce x w ciągu ostatniego miesiąca?” W tej sytuacji możemy mieć do czynienia z jednym podróżnym, dwiema lub więcej podróżami i dwiema lub więcej wizytami.

Konsumpcja turystyczna

- wartość dóbr i usług użytych w celu bezpośredniego zaspokojenia potrzeb jednostek turystycznych (odwiedzających). Pojęcie konsumpcji turystycznej, poza przypadkiem, kiedy ma związek z pośrednią konsumpcją przedsiębiorstw, jest zgodne z pojęciem konsumpcji finalnej w krajowym rachunku ekonomicznym, bez względu na rodzaj konsumenta⁶⁷.

Wydatki na turystykę

- są definiowane jako całkowite wydatki konsumpcyjne poniesione przez odwiedzającego lub w jego imieniu na jego podróż oraz pobyt w miejscu docelowym.⁶⁸ Pojęcie wydatków na turystykę obejmuje bardzo wiele pozycji, począwszy od zakupu dóbr i usług konsumpcyjnych związanych z podróżą i pobytem, kończąc zaś na zakupie drobnych przedmiotów osobistego użytku, pamiątek i prezentów dla rodziny i przyjaciół. Wydatki, które należy wykluczyć z grupy wydatków na turystykę, to:

- zakupy w celach handlowych, tj. w celu odsprzedaży, niezależnie od kategorii odwiedzających, a także zakupy dokonywane przez osoby będące w podróży służbowej na zlecenie pracodawców;
- inwestycje kapitałowe i transakcje zawarte przez gości, takie jak zakup ziemi, mieszkań, nieruchomości, dzieł sztuki i inne poważne zakupy (np. samochód, przyczepa, łódka, domek letniskowy), nawet jeśli w przyszłości miałyby być wykorzystane w podróży turystycznej;
- gotówka dawana krewnym lub przyjaciołom w czasie urlopu, nie będąca opłatą za dobra lub usługi turystyczne, a także darowizny dla instytucji.

Pakiet turystyczny

- obejmuje sprzedaż łącznych usług turystycznych, w których skład wchodzi przynajmniej zakwaterowanie i transport. Do pakietów turystycznych włączane są często także inne usługi: wyżywienie, wycieczki autokarowe, wynajem samochodów, bilety do muzeów czy innych atrakcji turystycznych⁶⁹. Pakiety turystyczne sprzedawane są przez touroperatorów, lokalne biura podróży, banki, duże domy towarowe itp. Klienci kupujący pakiety turystyczne mają bardzo ograniczoną informację (bądź nie mają jej w ogóle) na temat kosztów poszczególnych usług wchodzących w skład pakietu. Tak więc wydatki ponoszone na zakup pakietów powinny być analizowane osobno. WTO zaleca, aby wtedy, kiedy jest to możliwe, dzielić wydatki ponoszone na zakup pakietów na poszczególne rodzaje (noclegi, wyżywienie, transport, rekreacja, kultura, sport, zakupy i inne.)

Przychody z turystyki przyjazdowej

- określane są jako wydatki osób odwiedzających dany kraj, włączając w to opłaty za transport międzynarodowy na rzecz miejscowych przewoźników. Należy do nich zaliczyć wszystkie przedpłaty na dobra i usługi odbierane w kraju docelowym. W praktyce należy do nich również zaliczyć przychody od odwiedzających jednodniowych, poza przypadkami, kiedy są one na tyle istotne, że usprawiedliwia to ich wyodrębnienie. Ze względu na zgodność z zaleceniami Międzynarodowego Funduszu Walutowego dotyczącymi bilansu płatniczego, przychody z tytułu przewozów międzynarodowych powinny być klasyfikowane osobno⁷⁰.

⁶⁷ Terminologia turystyczna..., op. cit., s. 21.

⁶⁸ Jw., s. 21.

⁶⁹ Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics. A Technical Manual. WTO Madryt 1995, s. 89.

⁷⁰ Terminologia turystyczna..., op. cit., s. 21.

LITERATURA

Wykorzystane źródła:

- Bartoszewicz W.: Cele i motywy przyjazdów do Polski w 1998 r. Warszawa Instytut Turystyki 1999.
- Bartoszewicz W.: Cele, motywy i formy przyjazdów turystów zagranicznych do Polski w 2001 roku. Instytut Turystyki Warszawa, marzec 2002.
- Bartoszewicz W., wsp. Skalska T, Buczak T.: Metodologia badań statystycznych turystyki w Europie i na świecie. Aktualny stan i kierunki doskonalenia. Instytut Turystyki Warszawa 2001, materiał niepublikowany.
- Bilans płatniczy na bazie transakcji oraz bilans aktywów i pasywów zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej za 2000 rok. Narodowy Bank Polski Warszawa 2001.
- Collection of Tourism Expenditure Statistics. A Technical Manual. Madryt WTO 1995.
- Compendium of Tourism Statistics. 2001 Edition. Madryt WTO 2001.
- Górska H., Kosek B., Kowalska R.: Podróże zagraniczne w bilansie płatniczym. W: Rachunek satelitarny turystyki. Red. A. Baran. Biblioteka Wiadomości Statystycznych Warszawa GUS 1997.
- Inbound Tourism Statistics in ETC Member Countries in 2000 and 2001. Wstępne oszacowania – materiał niepublikowany.
- Kachniewska M.: Zmiany kursów walut ... Rynek Turystyczny 1999 nr 6.
- Lopaciński K, Radkowska B.: Ocena bieżącej i przyszłej sytuacji na rynku turystycznym. Instytut Turystyki Warszawa 2001, materiał niepublikowany.
- Maciejewicz P.: Przyjeżdża Ukraińiec na zakupy. Gazeta Wyborcza, 26.09.2001.
- Okresowa ocena koniunktury w gospodarce światowej; prognozy (październik-listopad 2001). <http://www.mofnet.gov.pl>.
- Perez E. A., Sampol C. J.: Tourism Expenditure for Mass Tourism Markets. Annals of Tourism Research 2000, vol. 27, nr 3.
- Poland. The Impact of Travel and Tourism on Jobs and the Economy – 2002 plus Special Report on September 11th Impacts. TSA Research Summary and Highlights. WTTC 2002.
- Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe. WTO Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.
- Preliminary Tables 2002 Edition Tourism Market Trends. Europe. WTO Madryt, maj 2002. Materiał niepublikowany.
- Raport o inflacji w 2001 roku. Narodowy Bank Polski. Rada Polityki Pieniężnej Warszawa, maj 2002
- Research on International Experiences in Measuring Tourism Expenditure Associated with Inbound Tourism. Materiał roboczy. Wersja 1.0. WTO, luty 2002.
- Skalska T.: Wydatki cudzoziemców w Polsce w 1998 r. Warszawa Instytut Turystyki 1999.
- Skalska T.: Wydatki cudzoziemców w Polsce w 1999 r. Warszawa Instytut Turystyki 2000.
- Skalska T.: Wydatki turystów zagranicznych w Polsce w 2000 r. Warszawa Instytut Turystyki 2001.
- Swarbrooke J., Horner S.: Consumer Behaviour in Tourism. Oxford Butterworth-Heinemann 1999.
- Tourism Highlights 2001, Preliminary Results. Madryt WTO 2002.
- Tourism proves as a resilient and stable economic sector. <http://www.world-tourism.org>.
- Turystyka bazarowa. Jak przetrwać? Handel+Zarządzanie 2002 nr 4.
- Vasille L.: Establishing Regional Tourism Satellite Accounts: Learning from the French Experience (materiał na konferencję WTO, Vancouver, 2001)
- Wodejko S.: Ekonomiczne zagadnienia turystyki. Warszawa Wyższa Szkoła Handlu i Prawa 1998.
- World Tourism Organisation (WTO) Preliminary report for 2000. Madryt WTO 2001.
- World tourism stalls in 2001. <http://www.world-tourism.org>.

ISBN 83-88376-90-X